

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZŐCS KATALIN

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

TARTALOM

VÖRÖS ISTVÁN:

Hold leszek, hogy...; Villanella a tanítvány helyéről;
Lyukak a poétikán; 1984; Búcsú Marostól (Versek) ■ 5

LOKODI IMRE:

Csodák a beömlésnél (Elbeszélés) ■ 9

DIMÉNY H. ÁRPÁD:

éjszaka autóban; rend; házépítés (Versek) ■ 20

FELLINGER KÁROLY:

Vak kakas; Másik hangomon; Szerelmesfilm (Versek) ■ 24

SZENDI NÓRA:

Hogy érezze a törődést (Regényrészlet) ■ 27

OZSVÁTH ZSUZSA:

Utazóknak kijelölt hely #3 (Vers) ■ 35

SZTASKÓ RICHARD:

Gyász; Magam mögött a semmi; Valami véget ér (Novellák) ■ 36

BALÁSSY FANNI:

Vízöntő hava; Úton (Versek) ■ 45

KÖRTESEI MÁRTON:

Levezetés; Elengedés (Versek) ■ 47

VÁRADI NAGY PÁL:

Karanténkép (Nem novella) ■ 49

SIMONFY JÓZSEF:

favágók; kő; kutat; nyugtalanít; át; nem olyan; erdő; állt-e;
levelek; az vagyok; bogár; arcom; csukj be (Versek) ■ 54

LIVIU ANTONESCI:

A butaságról. A butaság – a hiányosságok szintézise
(Esszé; Demény Péter fordítása) ■ 57

NYERGES GÁBOR ÁDÁM:

Jótkony (Vers) ■ 63

KISS TIBOR NOÉ:

Ez nem beszéd, ez nem élet (Regényrészlet) ■ 65

SZÖLLŐSI MÁTYÁS:

Szégyenlős álmok (Versek) ■ 71

HANNAH ARENDT:

Wystan H. Audenre emlékezve, aki 1973. szeptember 28.
éjszakáján hunyt el (Esszé; Codău Annamária fordítása) ■ 73

GÁL HUNOR:

polcról a torokra (Versek) ■ 83

SÉTATÉR

KÁNYÁDI ANDRÁS:

Kaffkától KAF-ig. A magyar sakkvers száz éve nyolc lépésben ■ 86

DOKUMENTUM

SZÁVAI JÁNOS:

Európa és Trianon ■ 98

TÉKA

DEMÉNY PÉTER:

Feszültség és színvonal (Halmai Tamás: *Hűség a változáshoz.*
Bertók László költői világa) ■ 104

KIRÁLY NOÉMI:

A trauma anatómiája és autonómiája (Fischer Botond:
Tavasz lesz, Corina) ■ 106

TALÁLT VERS

WYSTAN H. AUDEN:

Altató (Gergely Ágnes fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

KOVÁCS ANDRÁS FERENC ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Vörös István

HOLD LESZEK, HOGY...

Hold leszek, hogyha te úrhajó vagy,
ha étolaj, benned sülök át.
Ha lepke vagy, szállj a művirágra,
leszek érted bátran művilág.

Viszont, ha bevásárlóközpont vagy,
én mindent csak tebenned veszek,
aztán, ha véletlenül bezárnak,
eladom az összes cégemet.

És figyelj, ha adóhivatal vagy,
bevallok minden bevallhatót,
a könyvelőim hiába csalnak...
szerelmünknek még több titka volt!

VILLANELLA A TANÍTVÁNY HELYÉRŐL

Bojtár Endre emlékének

Fölösleges a mestert meghaladni,
elég csak nézni, hogyan dolgozik.
Ki azt hiszi, hogy sikerülhet, annak annyi,

nem tud önmaga se maradni,
ha nem érti meg, hogyan dolgozik.
Fölösleges a mestert meghaladni,

nem verseny ez. S ha az, maradj ki!
A kultúra másképpen dolgozik.
Ki azt hiszi, hogy sikerülhet, annak annyi

baja lesz magával, amennyi
irigység benne dolgozik.
Fölösleges a mestert meghaladni,

és árulás a mestert megtagadni,
hiába lassan, furcsán dolgozik.
Ki azt hiszi, hogy sikerülhet, annak annyi-

t mondanék, hogy adósságot megadni
tessék, és összeszedni dolgait!
Fölösleges a mestert meghaladni,
ki azt hiszi, hogy sikerülhet, annak annyi.

LYUKAK A POÉTIKÁN

Tudom a titkot, te nem tudtad?
Vagy azt hitted, hogy nincs titok?
Elég egy élet, hogy elmondjam.

Nem baj, abból úgyis kettő van,
ha hallgatok, s ha ordítok.
Tudom a titkot. Te nem tudtad?

Nem tudtad, hányféle áramlat
hordja szét, amit nem tudok?
Elég egy élet, hogy elmondjam,

kivel is beszéltem álomban,
a megértésből mi jutott?
Tudom a titkot. Te nem tudtad,

nem érthet meg mindent a rút agy?
A szépség gyakran túlbuzog.
Elég! Egy élet, hogy el. Mondjam?

Vagy tartsuk csak inkább titokban?
Zúgnak a képzelt pólusok.
Tudom a titkot, te nem tudad?
Elég egy élet, hogy elmondjam?

1984

Ezerkilencszáznolcvannégyben
egy múlt jövőjét éltük át.
Mevolt a fél világ egészben,

annyi nem várható reméltem,
mi mára inkább furcsaság.
Ezerkilencszáznolcvannégyben

lehetőségeim lemértem,
nem buktam le a múlt alá.
Mevolt a fél világ egészben,

ott álltam akkor rajtra készen,
hátha lesz verseny-indulás.
Ezerkilencszáznolcvannégyben

még évet értettem az éven.
Még megfigyelni volt szokás,
mevolt a fél világ egészben,

de megváltozott szégyenében.
Volt telefon-lehallgatás.
Ezerkilencszáznolcvannégyben
mevolt a fél világ egészben.

BÚCSÚ MAROSTÓL

Ma újra elmegyek,
ma újra eltörök,
késő nyári hegyek.

Az égről félelem,
jövőszyony csöpög.
Ma újra elmegyek,

de tartom a helyet,
ősszel visszajövök,
késő nyári hegyek!

Vagy ha már nem lehet,
érezem a drót mögött?
Ma újra elmegyek,

erdők, közületek.
A tévedés röhög,
késő nyári hegyek,

nem kellünk senkinek,
nem látjuk a jövőt.
Ma újra elmegyek,
késő nyári hegyek.

CSODÁK A BEÖMLÉSNEÉL

Tettük, vettük, forgattuk, megnéztük a történet színét és fonákját, de nem tudtunk mit kezdeni Vlagyimir kapitánnyal, hagytuk szétfolyni a csatorna partján.

Nemhogya mi, a delta nagy tekintélyű pópája, Manuil atya sem kínált semmi fogódzót, hogy tulajdonképpen mi történhetett az apró szemű vad emberrel. A fizikai folyamat eredményét láttuk, arra lettünk volna kíváncsiak, mi mehetett végbe Vlagyimir kapitányban, miért hagyta magát a fagytól megdögleni. Egy valamirevaló, nem mellékesen fehér szakállú pópá ilyen helyzetet firtató kérdésre kellene tudjon válaszolni. Igen, megdögleni, így is mondhatjuk, mert a tiszt állatian félelmetes monstrum volt, akármilyen apró okot szolgáltatunk, kíméletlenül, rutinos agresszivitással ütött. Annyit láttunk, hogy a holtág partján csonttá fagyott, nem sokkal azután, hogy otthagya a tábornözet, és ellépett a nádas felé, mintha sürgösen huzozhatnék. A fagyos holdvilágban még sokáig láttuk a lehetét felszállni az égre, aztán magára hagytuk – megdögleni.

A barakkban jól elvoltunk nélküle, raktuk egyre-másra a vashordóból rögtönzött kályhát, végképp lerúgott katonabakancsokkal tömtük, ilyenkor a kicsapó láng megpörkölte a szemöldökünket. Égett a rabok büze, Poarta Alba szakadt bakancsai. Volt még háztájon gondosan begyűjtött lapátnyéél, mert a gyáva, nem is gyáva, hanem agyafúrt sakált kíméletlenül csakis törött lapátnyééllel lehetett dobni, más kézbeli nem volt. Mondtuk, ha a váratlanul érkezett, a szokottnál erősebb fagy nem enged, szétverjük a tákolt asztalt, igazából nem is értettük, minek nekünk asztal, kosztózni a barakkokkal átellenben, alig kétszáz méterre felvert sátorba jártunk a kompszerű vízi alkalmatosságot mindig igénybe véve, reszkető horpacokkal rángattuk a kifeszített karomnyi vastag sodronyt, hogy átkeljünk a csatorna mélyfeketé vizén.

A kapitányra később talált rá az egyik szoldát, dolgát végezni ment, hogy szederjesen kék arccal ugorjon be a barakkba, és a lámpa fényénél rebegeje el: fiúk, a kapitány megfagyott, akármi legyenek, ha nem... Azt hitte, a tiszt végre huzozni készül, akkor látta, hogy áll valószerűtlenül mozdulatlan, és

nem is lélegzik... Jégtömbbé dermedt a monstrum. A szeme nyitva maradt, mintha nézne valamit, mintha az örült elmének még volna valami elképzelése erről a világról, aztán a karcolt üveget mintázó jégréteg végképp lezárta a tekintetét. Inkább: látásának valószínűségét. Később, enyhébb februári délutánon megcseppent az orra, mint egy náthás öregemberé, aztán egyre fogyott a vállas, Góliát-termetű alak, egyszer csak összeroskadt, mint egy olvadó hóember. Ha az arra járó kutyák megszagolták, vinnyogva húztak el, bár a delta ebvilága nem túl finnyás, a sakálok viszont kikezdték, tán fel is falták volna, ha a gátlástalan dögöket törött lapátnyéllel valahányszor nem zavarjuk el.

Hiába néztem szét, hiába kerestem réműletet vagy legalább részvétet az arcokon, senkit sem érintett mélyen szántó érzékenységgel a kapitány végzete. Mi, közlegények, szál káplárral meglehetősen közönyösséggel néztük végig a kapitány pusztulását, holott azt gondoltam, ez a történet a legborzasztóbb iszonyodást kellett volna kiváltsa belőlünk, de nem. A közeli földúton elhaladó, kötőféken szamarat, istrágon igénytelen fekete marhát vezető férfiak vagy a törökösen bugyolált asszonyok beszédének sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottunk, mint a kapitány halálának. Ettől fogva kételkedni kezdtem, érző, dolgokra valamiképpen reflektáló emberek vagyunk-e még, amire furcsa módon nem kaptam választ, sem az események sodrása közben, sem később. Egyikünk se szólta volna ki a száján, fiúk, kétségtelesen szar helyzetben vagyunk, ha a kapitány megfagy a kormánykerék mellett, de egyáltalán nem volt szar helyzet, tudva tudtuk, ilyen-olyan képzeteknek itt nincs jelentőségük, ilyesmivel nem kell foglalkozni, a túlélés ösztöne minden mást elkent.

Ilyen a vízparti kapaszkodó.

Na persze, a káplár volt az, aki cseppet sem állt a helyzet magaslatán, mondjuk, egyáltalán nem katonához illően viselkedett, ellenkezőleg. Nagyon is zavarodott volt, végül, mint egy tébolyult. Nem tudtam, hogy Nica káplár tombolása a szabadulás a gonosztól örömét jelentette, vagy mást; nem értettük, mi volt az az eszeveszett tánc, nem is tánc, hanem gajdult vonaglás, amit a kapitány pusztulása színhelyén prezentált, szétrugdosta a kapitány sakáloktól szétmarcangolt belső szerveit, ami végül is úgy nézett ki, mint egy, itt-ott kinyomuló töméseivel széttépett pufajka. Valami örült, mintha nem e világi szokásokhoz mért mutatvány lett volna Nica káplár tánca, talán a rangjához mérhető szűköcske hatalom megkísértése lett volna, hogy a keletkezett vákuumban ránk ronthasson végre?

Vlagyimir kapitány pusztulását végül is jelentettük a babadagi tengerészgyalogságnál, a parti őrség parancsnokságán. Katürsah, a basarabi tatárfiú vitte a jelentést, természetesen előre betanult szóbeli raporttal ment. Azt mondta, nem irtózik a közeli lepratelep lakóitól, ha esetleg találkozna velük, akik, ha minden igaz, eljöttek leköpdösni Vlagyimir kapitány fagyott tetemét. Az a hír, hogy a leprások ott jártak a félszigeten, vagyis a mi állomáshelyünkön, enyhén szólva rémülettel töltött el, bár Katürsah némileg megnyugtatót, mindössze a szokatlan, bár mindenképpen romantikus nevű Zelodia néni, a lepratelep feltűnő jegyeket egyáltalán nem viselő lakója járt a félszigeten, végig a partok mentén jött, a nádasok takarásában, hogy a kapitánnyal szemben letudja a hosszú ideje fűtött bosszúját. Ha igaz, a tiszt meggyalázta a leprás asszony leányát, Ulici bácsi emlékezete szerint a vérben hagyott szerencsétlent egy járőröző TAB vitte el, azóta se látták, talán ma is zárt osztályon őrzik, nehogy nyilvánosságot kapjon az ügy. Leszerelő katonák elmondása szerint a kapitánynak a teremtés megszokott arányaihoz képest természetellenesen nagy, mondjuk úgy, félelmetes szerszáma volt, láttuk két szemünkkel. A tiszt állandóan holtrészegre itta magát, egyszer szétnyíltott eleje megmutatta, mi igaz a szóbeszédből. Meghökkenve konstatáltuk, egyáltalán nem beszéltek félre a veteránok.

Teljesen mindegy, ha egy vagy száz leprás járt a közelben, a ragadék itt lehet valamelyik nádszálon, rémüldözött a bukaresti szakácsunk, aki általában száraz nádtörökkel gyűjtött be a katlanba, ha a kelő nap első sugarai felfénylettek a víz tükreán, és aki teljesen lefegyverzett történelmi tudásával. Nem is tudom, egy ilyen tájékozott ember mit keres a katonai kondérok, zsíros pléhtányérok között, de egyébként ő sem értette. Úgy tudta, a hunok taktikája volt, hogy az ostromuknak ellenálló városok falai fölött leprás temekbe mártott nyíllal lőttek be, nem sok időre megnyíltak az ostromlott városok kapui, és Attila harcosainak nem maradt más hátra, mint öldökölni és összerabolni a város kincseit. Lehet, van benne valami, mondtuk a szakács történetét figyelmesen hallgatva, ezzel együtt ő tudta a megoldást. A nádast fel kell gyűjtani, hogy a tűz égesse meg, pernye borítsa be Zelodia néni lábnyomát, mire a többiek azt mondták, veszélyes lenne itt tűzzel játszani, mi lesz, ha felgyúl az összefüggő nádas, lángba borul a delta. Mi lesz, mi lesz, büntetőszázad, *batalion disciplinar*, amitől száz leprásnál is jobban rázott a hideg.

Takarodó és késő esti lámpaoltás után mindig Tarziciusz atya jutott eszembe, aki hajdan színes történeteket mesélt a leprásokról, úgy érte, ó- és újszövetségi történeteket fűszerezett fel Jézus csodálatos gyógyításairól

katekizmusórán. A szerzetes nagy részvétellel beszélt ezen gyógyíthatatlan betegekről, úgy állítva be, hogy akárcsak a pestis, régmúlt idők nyomorúságairól van szó, ami többé már nem fenyeget. Persze, a telep a deltában tabu volt, nem is igen beszéltek ezekről a szerencsétlen emberekről, hivatalosan egyáltalán nem, de hát mindig akad egy-egy Ulici bácsi-féle teremtés, aki nem is élne túl, ha nem tálalna szenzációt, főleg idegennek. Abban maradtunk magunk közt, hogy amíg nem látjuk a leprásokat, addig nincsenek, ha pedig vannak, akkor láthatatlan jegyekkel, mint amilyen Zelodia néni, fel sem ismernénk, ha csakugyan találkozoznánk velük, úgyhogy ilyen és efféle szorongásokon meglehetősen hamar túltettük magunkat.

Néha a sötétségben imádkoztunk, ki magában, ki fennhangon mondta a Miatyánkot. Csak és kizárólag a Miatyánkot mondtuk.

A leprás asszony látogatásának ránk nézvést nem lett következménye, minthogy Vlagyimir kapitány halálának sem. Egy kikergetett főhadnagytól annyit kaptunk parancsba, hogy az esetről senkinek egy szót se, ha pedig mégis, katonai titkok kiadásának vádjával állítanak bíróság elé, az pedig, vai, mama, a Procuratura Militară lesz, így elkövették velünk azt a képtelenséget, hogy magunk lettünk a magunk szótlán emlékei. Annyit láttunk, hallottunk, hogy egy krivectől sanyargatott délelőtt, amikor a delta nádasza szálig derékba tört, a keskeny földnyelven végigjött egy katonai ARO, két tisztforma szállt ki belőle, félénken néztek szét, lábujjhegyen álltak a part szélén, imbolyogtak, mint valami részeg emberek, a hónuk alatt aktatáskát szorongattak. Hadbírótság nulla terepgyakorlással, a komppal átsiklottak a félszigetre, és mihelyt partra léptek volna, védőmaszkot helyeztek arcukra, mint valami sebészek. Megnézték Vlagyimir kapitány hült helyét, láttak ronggyal tömött, béléséből kifordult pufajkát, valamit feljegyeztek a noteszükbe, irtó finom kezük volt. Az ügyészek kikérdezték Katürsaht, Nica káplárt pedig elvitték magukkal. Vlagyimir kapitány története a mi részünkről véget ért. Az ügyészek előtt úgy tettünk, mint aki a saját problémáját a legtávolabbi problémaként kezeli, kínosan ügyeltünk, hogy az aggodalomtól, a tanácsstalanságtól meglehetősen sújtott ábrázatot prezentáljunk, olyasmint, mint amilyen az ártatlan ember sújtottsága lehet, mert a fölös messterkélttség könnyen elindíthat valamilyen hamis nyomot, ha nem vigyáz az ember, és zöldségeket beszél, könnyen belegabalyodik, aztán megnézheti magát. Ez a módszer a rejtekhelykeresés módszere, ami benned, a hallgatásodban, teljes visszafogottságodban lapul. Pedig tudtuk, de nem mondtuk volna, a kapitány Ruszlányába pusztult bele.

Elvitte tőle egy sápadt caporal.

Egy taknyos, törekenyen vezna katona, aki nem is értette, miért nyilvánították őt sorkötelesnek, hiszen tüdőbeteg és dühös kölyök volt, a calafati pszichiátria átmeneti kezelte...

Ulici bácsi, az ostrovi ember tanácsolta, a kapitányt többé szánkra se vegyük, mert nem fog jó kisülni belőle. Ő csak tudja, gondoltam, hiszen sok mindenről tud beszélni. Azt mondta, közeli ismeretségben állt Vlagyimir kapitánnyal, bár utóbbi ezt semmilyen formában nem igazolta vissza. Minimum köszönniük kellett volna, ha nagy ritkán összeszaladtak a delta labirintusában, ilyenkor láttuk, a tiszt egyszerűen elfordította a fejét, mint aki nem akar tudomást venni valakiről. Kérdésemre, hogy a dobrudzsai fiúkat miért nem vitték át Csernavodán, sem akkor, sem szolgálatunk idején, mert mind környékbeli kiskatonákkal voltunk körülveve, Ulici bácsi nem tudott semmilyen magyarázatot adni, csak annyit, hogy talán mindenkinek volt valakije a hadseregben. Fenntartotta, hogy semmit nem változott a helyzet, szerinte az infantériában megtaláltad az analfabéta disznópásztort, a négy vagy hét elemivel rendelkező falusi fiúkat, vagy jó néhány, mindentől teljesen ártatlan, normális körülmények között fizikailag és mentálisan besorolhatatlan, más hadkötelességét a maga bőrén letudó baleket, aztán attól felfele volt még csökkentett szolgálati idejű teológus, bölcsész, és ki tudja, kik, honnan, milyen távoli és ismeretlen vidékekről besorozva.

Azt gondoltam, kérdésemmel legalább az elvagyódás illúzióját keltem Ulici bácsiban, mert nyomasztó volt hallani tőle, hogy ő sem járt Csernavodán túl soha életében, mert az ember legalább egyszer az életben elvagyódik valahová, de nem, ellenkezőleg. Ulici bácsi a helyhez kötöttség kiváltságával ágált, mint akinek nem jelent semmit, ami túl van a láthatáron, mintha ez a beláthatatlanul nagy, nyomorult delta a világ közepe volna, ami, ha a krivec is úgy akarja, szálíg derékba hajlik, ilyen alattomosan megalázkodó vidékről nem is tudtam. Nincs is.

Ha Ulici bácsi hátradólt a hizlalda gyepén, a karjait a feje alá párnázva bámulta a kék eget, szájában száraz fűszalat forgatott. A szabadság vágyát keltette ilyenkor, egyáltalán nem volt nyomasztó forma. Nappal lapulnak, éjszaka pedig egerek motoszkálnak a hizlalda körül, jár patkány és sakál, és fúj a metsző szél, hajókürt darabolja fel az éjszakát cikkekre, a szél végigsöpör mindegyre a Duna felszínén, a parton felfúvódott dögöt nyel el az iszap, az ártéri füzesben hajdani hajósok története rohad, alig beszélnek a régi dunai matrózokról. Rég meghalt Jean Bart, sokat meséltem Ulici bácsinak a hajdani delta romantikájáról, a történetről először tőlem hallott.

Manuila atyát akárki megirigyelhette volna, minden túlzás nélkül ő volt a kiskirály a delta ezen térségében, „a jég hátán is” típusú ember, akaratosságának és rafináltságának köszönhetően ennyit kikönyökölt az égiektől. Szava megkérdőjelezhetetlen volt, akaratát ellentmondás nélkül teljesítették, sőt, ha kedve szerint bűnbocsánatot osztogatott, nem tette ingyen és önzetlenül, mert égi kegyelmekért semmilyen kirótt feladatokat nem tagadtak volna meg hűséges hívei. Azt gondoltam, sőt, ahhoz tartottam magam, hogy intelme vagy fenyegetőzése rám természetesen nem vonatkozhat, az ő sajátosan értelmezett és praktizált keresztényi intelmeit nem tudta mindenkiire ráhúzni, se rám, se, teszem azt, Katürsahra, a muszlimra, de talán nem is akarta, hiszen nem fogadtam volna rá, hogy Manuila atya fejében valaha is megfordult a valószínűsége annak, hogy a deltában a keleti rítusúakon kívül esetleg más is megfordulhat, szóval egy vele teljesen azonosuló, neki derékban hajlongó világnak vette a deltát, a kriveccel együtt, elképzelhetően ki se mozdult abból a vizektől körülvevett földről, amit hajdanán Kadriláternek neveztek. Érdekes, mondta Katürsah, erről a Kadriláterről ő sohasem hallott, pedig született dobrudzsai, erről az iskolában sem tanultak soha, még Demír müezzin sem beszélt soha ilyesmiről.

Ulici bácsi mondta, a kapitány zsugorodott koponyáját egy hizlaldai hulladékra járó, csapdába esett sakál szájában látta. A hizlaldás ember menekülési utat vágott a gyárilag sűrűn font dróthálóba, hadd menjen a sakál a dolgára, mert a sakál dolga valami furcsa tulajdonságának köszönhetően az, hogy az ötvenes évek idején helyben elásott, inkább posványba taposott politikai foglyok csontjaira járjon, lábszárcsontot, koponyát szájába vegyen, felszaladjon vele Heracleea várába, ott szépen elhelyezze, induljon is vissza a nádas szigetein legyektől csontra evett, éppen hogy még lábon álló lovakat hátulról marcangolni.

Az ilyen lovak láttán a sakálnak talán az az egyébként téves képzele támad, hogy döggel van dolga, holott nem.

Ulici bácsin mindig jól érződött a kanális bűze, korábban minden reggel kidobta magából az estéli táplálékot, ha megnyitotta a hizlalda szennyvízcsatornájának zsilipjét, aztán megszokta. Azt mondta, nincs is talán mája, anélkül is elvan jó darabig. Nos, Vlagyimir kapitány koponyája Heracleea várába került, a hajdani politikai foglyok és kocsmái verekedéseken kivégzett folyami, deltaí zsiványok koponyái közé, úgyhogy mit gondolhat az ember a delta sakáljáról, ha nem azt, hogy e furcsa, rejtélyes világ sok titkát ismeri, csak éppen nem beszél róla. Már hogyan is beszélhetne? Az ostrovi ember figyelmeztetett már, ha nem vezényelnek el erről az istenverte félszi-

getről, jelentkezni fognak a lidércek, álmunkban megjelenik Vlagyimir kapitány, bár azt gondoltuk, pusztulásától a lassú, de biztos távolodást akár guggolva is elviseljük leszerelésünkig.

Manuila atya megszagolta a lipován kölyköktől jégen hagyott vadkacsát, azt mondta, a tavasznak a Kígyók szigetén kell lennie. Onnan – csak egy kicsi még – a kanalas gémek elhozzák csőrükben, Isztria kövein kiköpik, ha olyan az esztendő. A pópa visszadobta a jégre a madarat, hogy a csigolyafüzesből leskelődő szőke, halszagú gyermekek a befagyott holtág felszínén rugdossák még egy darabig.

Elképzelték, Manuila atya égi közbenjárására a delta lakossága szorosabbra lett fogva, mert Vlagyimir kapitány pusztulásának hírére megeredt a nyelvük, egyesek a Szent-György ág mindkét oldalán lakozó popovcsina és a szakadár bezpopovcsina népséget erősen felkavaró történeteket szőttek. Mesélték, nagy darabokban suvadt le minden a katonáról, mint Brăila világítótornyáról a vakolat, amikor Mezbet bég passzióból ágyúzta anno, és európai módon kézcsókját küldte Katalin cárnőnek. Hogy Vlagyimir kapitány tébolyult volt, vagy Kubány környéki őshazából hozott vadvérű szenvedélytől űzve kerítette meg és gyalázta tébolyig Zelodia néni alig tizenhetet töltött lányát. Azt is mondták, a zord ember kiolvadt földi maradványát a delta lompos kutyanépe tüntetően megvetette, ami igaz is, de az már a képzelet szüleménye, hogy Dél-Balkánról északabbra patriált falánk sakálfajtának sem volt étvágya a kapitány tetemére, mert legyünk őszinték, a kapitány holttestének jó részét igenis a sakálok falták fel, sőt, mint mondtuk, azaz mondta Ulici bácsi, a sakálok olyannyira törődtek Vlagyimir kapitánnyal, hogy koponyájával üzekedéstől vedlett példány szaladt fel Heraclea várába. Azt azonban nem állítanánk, hogy a vár romjai közt hanyódó koponyákat a szóban forgó dögevők és ragadozók rakták volna ki a vár ablakformát őrző nyílásába, amelyek este a holdvilágon olyannyira fénylettek, hogy látszottak a repülőből, a partokhoz közel evező halászok is világító koponyákról beszéltek, ha a szélek mentén tanyázó halakra vetették ki a hálójukat.

Hírlett, hogy Vlagyimir kapitány pusztulásának következményeként megválnak a raboktól, ettől arrafelé más missziót szánnak nekünk. Nem tudtam, mit kezdjek a hangoztatott, nekünk szánt misszióval, mert akár-hogy is spekulálok, a szó mégiscsak küldetést jelent, holott a katonáknak távolról sem volt küldeteses érzésük, ha csak nem a kapitány örült elméjéhez fogható emberrel volt dolgunk.

Néha, beszerzett kankó után, már nem kívántuk Ruszlányát, ezeket a helyzeteket lassan elfelejtettük, a viszketegségtől véresre vajt ágyéktájak is begyógyultak szépen. Csak azt bántuk, hogy elvezényelnek eme titokzatos, érthetetlen történeteket tartogató állomáshelyről, mert azt gondoltuk, egyáltalán nem biztos, hogy látni fogjuk még Ruszlányát a közelünkben tartózkodni, nézni őt az őrtoronyból egy-egy onanizáláshoz. Ruszlánya hosszabb-rövidebb ideig eltűnt, nem tudni, északabbra ment-e, közel az orosz határhoz, vagy délebbre, Medgidia felé, hogy komlóültetvényeken keressen pénzt, ilyenkor kellett megidézniünk arcát, miközben a rabok úgy déltájt a fejüket csajkába dugták, itták a jurilovcai telep könnyű rabjainak, közönséges kurváknak, tiltott abortusz-specialista bábaasszonyoknak, csaló tenyérjósoknak a konyhájáról hozott fokhagymás kagylólevest, várva a pillanatot, hogy végre Csernavodára menjenek csatornát ásni, mert onnan általában feleannyi halálos kígyómarást jelentettek az örök.

Ha Ruszlánya hosszabb ideig nem mutatkozott, őt megidézni hiábavaló próbálkozás volt, mert a krivec magányunkban sem hagyott volna percig békén, nemhogy kiforgatta eleinket, kitörölte belőlünk az összes deltai albumot. Először is látni kellett volna a töltést a Szulinán, ahol a szép szeplős lipován lány teljesen nyilvánvalóan férfit befogadó vágytól vezérelve sétálgatott a füledt sötétedés után. Azok a szúnyograjok, zúgott a nádas fölötti lég, mi pedig leszedtük az eget. Ilyenkor szemembe szúrt a víztükör fénye, majdnem vakított. Aztán szép volt az a látás, amikor jött Ruszlánya a töltésen szamaras emberrel, számár hátáról apró égre szálló gőzökkel, rongyban újszülött gyermekkel, talán keleti rítusú vagy lipován karácsonykor. Akkor háborodott meg Vlagyimir kapitány elméje, amikor látta Ruszlányát visszatérni a káplárral. Azt gondoltuk, a monstrum ember egyetlen ütéssel végez Nicával, de nem. Apró vérmes szemével méregbe mártott gyilkokat lövellt hol a káplárra, hol Ruszlányára, végül megadta magát. Végére is férfiasan viselkedett, végképp hátralepett, majdnemhogy tiszteletet csalt ki belőlünk ez a féktelen, vad ember. Mielőtt azt megtette volna, elkapott egy égő fáklyát, bevilágította a barakkunk elejét, intett a káplárnak. Fáin kölyök, mondta. A kapitány nem nyelt, a tekintete se rebbent, magunkra hagyott, talán már akkor fagyott volt a lelke. Ulici bácsi jött a kábulattal, sokáig rázta a fejét, mint aki megbolondult, vagy valamit az utolsó szufláig tagad. Újságolta levegőt kapkodva a csodát: az erkölcsőr Manuila atyát akkor látta először vízen járni azon a csatornán, amelyen tengerjáró hajók borzolják a vizet. Akkor látta hát a pópát a csatorna vizén állomáshelyünk felé jövet,

amikor Nica káplár elöl szamarat vezetve, hátul Ruszlányával és a számár hátáról a végtelenbe vesző apró párafoltokkal végigjöttek a töltéseken.

Azt hittem, Ruszlányáról nem is hallunk többé, elhelyezte a kölyökkel valahol Nica káplár, jól elrejtette a delta mélyében. Azt gondoltam, vége a történetnek, maradok a néha testi altájon jelentkező nyilalással, ámen. A rabok mentek délre, a garnizon fele pedig fel a Chilia-ágra, a nemzetgazdaság fontos ágazatát kézbe venni, mert a nép már ez idő tájt erősen kopaszította az államot. Átverte a hazát a lipován, a görög, átverte a makedón, török és tatár, sőt, kazah eredetű szélhámosról is kiderült, hogy naponta hat tonna hallal többet jelentett zsíros prémiumért. Járt arra magyar is, gyakran jött egy Palocsay nevű horgász, de többnyire verset írt bordás csónakjában, a helyiek erősen csodálkoztak, hogy a politikai híresztelésekkel ellentétben képes románul beszélni egy ilyen furcsa nevű ember.

A raboktól megválva egy viharvert kerhanához osztottak be szolgálatra, másként szólva: halbegyűjtő központ főnöke lettem. Mit mondjak, a dolgok láttán javult valamelyest megviselt morálom és életszemléletem, a nép értékelte fogékonyságomat, naponta hamisított cujkával és színes történetekkel hagytam megvesztegetni magam. Különösen hétvégeken bonyolítottam nagy forgalmat, adtam-vettem a halállományt. Egy vasárnap reggeli templomozás után Ruszlányát láttam a móló melletti szokásos hétvégi piacon. Valamit árult, feszt kínált valamit, láttam, hogy az emberek átnéznek rajta, nem veszik komolyan. Volt, aki messziről legyintett, szélesen kikerülte a lipován asszonyt, mint akit bolondnak néznek. Amint meglátott, rögtön felém közelített, bár láttam némi félelmet az arcán. Előbb megvárta, hogyan reagálok. Intettem, jöjjön. Ruszlánya azt mondta, gyógykenőcsöt árul: tavasszal a csigolyafűz hántott kérgéből sajtolt nedv garantáltan fokozza a férfiak közösülési vágyát és teljesítőképességét, áll a műszer, saját recept, mondta. Elhittem Ruszlányának. Mondtam, jöjjön közelebb hozzám. Úgy tett, szoknyáját fellebbentve mellém telepedett, a naptól olívára sült lábszárát könnyedén lógatta a víz felett, deszkából tákolt mólón üldögtünk, háttal a szokatlanul hangos vásári forgatagnak, biztosra vettem, ez így nem lehet feltűnő, ha a lába közé nyúlok. Hagyta, bár a két szeme, mint a tolóka, hol ide, hol oda csúszott. Panaszolta, hogy a télen a számárháton apró párákat lélegző gyermeket elvitte a visszafordíthatatlanul magas láz, a pneumónia. Úgy tudta, a káplárt elvezényelték Csernavoda környékére, ahol agyonverték a rabok. Ruszlánya valamiért nem is akart többé halani róla. A lány kérdésemre, mi lesz vele, nem tudott mit mondani, talán át sem gondolta, mi lesz, megvonta a vállát, mint aki tényleg nem tudja,

legfeljebb átmegyek a vizeken, Brailán vagy Galacon kerül állás a dokkban, mondta bizakodva. Hogy valami újságot is mondjon, nagy, megnyugtató lélegzetvétellel újságot, hogy Manuila atya megígérte neki, segítségére lesz, akad munka a parókia körül vagy hol, mondta, majd magamra hagyott. Két zsiros pontyot kapott tőlem, azt mondtam, vigyed, Ruszlánya. Megköszönte, vitte szívesen, azt mondta, meglátja, megsüti-e, vagy ha nem, a napon sózva kiszáritja, ellesz rajta egy darabig. Távozóban még visszafordult, nézett, mint aki még nem fejezte be velem a dolgát, megkérdezte, nem vinném el magammal valahová messze, ahová menni fogok, ha egyszer leszerelnék? Meglepett a lipován asszony váratlan kérdése, talán a félelemből táplálkozó vágy, ami lehet, hamis, mert milyenek az erőtlen szavak, bár lehet, hogy mégsem hamis, tényleg eljönne velem. Nem csoda, ha torkomon akadt az egyetlen lehetséges válasz, de megértette szó nélkül is, nem fogom magammal vinni, ha itt hagyom a deltát.

Leszerelésünkig alig volt még néhány nap hátra, a piacon fél bádogserleg hamisított cujka mellett hallottam megint szép Ruszlányáról. Magát gagauznak valló hivatásos határsértő- és cigarettacsempész mondta, a lipován lány minden este holdfelkelte táján ott van a Sichilia nevű dokknál, meztelenre vetkőzik, lábát előbb vízbe mártja, majd megmossa a vagináját, és ha valahonnan sfistovca (fütty) kezd süvíteni, akkor szép Ruszlánya a Duna leglágyabb ágára hasal, úszik egy keveset, majd zlutty, és alámerül, tán Nikon pátriárka hívására sem jönne elé onnan. Miután világossá vált, hogy a gagauz meséje senkinek sem ér meg egy bádogserleg hamisított pálinkát, azonnal továbbállt, én meg tartottam magam ahhoz, ha kedves az életed, ebben a zugban pénzt ne mutass. Hazug lápi róka, köpték utána, eközben valaki úgy tudta, a gagauz valójában nem is gagauz, hanem bűdös zsidónak kell lennie.

Aznap este elmentem a dokkhoz... Mondjam, hogy a gagauz nem hazudott? Ott volt szép Ruszlánya, láttam a két szememmel, már combtővig vízben, az apró hullámok perverzkedtek vele. Mint falusi lány a tengeren, erősen elpirult. Ilyesmire az orosz határőröknek is volt szemük, esténként vakító reflektorokkal pásztázták a vizet, kétségtelen, a lipován népség átvitte hozzájuk Ruszlánya hírét. A fénysugár úgy követte a lányt, mint egy kamera, ami menet közben lesz egyre kíváncsibb, pimaszul tolakodóbb. Mint amikor nyilvánvaló: szép volt, és a kamerának is fontos volt, hogy szép lányt lát valahol. A kameráknak zümmögést a felmérhetetlen és összefüggő szünnyograj, elkésett szitakötők adtak. Volt abban valami eszméletlen gyönyörűség, ahogy szép Ruszlánya megnyúlt teste lebegett a vízen, és volt va-

lami sanyarú, inkább fájdalmas szépség, amikor egyszer csak kihunyt a lány olajozott testének fénye az éjfélete vízben. Fájdalmas nyilallásról most mi-nek beszélni.

Később jött a hír, mint északról a krivec, orvul. Csigát és kagylót szedő napszámosok látták Ruszlányát Manuila atyával kézen fogva vízen járni. Elmondásuk szerint a pópa magabiztosan a vízen állva, Chilia-torkolatnál kristályserleget emelt az égre, ám hirtelen a napszámosok szemébe szúrt a víztükör fénye, majdnemhogy megvakultak. Ettől kezdve világos, mondták, amit korábban már hangoztattak, mert hallották az öregektől, hogy a Duna nem is a Fekete-tengerbe, hanem a magas, fénylő egekbe ömlik.

A delta népe ezen a gyékényen végképp elnyugodott, a vízen járásról pedig megesküdték, hogy úgy segítse őket Szent Cirill szerzetes és Szent Metód püspök. Ulici bácsi majdnem belebetegedett, hogy nem lehetett ott a csodán, úgyhogy hiszi is, meg nem is, mondta. A kerhanánál naponta és csoportosan megforduló óhitű popovcsina lipovánok szerint minden századik évben egyszer vízi csodának kell történnie.

Hát megvolt.

————— Dimény H. Árpád

ÉJSZAKA AUTÓBAN

a hosszú útnak mindig éjszaka
vágunk neki az új égbolt alatt
talán azért mert a sötétben
a megszokott gondolatok is
újnak tűnnek és aludni tér
az aggodalom az emberek
a házakban falvakban és
városokban de a forgalom
szakadatlanul lüktet az elsuhanó
kerekek sercegő hangja
mint amikor tépdesik
a tépőzárt lüktet a szív is
elégséges vérrel nedvvel látja el
a testet van ritmusa és
magától működik az agy
csak a biztonsági öv köt le
a hátsó ülésen nézhetek kifelé
felgyorsított filmkockaként pereg
udvar ház udvar ház udvar ház
udvarház udvarházud varházudvar
tiszták szépek újak és ízléstelenek
rikító színűek bádogtetővel
félíg bedőlt kerítéssel öreg épületek
gyomos kert udvar aztán mezők
krumpliültetvények szabályos sora
mintha mérnökök mérték volna ki
a barázdák mélyét s az egymástól
való távolságot föntről barna és kék
a felhők homorú bodrai tartanak tükröt
nekik kék és sárga repcemező kék
és zöld kukoricás dimbes-dombos táj
az út kanyarog nincsenek sziklaszirtek
szorosok csak mély erdők vannak

még mélyebb lakónegyedek iparterületek
rendszerint nem tudom mi következik
mégis ismerőssé válik minden
ahogy órákon át csak ülök
a hátsó ülésen majd megérkezem
az óra mutatója ismét mozgásba lendül
és újra megcsomósodik bennem a félelem
hogy az új helyen nehezebb lesz szeretni
nézem az út menti gesztenyefákat
a műszerfal színesen pislákoló díszzeit
a szemből érkezők fényét ahogy
elhaladtukban hullámokként átcsapnak
felettünk és várom a sötét útszakaszokat
a semmit várom hogy mi nő ki autónk
fényszóróinak sugaraiban a kanyarokat
a veszélyes gödröket a hirtelen védőkorlátokat
a lombkoronákat a hirtelen döntéseidet
és csak ülök tovább nem törődve
mint egy mellékszereplő a filmben
amelyik nem végződik jól megnyugodva
hogy mindez nem az én döntéseim miatt

REND

ha borult ég akkor a felhők szürkésfehérek és
takarják el az egész boltozatját az aszfalt is szürke
és száraz ha felhőtlen akkor színtelen fehér párája
pedig burjánzottasson fel minden zöldet ha zene
kell mellé akkor csendes zongoraszonáta mint folyó
vize úsztasson lágyan vagy hűvösebb operettáriák
magas csengő oktávok amiket átszel egy klarinét és
az érzés hogy nem olyan vagyok mint mások a többi

csak menni és a táj ne változzon az út legyen széles
az aszfalt hibátlan ugyanaz a fű a két oldalán az éjszaka
pedig sűrű a fala fekete és autók reflektorának fényétől

hátráljon az ijedt állat és fénysonda mutassa az utat
egy nyugodt napos világba ahol már megtisztítottam
az életünket mindentől ami nem kapcsolódik szorosan hozzá

azoktól a történésektől amiket nem szívesen mesélek el
a szanaszét hagyott ruháktól a dobozhalmoktól a vastagodó
porrétegtől a villák hegye közötti szennyeslerakódástól
a sötét és nyers szagtól a falak és a mennyezet találkozásának
szédítő szögétől az erős hangtól amely mint poshadt düh
buggyan fel a torokból eltakarítva mindent a házban
hogy úgy álljon ahogy kell rendszerezve és legyen
rendeltetésszerű használva mint az élet eljutni a végcélig
a lehető legkevesebb akadállyal a lehető legboldogabban
...
vagy mint az írás valahogy pontot tenni a végére

HÁZÉPÍTÉS

előbb alapot kell ásni a tetején a porhanyós föld ha
picit is megrázod hull az egymásba kapaszkodó fű-
gyökerekből a gyepcsomókat külön lehet gyűjteni
majd elkerülhetetlenül felszínre kerülnek a kövek
kisebbek is és olyanok amelyeken szikrát vet a vas
csak csákánnyal lehet kifordítani aztán az erősebb
gyökerek legalább három jól irányzott csapás is kell
míg megadják magukat és folyni kezd belőlük a tejvér
az ásóval nemcsak mélyítünk egyengetni is kell főleg
a széleken hogy szabályos legyen merőleges az oldalsó
fal a fenékre bár tökéletesség a valóságban nem létezik
olyan mint a szerelmes szépség amilyenről a józan eszűket
vesztettek fantáziálnak olyankor adj a kezükbe egy lapátot
kidobálni a rögöket nem átvitt értelemben az első lapátokra
mindig többet raksz amíg bírod aztán az alján kapargatod
mert egyre nehezebb a csákány a méret szerint kiválogatott
köveket is bele kell dobálni az alapba előbb a nagy súlyos
darabokat amelyek csak úgy feszítik a kart a hasat és derekat

aztán a közepeseket igyekszel a nagyobbak közé célozni majd bemászol és feltöltöd a lyukakat a vödörbe gyűjtött öklömnyi és kisebb kavicsokkal azokat csak úgy öntöd be és a híg beton mindet válogatás nélkül körülöleli alányomja őket a mélybe mint hangtalan elmerülő fejek sikolyukat megköti az erősen lúgos homok cement kavics és víz egyvelege aztán minden elcsendesül az elsimított beton a kedvencem minden kis üreg kitöltve minden hiba egyenlőtlenesség elrejtve kisimítva s ha létezne szépség akkor a másnap rálocsolt víz kékje az lenne mintha az ég zuhant volna szilárduló betonra és ez a kezdet a csupaszföldet melyet emberi lábak csiszoltak egyenletesre eltakarja egy ház majd olyan nagy ablakokkal amilyeneket te mindig is szerettél volna nyitva esőnek szélnek hajnalnak és az éjszakának hogy összemoshassa a szobákat és az udvart a vele érkező árnyékoknak nyitva a fénynek is a kegyelem békességét árasztva és hálát hogy az irdatlan természetben itt épülhetett a házunk az üvegezett fénytérben és álomban melyben párhuzamosan rendeződnek be az árnyékszobák szűrkeszekrényekkel alumíniumasztalokkal vasággal megplasztiknövényekkel és eltorzult megnyúlt sötétlányeinkkel de ezek a fény hálójától rendre visszahúzódnak mint a tenger hullámai ledőlnek sötétkerítések gyökérig száradnak sötétfák leomlanak a sötétfalak elbújnak sötét gondolataink és egymást váltják napszakonként életeink mindig minden fordul omlik és épül most éppen az éjszaka után nyújtózkodunk árnyéktestünk oltalmát remél a sötétben mert a fényesség nagyon megviselte

———— Fellingner Károly

VAK KAKAS

A látás eltünteti
a bűntény nyomait,
meg nem történtté azonban
csak az
emlékezés teszi.

Lyukas fazék az idő.
Tyúkjaim izgatottan,
jövőbe vetett hittel
várnak
a kicsurgó,
sárral keveredő vízre,
inkább abból isznak,
mint amabból,
mi az edényben maradt.

MÁSIK HANGOMON

Szijj Ferencnek

Az Isten sem tud
megszabadítani
lelkiismeret-furdalásomtól.
A lélektől talán,
ha felemeli a fazék fedelét.

Kötelességtudatom
kötekedik velem,
megszállja testemet,
akár a szentlélek a számomra
felkínált lehetőséget.

Nincs kegyelem.
Ártatlanságom
sorsom
pillanatragasztója.

Anyám törődése
borsómintás,
kifejtem tégláit,
hogy új házat építsek
kettőnknek.

A kivételes pillanatok
talicskával hordatják
magukat a tiltott fa körül,
változást remélve,
egyértelművé téve
a leveleket.

Beláttam az éjszakát.
A csillagok zavartak,
idegenek voltak,
feleslegesek.
Kinőtt játékaim.

A vers feláldozza magát
a tisztaság oltárán,
minden utánzat,
ami kimosható.

Az egyszerű dolgokat
nem lehet birtokolni,
csak kifordítani,
mint a talicskából.

SZERELMESFILM

Németh Ingridnek

Egyedül vagyok,
akár az ajándékbolt
megrakott polcain
a felálló ormányú
porcelánelefántok.

Nem mindegy, melyiket adja
kezembe az elárusítónő.

Nálad már mindegy lesz,
magányosan bámulhat
a két ronda, feneketlen
szemével.

Isten ellenpélda.
Letépi a négylevelű lóhere
egyik levelét,
nem bírja eldönteni, melyiket.

Szendi Nóra

HOGY ÉREZZE A TÖRÖDÉST

RÉSZLET A *VAN ILYEN* CÍMŰ KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL

Sanyi. Már kértelek ezerszer, hogy ne gyújts itt rá.

Igen? Sanya rágyújt. Érdekes, nem emlékszek. Élvezettel, hosszan slukkol, ráérősen eregeti a füstöt. Megpiszkálja a parázssal az egyik csigát a hamutálban.

Csabi megrándul, mint akin friss sebet bökődnek. Sanyi. Elvetélt kísérlet szigorú hangszín megütésére. Kérlek. Elég mutálósra sikerül.

Sanya fáradtságot mímelő, bár inkább jólesőnek tetsző nyögéssel feltápaszkodik. A szájában billeg a cigaretta. Babett a kávéfőzőnél mojol. Rákapott a limited edition-ös ízekre. Csabi rendelt neki az évszakhoz illő kapszulaválogatást, bármit is jelentsen ez. Babett a közjátékra hátrasandít, figyelmesen követi a tekintetével az aszimmetrikusan meg-megdöccenő lépteket.

Sanya kidugja a fejét az ablakon, jobbra-balra kémlel. Folyton ilyeneket csinál. Rendkívül nyugtalanító. Fesztelenül, zsebre vágott kézzel beögyeleg a lakásba, és egy gyakorlott betörő alaposágával, fejét féloldalt biccentve pásztáz körbe. Csücsörít. Hunyorít. Vizsgálódik. Méricskél. Birtokba veszi a teret. Egy helyben állva is minden irányban szétterjed a térben.

Most épp az ablakkeretet tanulmányozza. Megkocogtatja. Szopáztatja a fogai közé szorított bagót, és bólogat. Aztán váratlanul, mint aki egyszerre ráunt a szakértésre, visszafordul. Sárgásbarna ragadozótekintete megállapodik Csabin. A bűdös kábódat meg lehet benn szívni, mi? Röhög.

Csabi kinyitja a száját. Pár másodpercnyi tátogó küszködés, hátha nyelvel valahogy kikotorható a frappáns válasz. Nyilván semmi. Önkéntelenül a hamutálhoz nyúl, hogy megigazítsa, bár teljesen mindegy, az asztal mely pontján helyezkedik el. Határozatlanul feláll, értelmet adni a mozdulatnak, ami persze megint csak hülyeség, a hamutál kiürítése, most már minek, pont most minek. Áll a hamutállal, és bizonytalanul, szinte esdeklőn Sanya felé nyújtja.

Babett lusta csípőbillegéssel korzózik be a képbe. Könnyed mozdulattal kiemeli Csabi kezéből a hamutálat. Gyere, elszívok veled egy cigit az erkélyen! Megkínálsz? Elszívunk egy cigit az erkélyen. Nem kérdés, kinyilatkoztatás.

A Sanyinak ez a féloldalas, sanda mosolya. A jobb első őrlőfoga hiányzik. Évek óta, Csabi már nem emlékszik, hogy miért. Talán soha nem is kérdezte meg. Ugyanazért nem kérdezte meg, amiért azt sem kérdezi meg, hogy mi az a seb ott a Sanyi szemöldökén.

Hát nem is tudom. A Sanyinak ez a hátborzongató, csontig szemrevételezős mosolya. A kedvedért talán elszívok egy cigit az erkélyen. De csak a te kedvedért. Látványosan Csabira kacsint.

Szívjátok el itt. Csabi megtörtén legyint. A legyintés legalább egy pillanatra új funkciót ad az imént még a hamutálat szorongató kezének, amely most ismét a combja mellé hanyatlik. Már tök mindegy. Kiszellőzik. Szívjátok.

Sanya és Babett farkasszemet néznek. Az még a Sanyi mosolyánál is hátborzongatóbb, ahogy a Sanyi mosolya Babett arcán tükröződik. A Sanyi Babetten tükröződik. Babettnek ez az egész nem hátborzongató. Babett mintha valahogy tudná a Sanyit. Csabi áll. Kiáll a pillanatból. A hangja, ahogy megismétli, hogy szívják, egy másik jelenetből szól. Üvegen túlról hallja, ők meg, úgy tűnik, sehogy sem. Lehet persze, hogy csak a második délelőtti cigi leszállóága miatt. A második délelőtti cigi miatt, amit a Sanyi betoppánása előtt szívtak el. Aminek a békés bekúszását és kellemes rápakolódását az első délelőtti cigire épp teliberongyolta a Sanyi. Igen, talán a második cigi miatt. Mármint nem a második cigi miatt, hanem az egyszerre tompító és majréztató leszállóága miatt, illetve a második cigi leszállóágát stratégikusan még a platón megelőző harmadik cigi kényszerű elmaradása miatt. Csabi áll, teljesen funkciótlannul. Az az érzése, hogy ők is mondanak valamit, csak azt meg ő nem hallja. Össze kell szednie magát.

Na? Babett állával a levegőbe bökök, mintha láthatatlan tekegolyót gurítana vele Sanya felé. Az egész jelenetet továbbgördíti.

Sanya lusta, megadó mosollyal pislant. Hanyagul összevágja a sarkait, szalutál. Jól van, főnökasszony. Lepöcköli a cigarettát a belső kertbe.

Csabi összerázkódik, mint aki álmában eltaknyolt. Rendben, persze, ki-mehettek az erkélyre, tüsténkedik megélénkülve, csak akkor adok egy, egy, egy, ütközik a hirtelen felpörgéstől szótalálási nehézségekbe, adok mind-járt e-

És azt ki fogja összeszedni, int Babett a belső kert felé.

Meccsodát, keziccsókolom, érdeklődik az idomárnak nagyvonalúan engedelmessé tigrisből pillanatok alatt jovialis moncsicsivé vedlő Sanya.

Babett a mutatóujját lengeti. Nevet. Nagyon jól tudod, hogy micsodát.

Mind a hárman nagyon jól tudják, hogy a földszinti szomszédától parázó Csabi fogja összeszedni.

Várjál, fél pillanat, és adok egy papucsot, igyekezz visszanyerni az élete feletti uralmat vagy legalább a látszatát Csabi.

Sanya lassan felé fordul, mintha most venné észre. Mi a gecinek?

Csabi túlmozgásosan nyomorgatja a kezét. Le kéne venni a cipődet, ha átmész a hálósobán, jó, lécci.

Smasszerkodol, kiskakukk? Sanya a fejét csóválja. Isten faszába, mennyi szabály.

Sanya és Babett az erkélyen dohányoznak. A kezükben kávésbögre.

Csak szívom a vérét, somolyog Sanya, nem kell komolyan venni. Sok vagyok néha, mi? Kutakodón Babettre sandít. Néha nem értek a szóból. Lesütö a szemét. Nem kell komolyan venni.

Vágom. Babett felfelé fújja a füstöt. A Csabi kicsit olyan, hogy kiváltja ezt az emberből. Cinkos mosollyal keresi Sanya pillantását. Csomósor így ingerem van baszkurálni a Csabit, mert annyira ráfeszül mindenre, tegnap is elk-

Jó gyerek, bólogat Sanya. A tekintete elúszik Babett válla fölött. Csak sok a baja. Lelkileg érte. Kisebbrendű komplexusból kifolyólag.

Vágom. Túlgondolja a dolgokat. Folyton kombinál. Mert túl okos, azért is. Babett büszke mosollyal felszegi a fejét. Aki okos, annak mindig nehezebb. Annak mindig több az ilyen agyi történése. Tegnap is kitalálja, ezt figyelj, hogy neki orr-rákja van. Mondom neki, Csabi, ne gyere már a faszágoddal, keress rá, nincs olyan, hogy orr-rák, ezeket te flesseled. Persze azon-

Orr-rák, ismétli Sanya bugyuta vigyorral. Orr-rák. Ez jó. Göcögve röhög. Fikarák. Seggrák.

Vihognak.

Csabi görnyedten ül. Ellenállhatatlan vágyat érez, hogy sodorjon egy harmadik cigit. Egy harmadik cigit, csak magának. Nem fogják megtudni. Egy privát cigit, kizárólag magának. Sodor egy cigit, egy egészen gyenge cigit, egy párslukkos minicigit, nem is harmadikat, inkább két és felediket, lemegy összeszedni a Sanyi dekkjét a belső kertben, és valahol elszívja. Leér, egy perc, megkeresi és összeszedi a dekket, fél perc, elszívja a cigit, két

perc, visz Listerine-t, öblöget, Visine-t, csepegtet, mindez együtt fél perc vagy annyi sem, visszaér, egy perc. Csabi rándulásszerűen felpattan.

Szóval persze azonnal rá a Google-ra, ezt Babett, mintha fejest ugrana egy medencébe, egymáshoz simított tenyerekkel íves mozdulatot téve, a térdét rogyasztva-egyenesítve imitálja is, vetődik rá azonnal a Google-ra, és hát van orr-rák, képzeld el, én se vágtam, van ilyen, de mondom neki, Csabi, menj már, full egészséges vagy, max sportolnod kéne, nincs semmi bajod, pattingassad magad, hogy levezesd a feszkót, meg amúgy se ártana neki, most nem azért mondom, és ezt neki is mindig ilyen tök tapintatosan tálalom, de egy kis edzés nem ártana neki, na mindegy, szóval kitalálja magának mindig a műsort, ha épp nincs semmi baja.

Ja. Sanya fókuszvesztett tekintete ismét valami távoli pont felé lebeg. Jó gyerek. Kenetteljes tónusra vált. Szeressed, mert arra mindennél nagyobb szüksége van.

Szeretem, vágja rá Babett önérzetesen. Nem azért mon-

Nagyon szeressed. Sanya ájtatos komolysággal Babett szemébe néz. Megérezem, ha kivan. A szívére szorítja tömzsi mancsát. Itt érzem bent, ha kivan.

Nem tudják meg. Csabi az evőeszközös fiók felé surran. Menet közben szökken egyet, irányt vált, az ablakhoz sprintel, mert az a balsejtelme támad, hogy a Sanyi lepöckölt cigije felgyújtott valamit, vagy ha fel nem is gyújtott, valami nehezen kimagyarázható problémát okozott. Csabi nekifohászodik, hogy kidugja a fejét az ablakon, és szembenézzen a nehezen kimagyarázható problémával, a bűzölgő dekket lincshangulatban körbeálló szomszédsággal, a macskával, amire ráesett a dekk, és kiégette a szőrét, a gyerekekkel, akire ráesett a dekk, és kiégette a szemét. Csabi óvatosan kidugja a fejét az ablakon. Nyikordulás a hálószoza felől. Csabi visszaiszkol az asztalhoz, és iménti pozíciójába görnyed. Fülel. Nem tudhatják meg. Csabinak egy pillanatig nem jut eszébe, voltaképp micsodát.

Kérsz még egyet? Sanya megpöcköli a cigarettásdoboz alját. Babett orra alá dugja.

Igaziból nem dohányzom annyira.

Na csak szívjad, hercegnő.

Babett merengve eregeti a füstöt. Még soha senkit nem szerettem ennyire. Ha valakit megszeretek, azt így belülről érzem. Ha fáj neki, azt belülről érzem, de nem az, hogy megsajnálom, hát meg is sajnálom, persze, de érzem a testemben, a testemben érzem azt a fájdalmat, mintha én volnék ő. Vagy fordítva.

Tátika figyelmesen bólogat. Értem, amit mondasz.

Szerintem mostanában jobban van. Mióta együtt vagyunk. Nem azért mondom, hogy miattam, de azért miattam is. Én is jobban vagyok. Jobban vagyunk.

Az jó. Néha idejövök, önteni belé az életet. Jövök, szívom a vérét, tolong neki a hülyeséget. Hogy érezze a törődést.

Egyedül laksz?

Ja. Vagy hát haverral, csak azt nem mindig veszem emberbe. Muterja fizeti neki a laktórt, azt meregeti, a seggét a világba. Sanya megszívja az orrát, hegyeset köp az erkélykorláton túlra. Babett magába nyeli a vihogást, lopva kiles az utcára. Egy babakocsis nő fog áthaladni rajta rövidesen. Nincs nekem senkim, csak ők. Ismét a kenetteljes tónus. Édesanyám és a testvéreim. Értük élek, értük csinálom.

Hallgatnak.

Csajod sincs?

Á. Vén geci vagyok, mit csajozzak. Azt se tudom már, hogyan kell. Még mikor fénykoromban, gondolhatod! Sanya kérkedően megvillantja foghíjas mosolyát.

Hagyjad már, nem vagy te öreg.

Túl sokat éltem, túl sokat láttam, amiatt van. Meg tudod, mi? Sanya közelebb lép Babetthez. Mértéktelenül dől belőle az édeskés pacsuliszaggal kevert öblítőillat. Bizalmaskodón lecsavarja a hangerejét. Meg van halva a kukacom. Gyógyszertől. Rázogatom, mutatja a levegőben megejtő, szinte közömbös természetességgel, Babett eddig fékezett vigyora elnyílik, arcán az egzotikumnak kijáró mohó érdeklődés, pöckölgetem, és semmi. Teljes konyulatba tette magát.

Babett tágra nyílt szemmel felkacag. Jó fura vagy azért. Diszkrétan hátrál egy lépést, csípőre igazítja a kezét, és megszánkáztatja a pillantását Sanya enyhén kihízott izompólós, motorosdzsekis, koptatott farmeres, zömök testi valóján. A lábán a végül sikeresen leimádkozott, vadiúj, hivalkodóan fehér habszivacstalpú tornacipő helyett Csabi túlméretes, kockás mamusza kicsit röhejes hatást kelt.

Fura, mi? Sanya szeme kihívóan villog. Nevet. Babett is nevet. Nevetnek. Snitt. Olyan váratlan és radikális a mimikai átrendeződés, hogy Babett lemarad róla. Pár pillanatig egyedül nevet tovább. Ja, fura, dűnnyögi maga elé Sanya keserűen felhúzott ajakkal. Babett megszeppenve elhallgat. Sanya ráemeli a tekintetét. A szemöldöke sebesüléstől kínlódó, szőrös hernyó.

De azért lehet szeretni, nem? Sok vagyok néha, tudom. Néha nem érzem a határt. De lehet azért szeretni, nem?

Megtudnák. Csak ránéznének, és tudnák. Na és? És akkor mi lenne? Biztos nevetnének. Úgy érve, nem kinevetnék, együtt nevetnének velem. Ezek szerint Csabi is nevetne. Nevetnének. Végül is a közeli hozzátartozói. Csak nevetnének egyet. Babett hozzá tartozik. Mármint egymáshoz tartoznak, valamilyen mértékben már egymáshoz tartoznak. Babett csak nevetne. Lehet, el kéne szívniuk hárman egy cigit. Végül is ezek a hozzátartozói. Hozzá tartoznak. Vagyis ő tartozik hozzájuk. Nem is érti, miért nem akarja megosztani velük a cigijét, ami eleve a közös cigijük Babett-tel. Nem is érti, hogy lehet ilyen paranoid. Ez a második cigi leszállóága. Csak nevetnének egyet. Ülénének a nappaliban, Babett és ő a kanapén, Sanyi a fotelben, szívják a cigit, nevetnének. Vasárnap van, végül is. Van idő. Nevetnének. Sanyi és Babett nevetnének. Csabi görnyedten ül. Az ablak nyitva, de még mindig érezni a dohányszagot.

Tudok lávalámpát, érdekel? Van róla kép telón. Sanya elvetődik a kanapén. Szétdobja magát. Kettőezerkettőbe'. Vagy ötbe', most nem emlékszek. Nagyon patika, többféle szín, amit akartok. Elhozom ide, ha úgy van, semmi postaköltség. Na?

Muti. Babett jóindulatú, anyáskodó mosollyal kucorodik mellé. Felhúzza a lábát, terpeszt, fészkelődik. Banánmintás, kissé kibolyhosodott és kinőtt, legalábbis Csabi szerint a kellesénél feszesebb mackónadrág van rajta. Csabi lopva a felhúzott lábai közé les, vajon tényleg látszik, hogy nincs rajta bugyi, vagy csak azért látja, mert tudja. Dudorodó szeméremdombját kettészeli a varrás, kirajzolva a nagyajkak barázdáit. Se melltartó, se bugyi. Míg Tátika ültében megemelkedve a telefonja után kotorászik a farzsebében, Csabi némán artikulálva, kezei sietős egymás felé közelítgetésével pantomimezik Babettnek. Babett nem érti. Mi az, tátogja vissza. Csabi rosszkedvűen legyint. Fáj a háta. Észre sem veszi, hogy megint görnyed, pedig hátradőlhetne a fotelben.

Ilyen csillámos lófasz is van benne, azt nézegetem, és megnyugszom. Sötétbe rám kerül a frász. Egész éjjel be van kapcsolva ez a szar, hogy ha felébredek, és érzem, hogy kerül rám a frász, csak oda kelljen nézzek, és megnyugszom. Sanya közelebb húzódik Babetthez, az orra alá dugja a telefont. Várjál, ez nem az. Ez én vagyok melóhelyen. Izzadok, mint a geci, mi? Gatyáig leizzadtam, mint aki összehugyozta magát. Ezeket a raklapokat cipeltem egész nap, ekkorákat. Ez is én vagyok. Na. Itt a lámpa. Jó, mi? Egész éjszaka el lehetne zombulni előtte.

Tényleg fless, bólogat gyermeki lelkesedéssel Babett.

Csabi a konyhai óra felé sandít. Sanyi, nem azért, de végül is miért. Meny. Khm. Én szív. Na. Tudod. Krárog. Ha bármiben. Nagyot nyel, mint akinek a torkán akadtak a mondattörmelékek. Sanya és Babett bamba csodálkozással pislognak fel rá a kanapéról. Megint ugyanolyan a fejük. Ez képtelenség. Ez az egész egy téboly.

Mit akarsz, Sanyi? Csabiból pont az a verzió buggyan ki, amit ilyen formában biztos, hogy nem állt szándékában megkérdezni, de ami pontosan ilyen formában keringett a tudatában attól a pillanattól fogva, hogy a Sanyi bármifajta előzetes egyeztetés nélkül dörömbölni kezdett az ajtaján. Amikor a Sanyi se szó, se beszéd megjelenik, és terepszemlézése során glettelessel, szilózással, fűtőrendszerrel, szigeteléssel kapcsolatos kérdéseket szeg a nyomában koslató, inkompetenciáját mélyen átélő Csabinak, amikor beszámol élete nehézségeiről, hogy épp milyen építkezésen, autómósóban, biztonsági szolgálatnál vagy étteremben lejsztol túlórában, felturbózza Csabi amúgy is konstans büntudatát, amikor a bátyjuk és az édesanyjuk élete nehézségeiről számol be, még tovább turbózza Csabi felturbózott büntudatát, és amikor otthonosan felfedezi a hűtőszekrényt, időről időre az iránt érdeklődve, Csabinak háttal, kitakarva a kajákat, hogy ez vagy az mi a lófasz, mintha Csabinak keresztül kellene látnia a testén, akkor Csabi nagyon jól tudja, hogy ez mind csak a késleltetés. Hogy a Sanyi valamire készül. És ő maga sem tudja, hogy mire, ez benne a legkétségbeejtőbb. Hogy készül egyáltalán bármire is. A Sanyi az valahogy megtörténik az emberrel, mint az időjárás. A Sanyi önmagát is csak úgy elszenvedi, bármiféle belső egyeztetés vagy koncepció nélkül. Csabi legalábbis így képzei. Csabi nem szeretné úgy képzei, hogy a Sanyi előre megfontoltan készül valamire. Csabi nem szeretne rosszhiszemű lenni, mert már a Sanyi puszta látványától magasabb fordulatszámra kapcsol benne a büntudat motorja, de még így sem képes túlbrummogni a kérdést, hogy mégis mire készül a Sanyi, mit akar már megint a Sanyi, és hány büntudatos percet vagy órát kell végigfeszengeni, mire ez mindkettejük számára kiderül.

Hogyhogy mit, bámul Sanya. Hát csak így jöttem. Dumázgatni. Eldumázgatni a dolgokról. Testvérek vagyunk, nem? Csak kell ránézzek időnként a kisöcsémre, nem? Na. Én is azt gondolom. Örülök az egyetértésnek.

Én amúgy kajak lehet akarok otthonra ilyen baromságot. Babett keresetlen mozdulattal kiveszi a telefont Sanya kezéből. Rózsaszínbe' van? Ránagyít a képre. Lejjebb csúszik a kanapén, terpesze még tovább nő. Csabi nem érti, mit lehet ennyit nézni egy lávalámpán, ami nyilván pont ugyan-

olyan, mint az összes többi lávalámpa. Ha egyáltalán a lávalámpát nézi, és nem a raklapot vagy valami mást, amit egyáltalán nem kéne néznie. Csabi a maga részéről egyáltalán nem nézegetné a képeket a Sanyi telefonjában. A Babett az mindenbe belemászik, beletapicskol, a saját múltját is beleértve, amit Csabi szerint annyira nem kéne bolygatni.

Persze hogy van. Ha nincs, majd el lesz intézve, hogy legyen. Sanya Babettre hunyorít. Megvannak a kapcsolataim, ne félj. Kettőfélbe, hülyének is megéri. De tudod, mit, neked megoldjuk kettőbe. Menne a hajadhoz, mi? Finoman meghuzigálja Babett egyik rózsaszínű tincset. Nem műanyag ez, te?

Babett nevet. Továbbra is a telefonra tapadva oldalba löki Sanyát a könnyökével.

Sanyi, ne haragudj, tesz újabb erőtlen kísérletet Csabi, nem akarok ünneprontó lenni, tényleg, csak, tudod, nekünk is volna ma dolgunk.

Babett ártatlanul felpillant. Milyen dolgunk?

Sanya nagyokat derül. Figyeld a gádzsit, mutogat Babettre. Országos cimborám.

Te akartál elmenni a. Elmenni a.

Sanya kajánul hegyezi a fülét.

Mondd már. Tudod, a. Az a. Az a izé, a. Ahol. Na.

Babett a homlokát ráncolva, részvéttelenül tanulmányozza a belúpolódott Csabit, mintha segélykérő vonásai közül lehetne kibogarászni a megoldást. Ja, hogy a Kultkazamatára gondolsz?

Igen! Igen! Arra, csap le vörösödő fejjel Csabi. Már maga sem tudja, mire gondolt, ha gondolt egyáltalán bármire is.

Mindegy, már nem érdekel, biggyeszi az ajkát Babett. Visszadobja Sanya ölébe a telefont. Ásít, felkel, kéjes nyöszörgéssel nyújtózik. A kávéfőző felé csoszog. Sznob gecik verdesik a faszt. Unom már az egészet.

Csabit iszonyat és megkönnyebbülés hullámai nyaldossák két irányból.

Kértek ti is?, pillant hátra a válla fölött Babett. Aztán szerintem hajtok egy cigit.

Csabira menthetetlenül tör rá a szarhatnék. Ekkor jut eszébe, hogy még mindig nem szedte össze a Sanyi dekkjét a belső kertben.

Ozsváth Zsuzsa

UTAZÓKNAK KIJELÖLT HELY #3

Mintha egy kékbálnát húzna maga után
homokos, vizes síkon.

Néha megáll. Nézi a hatalmas testet,
letörli homlokáról a gyöngyöző vért,
az orrlyukakból távozó esőcseppeket.

Messze már az ígéret földje, a bizonyos,
szép élet egy kiemelten veszélyeztetett faj
utolsó, pompás egyedével.

Ám ez nem természeti katasztrófa,
minden egész törésvonala életöztön,
Sziszüphosz.

Olyan biztos, mint egy törésvonal, pont.
Pont, törésvonal. *Ismered ezt.*

GYÁSZ

Nem kíván tolakodó lenni, távol áll tőle mindenfajta sértő szándék, de most ebben a nehéz helyzetben csak a megértésben bízhat, amiért persze könnyörögni nem fog; csupán reménykedik abban, hogy egy értő, hovatovább, érző lélek meghallgatja. Tisztában van azzal, mi az illem, a szülei – Isten nyugosztalja őket – megtanították a jó modorra, éppen ezért meri ismeretlenül is átnyújtani ezt a minőségében igencsak kétes, műanyag palackos bort, hogy együtt öblítsék le ennek a napnak minden szennyét. De mielőtt túl lennének az első kortyon, elárulhatja, hogy a felesége miatt iszik, persze nem holmi félresiklott házasság áll a dolog hátterében, hanem az alattomos rák. Történt ugyanis, hogy az asszony, akinek jósága felől senkiben kétség ne támadjon, megbetegedett, és három, fájdalommal teli hónap alatt elvitte az irgalmat nem ismerő kór, s mivel a temetése múlt vasárnap volt, talán érthető a szavai mögött húzódó zaklatott visszhang.

Sarkadi gondolkodás nélkül kinyújtotta a karját, és elvette az előtte ülő őszes férfi kezéből a bort. Egy pillanatra azonban elgondolkodott: letörölje-e a palack száját, vagy sem. Végül nem törölte le, úgy ivott belőle két hosszú kortyot.

– Résztvétem – hadarta, mialatt a palackot visszanyújtotta az őszes férfinak.

Ahogy mondani szokás, folytatta az előtte ülő, semmi sem tart örökké, persze nem biztos, hogy ez a helyzet a legmegfelelőbb arra, hogy sűrűn hangzottatott közterek valóságátalmát lemérjék. Elvégre két idegent hozott össze a sors egy zsúfoltnak alig nevezhető metrókocsiban, semmi sem garantálja a kölcsönös bizalmat, aminek egyébként megingathatatlan alapja a türelem, s nem utolsósorban a szeretet, melynek ereje, mint azt mindenki tudja, hegyeket képes elmozdítani a helyükről. Ami a feleségét illeti: nincs olyan betegség, áttét vagy terápia, ami negyvenéves házasságot semmissé tehetne, mégis el kell fogadnia, hogy ez a kényszerű veszteség lett immáron osztályrésze, ki tudja, meddig még. Egyébként nem tud olyasmit felmutatni, amire megbánással gondol vissza, persze túlságosan korai ilyen végletes kijelentésekbe bocsátkoznia, bármit hozhat a szárnyas idő.

Az őszes férfi meghúzta a borospalackot, aztán ismét Sarkadi felé nyújtotta. Az habozás nélkül vette át és tapasztotta a szájához. Jólesett a langymeleg korty.

Az elején azt gondolta, nézett az őszes férfi Sarkadi szemébe, hogy egyedül nem lesz képes olyan nyugalommal aludni, mint azt tette annak idején a felesége mellett. De tévedett, sőt, olyannyira fölülmúlta az első egyedül töltött éjszaka minden várakozását, hogy azt maga is alig merete elhinni. Álmodott, mégpedig hosszasan, megszakítások nélkül. Ott állt a tengerparton, éppen vihar volt készülében: a hullámozó víz tetején egyre több tajték fehérlett, az égbolt akár egy gyűrött, koszos, szürke lepedő. Ugy érezte, meg kell mártóznia a habokban, csak így szabadulhat meg mindattól, ami fonák mód emészti a lelkét. Az igazság persze rettenetesen képlékeny, óvatosságra int mindannyiunkat, s talán neki éppen az a küldetése ebben a siralomvölgyben, hogy a körülöttünk buzgólkodó szeretetre fölhívja mások figyelmét. Megtehetné, mint előtte mások oly sokan, hogy tiltakozásképp kiül a térre, benzint locsol a testére, s egy égő gyufaszállal búcsút int a világnak. Nem, a gyávaság az egyetlen emberi érzés, ami undort ébreszt a szívében, hiszen ez a legsúlyosabb bűn; a hazugság és az ármány csupán ennek hozománya. A lábait persze nem tudta mozdítani, a hullámok keltette hangok és az ég dörgése ráébresztette mindarra, ami eddig homályként élt benne mélyen. Hiszen a cél nem egyéb, mint képességünk meghosszabbítása, hangozzék ez bármennyire is furcsán, persze mindez borbeszéd, s talán megbocsátható; és – hozzá kell tennie – a gyász sem a legjobb társ ezen a délutánon.

Sarkadi ismét a szájához tapasztotta a fölkínált bort, s miután visszaadta a palackot az őszes férfinak, az órájára nézett. Még időben van, állapított meg, nem fog elkésni. Egy megálló – gyors pillantást vetett a metrókocsi ajtaja fölé – és leszáll.

Amennyiben mégis tolakodónak találja ezt a bizalmas, ám kétségtelenül egyoldalú beszélgetést, ne szerénykedjen, hanem valljon színt, ő tiszta szívvel – ha lehet egyáltalán ma még ilyesmit mondani –, tiszta szívvel kínálja az italát, s csupán nyitott fület kér cserébe, semmi mást, semmi vigaszt, hiszen a szó, a kiejtett mondat elvész a szélben, de a tekintet, igen, a tekintetből kiolvasható támasz örökre megmarad, még akkor is, ha az örökévalóságot fenntartásokkal kell kezelni. Igen, nem vitás, borbeszéd, amit hallgatni kénytelen a fiatalember, de legyen elnéző ezzel a keserű szívű öregemberrel, más egyéb kívánsága nincs, nem is lehet. Hiszen negyvenéves házasság, pontosabban gyermektelen házasság megszámlálhatatlanul sok

áldozattal és lemondással jár, de félreértés ne essék, nem kíván gyávamód sarat dobálni elhunyt és szeretett feleségének emlékére, de bizonyos, hogy mindkettejüknek számtalan szívet repesztő, könnyel és verítékkal járó döntést kellett meghozniuk az együtt töltött esztendőik során. S természetesen csak kívánni tudja, hogy a tisztességesnek, sőt, becsületesnek látszó fiatalember egyszer majd megtalálja a jobbik felét, a hozzávaló, tiszta lelkű kedves asszonyt; mivel nincs szebb az őszinte szerelemnél, még akkor sem, ha olykor szomorúság is társul mellé.

– Köszönöm, és fogadja még egyszer őszinte részvétem.

Sarkadi fölállt, és az ajtóhoz lépett. Miután leszállt, az elhúzó metrókocsi ablakán át még látta, hogy az őszes férfi a szájához emeli a palackot, és egyetlen korttyal eltünteti az alján lötyögő kétujjnyi bort.

MAGAM MÖGÖTT A SEMMI

Mindenki tudja, milyen a Tibi, veri a nagyanyját, meg elszedi a nyugdíjat, azt pedig elissza. Soha nincs olyan, hogy józanul látnád. A meccsre is részegen jár, be van baszva, mint a szürke számár. Dülöngél, óbégat, nekiesik a kerítésnek, úgy kell visszatolni a helyére. Szegény Margit mama nem tud mit tenni. Ilyen ember az unokája. Veri, aztán elszedi a pénzét, aztán újra megveri, mintha ez volna az élet értelme. A Tibit persze egyáltalán nem érdekli, mi van, vagy mi nincs, azt teszi, amit jónak érez, leszarja, ki mit gondol felőle.

Ha kell, ha nem, az élő fába is beleköt, mert annyira odavan magáért. Rendesen keménykedik azokkal, akikről tudja, befeszülnek tőle. Rólam akkor szállt le, amikor volt olyan idióta, és rámozdult a húgomra, én meg helyre tettem, hogy, Tibikém, ezt azért mégse kéne. Annyi volt, hogy odajött hozzánk, megállt a kapuban, és elkezdte szólíthatni a Kingát, faterék nem voltak otthon, a Kinga meg azt mondta, hogy nem megy ki ahhoz az idiótához. Több se kellett a Tibinek, gondolt egyet, lenyomta a kertkapu kilincsét, és már ott toporgott a küszöbön, lökve a süket dumát, hogy jaj, de szép szemed van, én úgy szeretlek. Több se kellett, egyből odamentem, hogy

akkor kérem szépen, mi is a probléma. Az a hülye meg nem értette, miért állom el az útját, amikor ő szeretne beljebb kerülni. Ha tovább hagyom beszélni, még megtanulja a csillagokat is lehazudni az égről. Nem hagytam. Olyan könnyedén merült el a szesztől puffedt arcában az öklöm, mintha egy tál meleg sodóba nyomtam volna.

Nem segítettem neki. Hagytam, tápázkodjon föl úgy, ahogyan akar, nem érdekel, az ilyennek amúgy se kell a segítség, az ilyen eleve azt gondolja magáról, hogy ő az atyaúristen, akit nem lehet megállítani. Láttam rajta, teljesen ledöbbsent attól, ami történt. Ne haragudj, nem úgy gondoltam, sajnálom, ígérem, többet nem fordul elő. Egy pillanatra majdnem meg is hatódtam. Remélem, tanultál ebből, barátom. Húzz el innen, amíg szépen vagyunk, mondtam, meg nem lássam még egyszer, hogy itt ólálkodsz a portánk körül! Esküszöm, beléd állítom a kenyérszelőt, ha még egyszer idetolod a pofád. Szemlesütve kullogott haza, Kingával meg örültünk, hogy ezzel se lesz több gondunk.

Ezek után már lapított, mint a ruhatetű. Ha véletlenül talákoztunk a boltban, a postán vagy éppenséggel a meccsen, torkán akadt a szó. Olyan némaság jött rá hirtelenjében, hogy azon csak nevetni lehetett.

A feleségével ekkor már régen nem éltek együtt. Elhagyta az asszony, gondolom, besokallt, végül is ki a bánat bírna megmaradni egy ilyen ember mellett? Senki se olyan hülye, hogy önként vonuljon be a rácsok mögé. Az Edit persze aláfeküdt a tilónak. Aztán csakhamar rádöbbsent, a mindent elsöprő, forrón izzó szerelem: mese; Balogtibiből soha nem lesz angyallelkű férj. Szó szerint elmenekült tőle, vissza se nézett. Próbálta menteni a megmaradt becsületét.

Piszok hamar beleestem a lányba, és fogalmam sincs, miért. Szerintem a bőre tehet erről. Melegbarna és rézszínű. Istenem, hányszor kerültünk egymás mellé a hétvégi piacon, a trafikban vagy Cerkóféknál, a hentesüzletben. Csak néztem és hallgattam, mit kér, hogyan szolgálják ki, mint fizet és rakja el, amit vásárolt. El nem tudtam képzelni, hogy lehet a Tibinek a felesége az Edit. Hiszen az egy kincs. Maga a két lábon járó ékszerdoboz, egy tündöklő gyémánt.

Egyszer olyasfélét olvastam valahol, hogy nincs szerelem. Helyette ott állsz a céllövöldében, kezvedben a babrált puska, félrehord, és hiába célzol jó helyre, úgysem odacsapódik a lövedék. Nem töri ketté az ajándékot tartó pálcikát. Ez a szerelem, és csak azért nem hívják másképp, mert már régen beletörődtünk ebbe az egészbe.

Amióta az Edit lelépett, fakóbb itt minden. Úgy tudom, a szüleihez költözött vissza, de sokkal magabiztosabb vagyok éjszakánként, amikor a szemhéjam alá menekülök, és elnyom az álom, mert nem akarok rágon-dolni. Aztán persze elképzelem a Tibit, amint odahaza a Fecske utcában ütésre emeli a pörköltsaftos kezét, és Margit mamára sújt. Az öregaszony persze föl se szisszen, megszokta már az efféle törődést. Az unokája meg úgy folytatja tovább a vacsorát, mintha csak köhintett volna az imént. Végül tölt magának a szomszéd Béla bácsi borából, az idei termés, azt mondják, nagyon kaparós lett, én nem kóstoltam, múltkor a meccsen be-szélték az öregek, volt, aki tizenöt litert is méretett magának.

Editet egyszer sikerült meglesnem, de véletlenül. A vasboltba tartottam, és ha a felső vég felől megy arra az ember, akkor pont útba esik a Tibiék háza. Emlékszem, nyár volt, jócskán azelőtt, hogy az a marha rászállt a hú-gomra, rettenetes meleg, az olvadt aszfaltfolyók összevissza kacskaringóz-tak, és ha az ember nem figyelt, beleragadt még a cipőtalpa is.

Tudvalevő, én nem vagyok az a fajta, aki ha nyitott ablakot vagy ajtót lát, akkor mindenáron beleskelődik, mert öli a kíváncsiság. Mi közöm ne-kem ahhoz? De a Tibiék mellett nem lehetett nem benézni.

Éppen akkor értem az ablakhoz, amikor lábujjhegyre állva nyújtózkod-ni kezdett az Edit. Meztelen volt. Melegbarna és rézszínű. Azt se tudtam, hová kapjam a tekintetem, s egyáltalán kapjam-e bárhová, vagy hajoljak egészen közel, hogy még jobban lássam. Csak álltam, és éreztem, kiszalad belőlem az erő. Földbe gyökerezett a lábam. Gyönyörű volt. Aztán észrevett az Edit, és olyasmi történt, amire nem számítottam. Leeresztette a kezeit, közelebb lépett, rám nézett, aztán elmosolyodott, végül higgadtan, mint-ha semmi se történt volna, becsukta az ablakot, majd behúzta a függönyö-ket. Azt hittem, káprázik a szemem. Soha nem láttam még szebb mosolyt.

A vasboltban alig tudtam eldadogni a Ferinek, mire van szükségem. Le-fogadom, azt gondolta, be vagyok állva, esetleg gyötör a láz meg a kólika. Hazafelé persze kerülő úton mentem, de egész végig az Edit mosolya meg a barackmellei jártak az eszemben.

Mondják, az élet olyan, hogy szép lassan kimegyünk belőle, jön az áram-lat és tovasodor, és amit igazán szeretnénk, azt el nem érhetjük soha. A vágyakozás szilánkjá tényleg bajosan húzható ki a szívből. Minél jobban próbáljuk, annál inkább belénk fúródik. Néha kedvem lenne a tenger mé-lyére költözni, elbújni minden és mindenki elől. Egy barlangot vagy szik-lahasadékot ha kapnék odalent a hűsítő vízben, tudnám, mi a teljesség, sem-miben nem szenvednék hiányt.

Próbálok a csillagokkal teleszórt éjszakában meglelni a nyugalmat; és amikor hallok, hogy a szellő játszik a folyóparti fűzfák között, érzem, részese vagyok a csodának, ami különös, de mégiscsak hozzám tartozik.

VALAMI VÉGET ÉR

A Csöpi ugatása fölveri az egész utcát. Most nem megyek oda, nem simogatom meg. Veronka néni integet, visszaintek, a Mama is így tesz. Azt mondom, csókolom, azt mondja, szerbusztok. Vagy ’vusztok, nem tudom, nem értem tisztán, de mosolyog, mint mindig. Pedig még hét óra sincs. Csöpi a két hátsó lábain egyensúlyoz, így szökdécsel balról jobbra, mellső lábaival meg a kaput támasztja belülről. Szeretem. Tarka bundája akár a pokróc, de ha finoman simogatják, mindig odadörgölőzik az emberhez. Igazi bolhazsák.

A Rónay utca még kihalt. Bezzeg szeptemberben, ha jön a búcsú. Mindenütt árusok lesznek, bácsik–nénik, hozzák a portékáikat: édességek, könyvek–kendők, kések–kazetták, lufik–lepedők, kalapok–ruhák, aztán persze zsákbamacska, szerencsekerék, és a hátsó felén már vattacukor–lángos és kolbász–tepertő. A körhintákról már nem is beszélve. Ha megtelik az utca, mozdulni se lehet, mindenütt a tömeg. A tömeg rögtön ellepi a falut, neked megy, meglöki a vállad, te meg csak állsz, és sodródsz vele együtt. Arra sincs időd, hogy figyelj.

Itt a Rónay egyik házában lakik a Gyufa, vörös a feje, és a felnőtt csapatban focizik. A szertárban van a csukája, a lába nagyobb, mint az enyém, az enyém bele se fér a stoplisába. Van olyan, amelyik rám jön, néha abban rúgom a bőrt, meg dekázgatók, de abból háromnál több még nem jött össze.

A Gyufa is szerelmes a Krisztába, a nővérem persze legyint rá meg az összes többi focistára. Hogy ezek mit akarhatnak tőle? A Mama, azt hiszem, helyretenné, ha úgy adódna. A Mama mindenkit kioszt, őt aztán nem kell féltetni. Sőt. Mindenkinek tőle kell tartania. A múltkor is néhányan nem bírtak magukkal a pályán, Mama erre seprűvel hajtotta ki őket a nagykapun. „Annus néni, ne tessék már!” Hiába kiabáltak, Mamát egyáltalában nem hatotta meg a dolog. Az ő pályáján, Kakucson senki ne merjen vágánykodni.

Bár én is otthon maradtam volna, Krisztának így könnyű, hogy beteg. A múltkor is behazudta, valószínűleg most se mond igazat. Egyszerűen csak nem volt kedve jönni a csirkésbe, aztán kitalálta ezt a nem-érezem-jól-magam dolgot még este, és csak azért van szerencséje, mert hamarabb jutott eszébe, mint nekem.

A Mama siet, utol kell érnem, ha nem akarok lemaradni. Úgy szedi a lábait, hogy meg is irigyelhetné bárki, pedig folyton arról panaszkodik, mennyire fáj neki, ahhoz képest szinte szalad.

Nem is tudom, honnan jött neki az, hogy kísérjük el, de elkísérem, végül is nem mindennap lát ilyet az ember, de ez a korai kelés, ez borzasztó. A lefőtt kávé illatára ébredek. Aranyfekete. Cukor nélkül issza, az enyémbé, ha kérem, ha nem, mindig lötytyint egy kis tejet. A rádió is recseg, mire kibotorkálok halkán a szobából, nehogy a túlsó felén alvó beteg nővérkémet fölverjem. Csak tettet, hogy alszik. Reggelizünk és indulunk, mondja a Mama. Rendben, mondom én. A reggeli margarinnal megkent fölívágott zömlé kakaóval, van hozzá paradicsom és paprika, három felet is megesez a zömléből, kettő alját és egy tetejét. Az alja finom. Vajon hogy kerülnek rá azok a pettyezések? Finom és puha. A buszmegálló melletti kisboltban lehet venni, az ifisek edzője, a Kispista áll a pultban. „Csókolom, Annus néni, a szokásosat?”, kérdezi a Mamától, a Mama meg mosolyogva biccent, „Igen, Pistikém”. Egyszer egy bácsi a sorban előttünk olajat vásárolt, egy ötliteres flakonnal, szóltam is Krisztának, nézd már, mennyi olaj, csak nem fürdeni akar benne, mire a nővérem pontosított, az nem olaj, hanem bor, ott a zárjegy, de a Csucsunak ennyi meg se kottyán.

A Rónay utca elején van a pálya, a túlsó végén meg a falu széle, odáig kell kísértálnunk, vagy legalábbis ilyesfélét mondott a Mama, de mással voltam elfoglalva, amikor mondta, helyette a Köszörűst, a gondnokot figyeltem, ahogy a pálya szélén az öntözőberendezésekkel ügyetlenkedett. Kihúzta szélteben-hosszában a slagokat, rákötötte őket egyenként egy hatalmas csapra, és kész. Van, amikor szórófej spricceli szét a vizet, akkor biztos, hogy minden falubeli kölk a locsolók alatt rohangál, Mama meg a szokásos módon „Sipirc, eredjetez haza!”. Most nincs szórófej, csak az oldalvonal mellé fektetett slagok és a belőlük szivárgó víz. Áztatás, így hívják. Pár óra és az egész pálya víz alatt lesz. Ebben a kánikulában ez nem is árt, másnap reggelre ismét csontszáraz lesz a fű.

A Mama évek óta a csirkésben dolgozik, én csak annyit tudok, hogy beleznie kell. Otthon is szokott, a megkopasztott egész csirkét fölrakja kint a kertben az asztalra, és egy késsel a hasánál fölmettszi. A kékes-lilás belek

meg minden azonnal kibuggyan, szinte kifolynak az asztallapra. Olyan a szag, hogy azt még órákkal később is érezni lehet. A beggyel viszont vigyázni kell, mert ha tele van még táppal, akkor nagy rumlit okoz, ha véletlenül belemetsz az ember, az epéről már nem is beszélve. Gondolom, a csirkésben minden ugyanígy működik, csak többen vannak. Remélem, azért ott tudnak valamit kezdeni a szaggal, mert tényleg elviselhetetlen.

Március 21. Termelőszövetkezet. Elmegyünk mellette, és jobb kéz felől a kapuban ott áll az a bordó traktor, amely almákat szokott hozni–vinni, és amikor elhajt a házunk előtt, kiszaladok a nagykapuhoz, mert biztosan dobálnak almákat a platóról nekem meg a nővéremnek, és egyenesen a fűbe, hogy össze ne zúzódjanak. Finom és érett mind, némelyik nagyobb lehet, mint az apám ökle. Pedig azok nagyok. Mindig megkérdezi, temető vagy kórház. A jobb a temető, a bal a kórház, és mielőtt megverne, mikor rossz vagyok, mindig megkérdezi, melyikkel adjon. A nővérem szeret mindent rám kenni, az összes hülyesége miatt én kapok, ő persze röhög, és egyáltalán nem sajnálja, mi történik velem. Az öcsi volt, mondja, az öcsi törte össze, az öcsi rontotta el, az öcsi nem hozta vissza, az öcsi adta oda.

A csirkés kapujában valami komondorféle alszik, a bundája már nem is fehér, a pofája meg egészen szürke a homoktól. Mennyi öregasszony, mind a Mamával egykorú lehet. „Szia, Annus, ez melyik unokád, a Robi vagy a Ricsi?” A Mama megmondja, aztán eltűnik egy ajtó mögött, és mire visszajön, már hálóval hátrafogva a haja, kesztyű van rajta, meg egy viseltes kötény. A szomszéd szobából puffanásokat lehet hallani. És rikácsolást. Belépünk. Ez a csirkés. Nem látni, honnan, de lábbal fölakasztott madarak érkeznek egy futószalagon, higgadt mindegyik, és a szalag mellett két asszony áll, kés a kézben, és ahogy elhaladnak előttük a madarak, már metszenek is, és a csirkék rángatózni kezdenek, a fejüket pedig egy fémtölcsérbe dugják, hogy kivérezzenek. Amott hátrébb van egy hatalmas ventilátor, legalábbis ahhoz hasonlít, döglött madarakat tesznek a forgó propeller elé, és mindenfelé száll a toll. Kopasztás. Kopasztják a metszett nyakú csirkéket, aztán az összest egy hatalmas kádnyi gőzölgő vízbe dobják, pár csepp ki is fröccsen a vízből a sárga linóleumra. A Mama a bontósoron dolgozik, innen a sarokból jól látni, mit csinál. Azt, amit otthon is. Vág, metsz, darabol, és valamit magyaráz, de a szája elé tett kendőtől nem lehet leolvasni. Én is kaptam egyet, egész belélegeztem már. Teljesen bepárasodott az arcom. Azon csodálkozom, hogy nincsen szag. Hogy egyáltalán nem érzem a belek és belsőségek bűzét. Kriszta, ha itt lenne, nem bírná a látványt. Meg a hangot. Megsajnálná a csirkéket, és elkezdene hisztériázni.

A múltkor rosszat álmodott, teljesen kiakadt, valami száraz mező közepén állt egyedül, sehol senki, amerre a szem ellát, és egy macskát szorított a mellkasához, de a végén már olyan erővel, hogy a szerencsétlen állat szemei kiguvadtak, és végül a macska beledöglött az ölelésbe, vagy, ahogy Kriszta mondta, „meghalt a szeretetemtől”. Nagyon kiborult, láttam a szemében, hogy mindjárt sírni kezd, de aztán erőt vett magán, és leült az asztalhoz reggelizni. A Mama akkor már nem volt otthon, elment misére, mi meg maradtunk, hála Istennek.

Van egy óra a falon, pont szembe velem, nemsokára nyolc. Ha jól számolom, akkor még egy darabig itt leszek. Senki nem figyel rám, akár el is tűnhetnék. Kimegyek az udvarra a kutyához. A komondor ott fekszik a földön, valamit rág. A mellső mancsai közé van szorítva a reggelije, azzal foglalatoskodik. A nagy rágás közepette fölneéz, és találkozik a tekintetünk. Csak egy pillanat az egész, nem több, vagy talán még annyi sem, de ahhoz elegendő, hogy egy életre belém ivódjék. Véres a pofája. A koszos szürke keveredik a sötétvörössel. Valami csirkenyessedéket zabálhat vagy belsőséget. Tekintete a szemeimről visszavándorol a mancsai közé. Jóízűen falatozik, nekem meg mintha ezer aprócska tűt szúrnának a tarkómba és a derekam-ba. Be kell mennem. Fölállok, az ajtó felé fordulok, és megfogom a kilincset.

VÍZÖNTŐ HAVA

Dél van, vagy itt-e tán az este? Ezt nem tudom.
Már napok óta, hogy a szemem úgy bántja neonfény.
Nővér nyúl át a fejem felett,
kancsóból tölt egy csorba pohárba. Itat.
Nátriumklorid meg altató csöpög
Műanyag vezetéken, s árad szét ereimben.
Szemhéjam elnehezül, kialszik a villany.
Nincs, aki fékezne zuhanásom,
szilánkokra reped a valóság.
Az anyám ül az ágy szélén, ébreszt,
édes süteménytől illatos keze,
fejem felett azúr az ég,
krókusz és hóvirág nyílik az életvonalamból,
s rügyet bont a kanül.
Friss vetés illatát és gyermekkacagást hoz a szél valamerről.
Mennék a hang után, de
lábamat ólomsúly köti gúzsba.
Esőpermet pereg le arcomon.
Szürkül az ég. Anyám alakja távol, hidegen dereng a szűrt fényben.
Nővér ébreszt, s nyúl át a fejem felett,
kancsóból tölt egy csorba pohárba.
Nélkülem érkezik, nem vár rám a tavasz.

ÚTON

Társtalan lebegés egy flóraszeptillatú buborékban,
egy japán óriásdarázs fullánkján pattan szét a szivárványhártya,
az olajárakkal együtt zuhanok,
koncentrikus körgyűrűket hány a víz,
iszapba ragadt csontvázszerű alak kiált felém,

Borsodban ezeröttszáz egy kiló kenyér,
mintha ezt mondaná, de nem ér el idáig a hangja,
egyre gyorsabban tempózom, felbukom a felszín fölé,
pillangószárnysuhogás és virágorfény,
földtől égig feszülő fűszálakon egyensúlyozom,
jázmintölcsérből recsegve tör fel egy dallam,
charlestont járnak a méhek, követem lépéseiket,
nincs mozdulat jelentés nélkül,
sorra dőlnek le a kapuk, és mosódnak el a határok,
de a gépszírszagú vonatok még a kocsiszínbén vesztegelnek.
Hadd lehessenek újra úton: szeretnék megérkezni valahova.

Körtesi Márton

LEVEZETÉS

Fogadd el a pózt.
A fájdalom csak átmenet.
Figyeld az inak feszülését,
tanulmányozd a csípő és
a comb találkozását,
a bizsergő lábujjakat.

Minden beléggzéssel
teljen meg a köldököd.
Minden sóhajtás
az ujjbegyedig érjen.
Minden ciklus oldjon egyet
a torkod szorításán.

Váljon el a nyelved a szápadlástól.
Engedd el a rágóizmokat,
simítsd el az arcvonásaid.
Töltsd meg a mellkasod,
emeld ki a szíved.

Csendesítsd el a tudatod.
Találd meg a nyugalmi pontodat.
Irányítsd a két szemöldököd közé
a gondolatok közt morajló teret.

Lassan fordulj az oldaladra,
hagyd a szemed magától kinyílni.
Találj egy pontot magad előtt,
nézz rajta át,
lélegezz.

ELENGEDÉS

Mind majdnem,
de sosem hiánytalan.

Az egó, mint garat hátsó falán egy
leöblíthetetlen szemöldökszálnyi
rögeszme, úgy tapad az
érzékelés nyálkahártyájába.

A nyelv kifordul önmagából,
ahogy megpróbálja elsimítani:
maga alá hajtja az uvulát, és
a szájpadlás redőiben tapos.

Úgyse megy. Mégsem pihen,
hiába tudja azt is pontosan,
hogyan legfeljebb magától múlik el.

Minél tovább nyeldeszi,
annál kevésbé változik,
de a kétely is egyre jobban ül:

hogyan nincs is ott, sőt,
ott sem volt soha,

csak kisült receptorok
között átfutó feszültség
viszkózus nyákrétegen.

Váradi Nagy Pál

KARANTÉNKÉP

NEM NOVELLA

A nehezen nem biztos, de a járvány hatóságilag legbutábban kezelt részén, jelesül a kényszerű szobafogságon egyelőre túl vagyunk. Buta, mert mi az, hogy egyedül sem mehetek, saját felelősségemre mondjuk a Hójába, ahol maximum mókusokat meg földönkívülieket fertőzhetnék meg, mert a mehetnék–máskálhatnék az nem társaloghatnék. Miközben nagyon sokan mentek továbbra is a dolgukra, aztán haza a családhoz, és a rendkívüli intézkedések kihirdetésekor nem hiszem, hogy körömkéfét meg szappant vettek nagy hirtelen – ja, hogy vécépapírt, na, azt igen. Mindegy. A családból nálam mindenki biztonságban volt és van, engem pedig személy szerint ez a nyavalya nem riaszt meg jobban, mint az összes többi, amivel különben együtt élünk, csak nincs róluk címlapsztori – szóval például a kézmosási szokásaim nem változtak, nem kellett változniuk. Irány a bezártság!

Azt hittem, ennek a bezártságnak valami hatása lesz rám, hogy valamit felfedezek majd, hogy valami érdekes fog történni, hogy majd most sok időm lesz, nekibölcösülök a létezésnek, sejj zoroaszter, hogy felmegvilágosodom, hogy sokat fogok olvasni vagy filmet nézni, hogy majd most békén hagynak például szomszédék, s nem lesz ütfefúrózás vagy mulatós zene a közös udvaron, hogy befelé tekintek, hogy írok valami jót, hogy végre rendet rakok a konyhában, meg amiféle láthatatlan rózsaszínű egyszarvúakat még elképzelt az ember egy rendkívüli időszak előtt. Rosszul hittem. Sokszor felejtettem el, hogy egyáltalán érvényben van valami rendkívüli helyzet, s tettem a dolgomat, hogy aztán eszembe ötlődjék: ja, persze-persze, világjárvány. Bele-belenéztem a hírekbe, statisztikákba, de különben nem izgatott nagyon a dolog – főleg mert tudom, belülről tudom, hogyan (nem) működik a média és a hírközlés általában, és van egy megalapozott sejtésem arról is, hogyan teszi a magáét a politika meg a trollhadseregeik újabban, és hogy mennyi hiúság, haszonlesés és bődületes butaság van a rendszerben. Körbekérdeztem ismerősöktől, orvosoktól például, hogyan működik az, amiről tudtam, hogy nem tudom, miként működik, és hogy van-e valami fontos, amiről nem tudom, hogy nem tudok róla. Ezek az ismeretlen ismeretlenek szoktak a leghuncutabbak lenni. Szóval csak annyira tartottam

magam napirenden, hogy kihalunk-e vagy nem, mik az előírások büntetési-
leg, s kitört-e valami polgárháború, amiről nem tudok, zombikkal meg fosz-
togatókkal, vagy nem, felláztak-e a tömegesen elbocsátottak, és lesz-e,
van-e gond az ivóvízzel, étellel, üzemanyagellátással, energiaellátással.
Szóval hogy ne érjen meglepetésként, ha mondjuk letaglózna az ABC
előtt egy fogkeféért vagy tudomiséért. Egyébként szinte elfelejttem,
hogyan van ez az egész.

Programozóként dolgozom egy elektronikai készülékeket és berende-
zéseket tervező és gyártó multinacionális cég kutatási részlegén. Egy leve-
gőre ez talán így elég bonyolult. Ebből a programozó rész azt jelenti, hogy
sikerült megoldanunk az otthoni munkát, az internetes telekonferenciák
eddig is megszokottak voltak, a berendezések rész meg úgy fordítható ma-
gyarra, hogy azért egy csomagtartónyi ezt-azt, prototípusokat, nyákokat
meg drótokat meg kutyafülét haza kellett hoznom, és itthon összeraknom
például egy olyan teszhálózatot, mint a székhelyen, hogy mehessenek a
próbák tovább. Úgy néz ki tehát az asztalom meg az egész szoba, mint egy
űrhajó pilótafülkéje, ami lehetne szép is, csak hát bombatalálat érte, és ak-
kor hirtelen lett újra összehevenyészve, hogy éppen működjék, krokodilcsi-
pesszel földelés keresztül-kasul meg ilyenek. Tehát nem úgy zajlik ez, mint
a reklámokban, amikor ül a gőzölgő kávét szimatoló kockás inges fiatal a
bíbora kanapén a kicsike körte márkájú méregdrága lapittójával meg a do-
romboló macskával az ölében, vagy a barna kutya a nedves orrát nekinyom-
ja a csuklójának, sárga napfény jobbról, aláfestés vidám zongoraszó.

A napi egy-másfél óra ingázás kimaradása aranyat ér. A pénz visszater-
melhető, az idő nem. Az idő tehát nem pénz, hanem az egyedüli és legfont-
tosabb kincsünk, ami csak fogyni tud, legfeljebb nem annyira gyorsan, ha
vigyázunk magunkra. Ebben nincs semmi új, meglehetősen keptőnobviösz
dolog. Csak hosszan volt derült az ég ebben az időszakban: az aszályból a
termés húzza majd a rövidebbet, de én egy kicsikét jól jártam vele. Ama-
tőr csillagászként a nappal és az éjszaka relatív, de a plusz idő és az eszkö-
zeim közelsége azt is jelenti – az ég áprilisi–májusi állása szerint –, hogy
például hajnalban a Jupiter felhői és a Szaturnusz gyűrűi, ebédszünetben
mondjuk napkitörések, késő délután és este pedig a Vénusz felhőzete és
vékonyodó sarlója kerülhet lencsevégre. A Holdat és a krátereit egy kicsit
unom már, az az igazság. Illetve volt most egy szupernóva a Messier 61
galaxisban, az SN2020jfo, amit sikerült lencsevégre kapnom. Az úgyneve-
zett mélyég-észlelés, halvány csillagködök és halmazok, a Tejút derengé-
se és a távoli galaxisok elmosódó fénye, amihez el kell hagyni a lámpákkal

agyonvilágított nagyvárosi civilizációt, szóba sem jöhetett a nagy karanténban, ugye. Ha meg borult volt az ég, akkor képfeldolgozás vagy gitározás vagy bóklászás a városlakók állatkertjének fél utcahossznyi kifutóján, amennyit a nyilatkozat kicentizett a lakosságnak anélkül, hogy hazudnia kelle-ne a hivatalos papíron. Vagy eszközépítés, programozás.

Ebbe az eszközépítésbe meg a programozásba nagyon bele lehet ám felejtkezni. Nincs nappal, nincs éjszaka, nincs fáradtság, nincs magány, nincs társaság, szinte nincs anyagcsere, nincs félelem, csak a működés harmóniája van – a szakirodalom flow-élményként emlegeti. Hobbi is, nem csak munka, így annyi mindenféle alkatrészem van itthon, hogy egy fél terminátort össze lehetne eszkábálni belőlük. Alkatrészek meg könyvespolcok jól megférnek egymás mellett. Addig matattam egy „buta” távcsőállványt, amíg rávettem, hogy pont, mint az „okosabbik” állvány, automatikusan kövesse a távcsőben látott célpontot – ezt a hobbiban jártasak tudják, mennyire értékes dolog nagyon prózai helyzetekben, amikor például vécére kell menni észlelés közben, és a célpont diszkréten kisodródhat a látómezőből, ha nem vezetni senki-semmi a távcsövet. A kézi szűrőváltót pedig annyira jól sikerült automatizálnom, hogy szinte mint kisgyerek a karácsonyi ajándékát, jött, hogy a párnára tegyem magam mellé éjszakára, hogy reggel rámosolyoghassak.

Persze, voltak a rosszabb napok is, amikor megfeküdte a lelkemet a bezártság elsősorban és a helyzettel szembeni tehetetlenség, a társuló tünetekkel. Erre valamelyest számítottam is, illetve fene tudja, kicsit más fából is faragtak, mint a legtöbb embert körülöttem, hétköznapiakat s rendkívülieket egyaránt, mások a gyengéim és mások az erősségeim. Volt bőven kedvetlenség, ingerültség, a koncentrációs készség alábbhagyása – utóbbi, illetve utóbbi kettőt remekül tudtam mérni is, gép elleni vagy internetes sakkjátszmákkal, azok sorozatos elvesztésével főleg. Valahonnan belőlem, nem a családból jön az, hogy a függőségekkel, játékokkal, szerhasználattal nagyon óvatos vagyok, mióta az eszemet tudom, így sem az alkohol, sem a kávé, sem a programozók rákfenéje, az energiáit nem csordult túl. A képernyőidő mondjuk igen, de ez azért talán érthető okokból.

Abban sincs semmi új, hogy a külsővel vetekedő bonyolultságú és érdekeségű világ van a fejemben, amiből néha írok, néha zenélek, néha viszonyítási alap, amikor a külső világ meghülyül körülöttem, mert ugye globális karantén. Nyilván most írok, szóval ellentmondás következik, de arra jöttem rá – erre sem most, csak most írom le –, hogy ez a belső világ nem feltétlenül akarja, hogy kimeséljék, kiírják vagy kiénekeljék vagy akár ki-

programozzák, kiforrasszák vagy kifaragják, hogy megosszák bárkivel is, illetve hát én nem érzek erre késztetést, ez is csak egy lehetőség, egy szerszám a ládában a többi eszköz mellett. Szóval egyetlen sort sem írtam ezekben a hónapokban. Igaz, előtte sem sokkal többet: kinek s miért tettem volna.

Továbbá nem olvastam semmit, és nem néztem filmeket sem – az én napom is csak huszonnégy óra, és a fennebbiekből annyi minden összejön, hogy az alvásra nem sok maradt. A bezártság ellenszere a szabadság: ezek a bolygóközi és intergalaktikus barangolások jó kis egérút a civilizáció bezártságából a szabad végtelenség irányába, nemcsak karantén idején. És nemcsak egérút, hanem normalitás is. Hiszen egyébként is jártam volna az égitestek után, most csak időm jutott több rájuk.

És akkor a vége: első nap, amikor megtehettem, hogy ne csak a ház körül mászkáljak, mint a kutya, aki tudja már, meddig ér a lánc, és nem szabad neki ostobán, hogy visszarántsa, hát mentem is, Bükkbe, piacra, főtérre, mindenfelé. Azt hittem, furcsa lesz, szokatlan, mint egy hosszabb betegség után, amikor tényleg rácsodálkoztam a tájra. Hát nem volt furcsa, és nem volt szokatlan. A hőmérőzés a barkácsbolt bejáratánál sem volt az, bár azért ezt az egészségügyileg rendben lévő Namíbiában ügyesebben csinálták ottjártamkor – igaz, náluk ott, Afrika szubszaharai részén nem egy rondább megfázás és tüdőgyulladás szintjén vannak a problémák, amikor vannak, lásd még ebola, vagy a nem annyira távoli Madagaszkáron meg endemikus a pestis. Az a pestis nem valami háziasított rövid fogú emberrel barátságos formája. A maszk sem volt szokatlan vagy érdekes, mármint a bőrömnök, nem tiltakozott ellene az arcom, pedig életemben először vettem orvosi formájú maszkot. Buszon-villamoson maszkban szépen, mert ugye előírás. Amitől teljesen bepárásodott a szemüvegem. Annyira bepárásodott, hogy csak nagy későn vettem észre a széles piros szigetelőszalagból ragasztott X-eket a székeken. Hát ezen úgy mindenestől nagyon jól derültem.

A gazdasági érdek, és ezt legalább a kommunizmus óta jól tudjuk, hruscsovka ugye, magyarul blokk, tömbház, hogy mint a heringeket, minél több embert minél kisebb helyre, cipősdobozokba csomagoljanak egybe, a repülőkön legfeljebb egy anorexiás tini fér el az egyre zsugorodó székekben, s csüngtünk eleget a villamosok lépcsőin, amikor még szabad volt, mert máshogyan nem lehetett satöbbi. Szóval erre az összezsúfolásra volt s van ráállva az egész életvitelünk, max csüngeni a lépcsőn lett tilosabb pár éve, mint pár évtizede. És ebbe a nagy hatékonyságirányú összezsúfolásba most belerondított a természet, amit igyekeztünk kiszorítani a figyelmünkben.

Úgy kellett nekünk. Jött a természet és szépen megmutatta, hogy az életünket szabályozó egyenletben annak a bizonyos együtthatónak az értéke nemcsak tőlünk függ, továbbá hogy a tőlünk függő együtthatók útján kell biztosítani a hibatűrést – na ezt igyekezett az emberiség, a profitért cserébe, mondjam így, eltussolni. Ennek lett most egy kicsikét, egy időre, vége.

Abból például, hogy mennyire élhető egy város, most az a bizonyos élhető rész kicsit szó szerintibb lett, mint az eddigi művészkedős first world problems jelentése. És ez sem új, de legalábbis nem kéne új legyen. Nekem biztosan nem az.

———— Simonfy József

FAVÁGÓK

kitépek egy idegszálat amikor ébredek
kitépek egy idegszálat amikor nyugovóra térek
mint az óra két mutatója mintha favágók
irtanák az erdőt egész éjszaka
ütik-verik életemet

KŐ

a sziszifuszi kő
bennem mint kiürült
korsóban kavics

KUTAT

egyik szemem őzé másik ragadozóé
énem sólyomé csőrében csonka kézfej
kutat a galamb után

NYUGTALANÍT

utam végéhez érve elmerengek
mi nyugtalanít jobban amit megtettem
vagy amit nem tettem meg

ÁT

ha átváltozhatnál bármivé a végén
elfelejtenéd mivé változtál pincsesötétben
kuporognál mint egy bogár

NEM OLYAN

mikor kialszik az emlékezés
az nem olyan sötétség
ahol álmodni lehet

ERDŐ

az erdőnek nincs csak egyetlen madara
csak egyetlen fája vérző
lombja csorog a madárra

ÁLLT-E

állt-e ott valaha valami a kopár domboldalon
vagy mindig ilyen kopár volt
messziről nézve az életem

LEVELEK

tenyerek hevernek a nagy platánlevelek
egyre rálépek csontok ropognak recsegnek
torkolatuknál a nagy vizek elcsendesednek
mindenhová a lenyugvó nap követ

AZ VAGYOK

az vagyok ami s valami más
egyre másabb szinte már idegen
egérfogóban sajt szalonna hold az éjszakán

BOGÁR

mint egy bogár hold kaparja az ég
celofánját világvégén egy ajtóba zárva
várom valaki nyisson reám

ARCOM

percről percre öregszem arcom
hullaházába kit hoztok megint
a rajz befejezve arra várok csak
isten rányomja kézjegyét

CSUKJ BE

csukj be de ne mint egy ajtót
ne mint egy könyvet
hullámait a tenger úgy

A BUTASÁGRÓL

A BUTASÁG – A HIÁNYOSSÁGOK SZINTÉZISE

Ha az intelligencia–józan ész–butaság hármasságot figyeljük, könnyen észrevehetjük, hogy ez utóbbi nem pusztán az intelligencia hiányát jelenti, vagy azt, hogy az intelligencia nem kellőképpen csiszolt. Ahhoz, hogy teljes nagy-szerűségében tündököljön, a butaságnak az említett hiányosság mellett a józan ész hiányát is magáénak kell tudnia. A közepszerű intelligenciát gyakran a józan ész (természetes adottság-e ez, ahogy Descartes gondolta?, vagy pedig el kell sajátítanunk?) óvja meg attól, hogy a butaság pöffeszkedő önteltsége teljes ragyogásában megnyilvánuljon. Az igazi butaság (oximoron ez? lehet, de kedvelem az oximoron alakzatát!) óriási, kerek egész, vagyis a józan ész hiányával is dicsekszik, s a mondás, „A kevély félbolond”,¹ nem tesz mást, mint megfogalmaz egy alapigazságot. A butaság tulajdonképpen nem is más, mint egy negatív előjelű vulkanikus apoteózis.

A butaság valóban követeli, hogy vonatkozási pontjaként az intelligenciát jelöljük ki, következésképpen az, hogy tökéletes definícióját adjuk, ha nem is lehetetlen, legalábbis felületes és egy szerencsejáték sikerével kecsgetető; akárhogy is, végtelenül nehéz feladat. Így hát csupán néhány olyan jellegzetességet említek, amely elválasztja a butaságot az intelligenciától, hogy az itteni (és mostani!) lehetőségekhez képest megpróbáljam felvázolni az arcképét, vagy legalább megközelítsem.

Először is, ha az intelligencia többértelmű, csavargó és végső esetben paradox, a butaság egyértelmű, mozdulatlan, majdnem tökéletesen egyenes vonalú. Az intelligensen-paradox irányok (mondjuk azok, melyeket a nagy szofisták testesítenek meg, Szókratész, Montaigne, Kierkegaard vagy Cioran) annak révén, ami jellemző rájuk, ellenállnak a butaságnak, éppen ahogy az élet ellenáll a halálnak, a szárazság a nedvességnek vagy a fény a sötétségnek.

Másodsor, a paradox felé tekintő intelligencia a gondolat szabad, nyitott, nem kanonizált gyakorlása. Nincsenek bálványai, nem imád, nem imádkozhat (s ez talán szomorúságra is okot ad...) faragott képet. A kétely magva akkor is ott lapul benne, amikor az a benyomása, hogy tökéletes, teljes, csorbítatlan hit önti el: mindig készüléfében van egy kérdés. A butaság, éppen

ellenkezőleg, dogmatikus – olykor egyenesen formálisan dogmatikus, rituális módon az! –, és ebben az értelemben nem hinném, hogy túlzás lenne a dogmatizmus bármiféle módját a butaság hatalmas területéhez asszimilálni. Paradox lévén, az intelligencia természetesen szkeptikus is egyben, nem hisz a végső igazságokban, csak ideiglenes és részleges bizonyítékokban. Pontatlan lenne azt mondanunk, hogy nem hisz semmiben – mértékkel hisz, különféle savakkal próbálgatja a hitek erejét: a kérdéssel, az iróniával, a kétellyel. Ami a butaságot illeti, hát erről nincs is mit beszélni...

Végül a butaság mindig látszólag ártalmatlan és konformista, valósággal imádja a stabilitást, míg az intelligencia mindig „szubverzívnek” bizonyul. Szókratész halála, a csendőrös epizód a *Bouvard és Pecuchet*-ből, Kierkegaard egyre határozottabb elszigetelődése, Cioran különös sorsa – és a példák sokáig szaporíthatók – nem tesznek egyebet, mint hogy tanúskodnak az intelligenciának erről a jellegzetességéről, az iszonyú veszélyről, mely elsősorban a hordozóját fenyegeti. Tévednénk, ha azt képzelnénk, hogy az intelligencia a szellemi vagy anyagi lét bizonyos rendjével szemben szubverzív – nem, általában az, a véglegesen-kifejezett, megkövült totalitás ellensége.

Megjegyzés

A pszichológusok arról igyekeztek (és igyekeznek a mai napig) meggyőzni, hogy az intelligencia tulajdonképpen az intellektuális műveleteknek az összességét jelenti, mely az egyén gyors és eredményes alkalmazkodását eredményezi egy akármilyen (konkrét vagy absztrakt) helyzethez. De ha csupán ennyiből állna, az emberiség soha nem hagyta volna el a főemlősök stádiumát. A fordított helyzetet is figyelembe kellene venni, tudniillik a helyzet alkalmazását a szubjektumhoz. Ráadásul az „alkalmazkodás” fogalma nagyon is zavaros, és olyan konnotációk terhelik, melyek fájdalmasan nehezedenek a morális szférára, úgyhogy ezt a meghatározást mellőzném. Az intelligencia inkább a találékonysághoz, a kreativitáshoz, a sokféle tartó gondolkodáshoz, a képzelőerőhöz stb. tapad. Hogy azt a majdnem teljes alkalmazkodási képtelenséget, amelyet a kivételes szellemek többsége tanúsít, s amely időnként valósággal végzetesen van sorsukba írva, már ne is említsem.

Újabb megjegyzés

Radu Petrescu írja egy levélben: „Mit mondhatnék még? Hogy a butaság (mely álom, tehetetlenség stb.) Flaubert főszereplője, és azé az irodalomé, amely máig belőle származik, és Flaubert és követői egyaránt úgy értel-

mezik a butaságot, mint az élet legfelső pontját, azt az apoteózist, amelyben az egyén és a világanyag misztikus egyesülése tetőzik?” Én itt nem ebben az értelemben beszélek a butaságról, ugyanakkor azonban ez a meghatározás nem hagyhat hidegen. Végső soron a butaság az, amely jólnevelten, higgadtan, csendesen, szinte anélkül, hogy lélegzetet venne, folyamatosan táplálja az események menetét, tiszteletben tartja a normát, lehetővé teszi a megszokás ismétlődését, a kontinuitás nagy tengelyébe írja bele magát. Ezekhez az aspektusokhoz később visszatérek.

A butaság topográfiaja avagy kísérlet egy kronológia felvázolására

Kezdetben volt a természetes butaság. Legalábbis ezt szoktuk gondolni, hiszen akármilyen kitartóan merülünk is el a fentebb említett pszichológiai tudomány nyelvezetében, nem találjuk meg benne a butaság terminusát, csak az imbecillitást, az idiotizmust, az oligofréniát, a szellemi elmaradottságot stb. Találkozunk viszont a kifejezéssel a mindennapi élet zsvajában, az utcán, a kávézóknak, a szerkesztőségekben, a családokban. Ebben az esetben a „természetes” butaság nem nyugtalanító, mert hordozója, aki úgy bezárult saját világába, mint valami paradicsomi univerzumba, nemcsak teljesen ártalmatlan, hanem éppenséggel védtelen. A veszély csupán akkor támad, amikor a butaságot az autoritás valamilyen mértékű együtthatója koszorúzza meg, és finoman úgy reklámozza, mintha a tévedhetetlenség kritériuma volna, bizonyos vitatható értékek oszlopos védelmezője.

A butaság egyetlen formája, mely valóban aktív ellentéte az intelligenciának – ahogy ez utóbbit e szöveg első bekezdéseiben leírtam – az, amely bálványként és az igazság álarcaaként működik. Azaz a dölyfös butaság, melyről a közmondás beszél, és ennek a gőgnak a túlságosan is toleráns elfogadása.

Egészen durva hiba lenne a részünkről, ha a butaságról csak tisztán intellektuális arca felől elmélkednénk. Mert ahogy létezik gondolati és érzelmi döbbenet, úgy nagyon is valószínű, hogy az érzelmi butaságot is körvonalazni tudjuk, mely nem kevésbé ártalmas, és a lelkesedése talán még veszedelmesebb. Különben lehetetlen, hogy Borges, aki egy interjúban azt mondta, „az ember legnagyobb hibája a butaság és a kegyetlenség”, ne feltételezte volna, hogy olykor egybeesik ez a kettő. Legalább egy pillanatra gondolkodjunk el az agresszív intolerancia jelenségein, melyek az eretnek-ség ürügyén „vörös fonalként” követték végig az emberiség történelmét: Szent Bertalan éjszakája, a bennszülöttek elpusztítása az újonnan felfedezett földrészekon, századunk koncentrációs táborai stb. Ezek a jelenségek,

történetek legyen a faj, a hit vagy a gazdaság nevében, nem mások, mint az intoleráns, véres butaság megtestesítői.

Másfelől amikor Szókratész azt mondja, „az igazágtalanság pedig: rosszaság és tudatlanság”,² mi másra utal, mint arra, hogy a butaság elsősorban az ember erkölcsi természetének súlyos felkavarása?

Leszállás Flaubert felé

Legalábbis az öntelt hiúság gesztusa – ha nem éppen megbocsáthatatlan butaság – kijelenteni, hogy „a butaság a hülyékben lakozik”. A büszkeség kellő mérséklésével szükséges elfogadnunk, hogy a butaság különböző arányban és különféle pillanatokban, de mindannyiunkban ott rejtőzik, és hogy a legfénylőbb szellemek is alszanak olykor. Ahogy Flaubert a *Bouvard és Pecuchet*-ban kifejtette (és főleg ahogy a *Közhelyszótár*-ban ragyogóan illusztrálja), a figyelmes szem számára kiderül, hogy maga a modern tudomány, a legtiszteletreméltóbb filozófia, a mélységekbe tekintő irodalom stb. gyakran nehezen elfogadható „butaságok” vázára épít. Valószínűleg nem véletlen, hogy egy Bacon, egy Descartes vagy egy Kant úgy érzi, kénytelen kritikai elemzésnek alávetni az őt megelőző elméleti rendszereket, ahogy az sem, hogy a radikális szellemek – Szókratésztól Kierkegaard-ig minden idők minden szkeptikusáig – még „végső esetben” sem élnek a rendszerépítéshez való jogukkal. Szókratész még azt is elutasította, hogy akár egy mondatot is leírjon! Semmi sem egyszerűbb, mint a „készen kapott eszme” propagálása, a közepszerűségé, a földhözragadt butaságé azáltal, hogy tudós és lenyűgöző elméletbe illesztjük, mely ki tudja, milyen csoda folytán biztosítja számára a hitelesség kiváltságát. Egy elszigetelt butaságot könnyű leleplezni és kigúnyolni, az azonban, amelyet az érvek valóságos páncélsaival vesznek körül, nehezen szétzúzható tekintélyre tesz szert, tiszteletre méltónak és érinthetetlennek tűnik.

Ugyancsak Flaubert jelzi azonban a butaság fertőző „erényeit” is, erejét, hogy a legelővigyázatosabb elmékbe szivároгjon. Hallgassuk csak: „Attól tartok, kimerült az agyam; talán csak túlságosan eltölt a témám, és a két atyafim hülyesége ütött ki rajtam.”³ Unamuno *Nieblája* szereplőjének szándéka mellett (amely viszont erősen mesterkélte), hogy megölje alkotóját, Flaubert szavai ebből a levélből, mely a *Bouvard és Pecuchet* írásának idejéből származik, kétségbevonhatatlan bizonyítékot szolgáltatnak arra, hogy a fikció megtámadhatja és legyűrheti a valóságot. Flaubert vallomása azonban más szempontból is iszonyú: a butaság, ez a különös méreg, mely síkosan szivároг be mindenbe, azon igyekszik, hogy mindent – sőt, Mindent – leteper-

jen, és a butaságnak ellenállni bizonyára a legszörnyűbb gyötrelmek egyike. Az az érdekes, hogy a figyelmesek, azok, akik tudják jól, mivel állnak szemben, az aktívak mintha még sebezhetőbbek volnának. Mintha a butaságnak hihetetlen képessége volna, hogy felderítse erős és veszedelmes ellenfeleit. Jó taktikushoz híven a butaság nemcsak támadni képes, hanem ellentámadni is.

Csakhog. Hogyan menekülhetnél meg a butaságtól, hogyan tudhatnád teljesen megóvni magad? Vizsgáljanak át tüzetesen minden közhelyszótárt, minden „butasággyűjteményt”. Azok a nevek, melyeket egyik-másik példa alatt találnak – mely példák nemegyszer a műfaj valóságos „gyöngyszemei” –, felkavarnak, de meg is nyugtatnak egyben. Ó, hogy emlékezem, minő (tompa) élvezettel emlékszem arra a sok közhelyre, középszerű ostobaságra, butaságra, melyet „találékonyan” beszúrtam önnön cikkeimbe, néhány olyan esszébe, melyre annyira büszke voltam, amikor közöltem őket! Egyáltalán nem fölösleges némi szerénység, és talán éppen ez az írói erkölcs legfontosabb leckéje, melyet Flaubert nagymestertől kaptam.

Butaság, irónia, önirónia

A valódi, igazi hülyével szemben változatos arzenál áll a rendelkezésünkre: kezdve azon, hogy egyszerűen levegőnek nézzük, el egészen a szélsőséges cselekedetekig, nagyjából mindent kipróbáltak. Ám a butaság, az, amely különféle mértékben mindannyiunkban ott lélegzik, valamivel kifinomultabb és mindenképpen végleges módszereket kíván, csak így lehet küzdeni vele, elkerülni, kilépni belőle. Az irónia, akár szókratészi értelemben, akár általában véve – melyet Jankélévitch 1936-os könyve figyelmesen fejtett meg, szerzője nagyjából mindent leírt, amit Szókratész, a német romantikusok vagy Kierkegaard felfedeztek – lehet egy járható(?) út. Ebből a szempontból, vagyis annak a nyílt küzdelemnek a révén, melyet a gondolat jegecesedése, a mentális szklerózis ellen vív, az irónia természetesen a paradox, sőt tragikus irállyal találkozik. Emlékezzünk csak például arra, hogy maga Szókratész, a nagy ironikus, az irónia nagymestere, a nagybetűs Ironikus, nem vitatkozott a hülyékkal – egészen sajátos intelligenciájának méltósága alatt lett volna, hogy olyan ellenfelekkel kezdjen ki, akik nem ütik meg a mércét. Különb. Szókratész igazi ellenfele nem is egy bizonyos személy, hanem a butaság, mely maga is nagybetűs, az Egyetemes Butaság, mely mindenütt ott van, másokban is, a legjobbakban akár, de benne magában is. Mert Szókratész, bár nagyon hiú, a leginkább mértéktartó emberek egyike, akinek a józan esze szinte hihetetlen méreteket ölt. Ezt az ambivalenciát nagyszerűen elkapta Maurice Clavel a *Nous l'avons tous tué*-ban...

Végső soron ez a különös szerénység igazolja azt az önközpontú ironikus gyakorlatot, melyet a filozófus használt, az öniróniát mint személyes terapeutikus eljárást, öntisztítási technikát. Idézzük csak fel azt az utolérhetetlen élvezetet, amellyel Szókratész a kiüttalan helyzetekbe kormányozta magát, mint például a *Parmenidészben*, vagy olyan helyzetekbe, amikor kénytelen volt elismerni tehetetlenségét, kudarcát, mint ahogy a *Kratüloszban* történik.

Az irónia és az önirónia. Van azonban még egy módszer a butaság bomlasztására – a furfangos ember. Ha Szókratész a tudatlan ember pózában tündököl, és olykor valóban az is, mert le akarja leplezni a biztos és mozgathatatlan tudás ruhájába öltözött nemtudást, a furfangos ember egy lépéssel tovább megy: *ő a hülyét adja*, a szó szoros értelmében vett hülyét, hogy a butaságot saját testében támadja meg, saját lényé bensejében. Pácalá csodálatos prototípusa ennek a munkamódszernek, a másik pedig Svejk, a derék katona. Ugyanígy a furfangosok és hülyék káprázatos felvonulása figyelhető meg Ion Creangă meséiben és elbeszéléseiben. De hát a modell nagyon régi, mélyek a néprajzi gyökerei, és *A balgaság dicséretében* az is megfigyelhető, ahogy az erudíció játszik vele. Ebben a műben Erasmus, aki Morus Tamásnál lábadozik, nem jár el másként, mint egy furfangos alak. De egy művelt furfangos alak, akinek zseniális módszer jut az eszébe: hagyja a butaságot, hadd beszéljen, dicsérje magát, mutakozzon be.

DEMÉNY PÉTER fordítása

JEGYZETEK

¹ A román szólás természetesen másként hangzik. „Prostul dacă nu-i fudul, parcă nu e prost destul”; „fordítását” Onagy Gábor *Magyar szólások és közmondások*jának köszönhetem, melyben a k betű 928. közmondása. Onagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Gondolat, Bp., 1985, 338.

² Platón: *Az állam*. I. könyv, Szabó Miklós fordítása. Európa, Bp., 1984.

³ Flaubert levele Caroline-hoz, az unokanővérehez. Székely Melinda baráti fordítása.

JÓTÉKONY

Ingrid lesz, vagy Olga, úgy képzeli.
Hallgatag, skandináv asszony, úgy képzeli.
Ki mindig feketét hord, úgy képzeli.
A lelke a tundrához hasonlatos, úgy képzeli.
Hol mindent jótékony hótakaró fed, úgy képzeli.

Két-három macskát, talán kutyát is tart, úgy képzeli.
Munkája kitölti élete lyukacsait, úgy képzeli.
Egy kis házikó elég lesz, úgy képzeli.
Vajas kenyéren, sörön, néha teán él majd, úgy képzeli.
Szerelmei elfeledik titokzatos, furcsa emlékét, úgy képzeli.

Nem látogatják, s ő sem senkit, úgy képzeli.
Ez, északi típusként, kedvére lesz, úgy képzeli.
Rideg szelídséget, fegyelmet kovácsol benne az élete, úgy képzeli.
De adott esélyt egy más életnek is, úgy képzeli.
Viszont nem lenne jó anya, feleség, barát, úgy képzeli.

Lenne kandallója, begyűjtana néha, úgy képzeli.
Lapátolná a havat, ha nagyon feltorlódik, úgy képzeli.
De mélyre ásni benne sosem akarna, úgy képzeli.
És nem félne többé semmitől, úgy képzeli.
Elvégre nem rajta múltott, múlik semmi, úgy képzeli.

Lenne benne egy kis büntudat, úgy képzeli.
Amiért előző életében próbálkozott, úgy képzeli.
Szerelmebe esett, szült is volna talán, úgy képzeli.
De meg kellett bizonyosodnia, hogy ez nem való neki, úgy képzeli.
És bizonyosságot lelt kísérleteiben, úgy képzeli.

Sosem unatkozna, nem nagyon, talán, úgy képzeli.
Beszélt korábban épp eleget, úgy képzeli.
A macskák, s talán a kutya értenék szavak nélkül is, úgy képzeli.
Ez nemcsak kamaszos ábránd, úgy képzeli.
Akik megszerették, majd belenyugodnak, úgy képzeli.

Ingrid lesz, vagy Olga –
egy kis képzelődésből meg nagy baj nem lehet, úgy képzeli.

Kiss Tibor Noé

EZ NEM BESZÉD, EZ NEM ÉLET

REGÉNYRÉSZLET

Jön a miniszter úr, és nekem el van szakadva a nadrágom. Nekem el kell mennem a boltba, vennem kell kenyeret és tejet, mielőtt bezár a bolt. Cérnát nem árulnak a boltban, pedig nekem el van szakadva a nadrágom. Ha jön a miniszter úr, akkor nem állhatok elé szakadt nadrágban. Bemondták a tévében, hogy jön a miniszter úr, meglátogat bennünket. Bármikor bekopoghat, benézhet az ablakon, de előtte vennem kell kenyeret és felvágottat. El kell mennem olaszt vagy zalaít venni. Nekem el kell mennem a boltba cérnáért, mert el van szakadva a nadrágom. A miniszter úr, a miniszter úr, bemondták a tévében, nekem el kell mennem a boltba, mielőtt bezár. Bemondták a tévében. Nekem el van szakadva a nadrágom, és nem állhatok a miniszter úr elé szakadt nadrágban. Nekem el kell mennem a boltba.

Hajnalonként gyakran ébredek arra, hogy Virág bácsit hallgatom. Kiszórja a magokat az etetőbe, és közben megállás nélkül beszél a madarakhoz. Olyan, mint egy lemezjátészó, amin megakadt a tű. Kikukucsállok a függöny mögül, figyelek, hogy ne vegyen észre, mert akkor nekem mondja tovább, és én nem akarom hallgatni. A nejlonzacskóban kotorászik, egyenként rakosgatja bele a tálba a magokat. Úgy beszél, hogy közben alig mozog a szája, mégis hallom, pedig nem akarom hallani, mert aludni szeretnék. Virág bácsit már senki sem akarja hallgatni. Virág néni régebben kiabált vele, sokáig azt kiabálta neki, hogy hagyja abba, mert a bolt bezárt, és már ki sem nyit többé, a nadrágon nincs szakadás, csak egy zseb, a miniszter úr pedig nem jön, mert minek jönne ide egy miniszter, ide miközénk, ebbe a porba meg sárba, ebbe a semmibe. Mostanában Virág néni már csak annyit mond Virág bácsinak, hogy hallgasson, különben nem kap vacsorát, vagy hogy elviteti valahová, ahol olyan bolondok vannak, mint amilyen a Virág bácsi. Elviteti az otthonba, ahol pár hét alatt kampec lesz neki, így mondja Virág néni, hogy kampec lesz neki.

Hetek óta nem jártam az öcsém szobájában. Állok az ajtó előtt, hallom, ahogy szuszog, vékonyak ezek a falak, a kezem a kilincsen, lassan lenyomom. Nem lépek át a küszöbön, így is látom a fél szobát. A hamutartó csikkekkel teletömve, a szőnyegen ovális alakú folt, a szélén mosószer nyoma. Látszik, hogy valami ráömlött, ki akarták tisztítani, sikálták egy darabig, aztán megunták. A laptop kinyitva hever a kisasztalon, a fénye halványan megvilágítja a helyiséget, ezüstösen csillognak a falra akasztott dísztárcsák. A szekrény oldalán néhány összefirkált poszter, sárga versenykocsi, oroszlánok a szavannán és néhány kép egy félvér nőről. Sosem láttam még ekkora feneket. Az öcsém karja lelóg az ágyról, a takarót lerúgta magáról, összegyűrve fekszik a lábánál, a vádliján lévő tetoválást még nem mutatta. Egyenletesen szuszog. Anya minden éjjel bejött hozzánk, hogy betakarjon, félálomban is éreztem, hogy ott van, elsimítja rajtam a plédet, megpuszítja a homlokomat. Motyogtam valamit, és motyogott az öcsém is, hallottam. Anya illata most is itt van velünk, anya illata és a marihuánáé. Nézem az öcsémet, a puha bababőrét. Az öcsém gyerek, de nem állhatok mellette örökké.

*

Anya mindig várta, hogy meglátogassam. Az ablakban áll, a függöny mögött, már a parkból látom, a rózsabokroktól. Anya nagyon vár, de nem akarja, hogy ezt észrevegyem. Ilyenkor olyan, mint az öcsém, amikor még kicsi volt. A szobám előtt hallgatózott, az üvegen keresztül láttam, ahogy közel hajol az ajtóhoz. Libeg a függöny az emeleten, a sövényhez érek, a betonládákhoz, anya várja, hogy meglátogassam. A szobája falán bekeregetve lóg az egyik fotóm, a fényképen két színes napernyő, a háttérben a tengervíz olajzöld színű. Az öcsém szerint rossz a kép, mert a tengervíz színe nem zöld, hanem kék. A képet úgy csináltam, hogy lefotóztam a tévét, de ez nem látszik rajta.

Anya a szájába veszi a vaníliás karikát, amit a büféből hoztam neki. Leszopogatja róla a csokoládét, nagyokat cuppog hozzá, mintha az egésztest csak azért csinálná, hogy cuppoghasson. Tetszik neki ez a hang, felnevet, beszél, közben a fogaival lassan darálja a kekszet. A képre mutat a falon, a napernyő csíkjaira, a tengerre, piros, égszínkék, olajzöld, sorolja a színeket. Anya szerint a tengerben nem kell úszni, mert annyi benne a só, hogy csak lebegünk. Hanyatt fekszünk, a fejünket kiemeljük a vízből, széttárjuk a ka-

runkat, és lebegünk. Fogalmam sincs, honnan veszi ezt. Soha nem jártunk a tengernél, és úszni sem tud.

Tekeredik a kígyó, rétes akar lenni, tekeredik a rétes, kígyó akar lenni, tekeredik a kígyó, anya gyúrja a tésztát, és közben halkán énekel. A liszt lepereg a deszkáról, anya kötényén fehér ujjnyomok. Halkan énekel vagy sutog, nem mindig érti, amit mondok neki. Neveket sorol, nem ismerem őket. A pénztárgépről sustorog, csussz, csussz, utánozza a kinyúló kassza hangját, öntapadós címkéket ragaszt a tárgyakra, a konyhában árulja őket, beszélget a vevőkkel. Sokszor csak tátog, mint a hal, nem tudom leolvasni a szájáról a szavakat, de az megnyugtat, hogy közben mosolyog. A mentőkocsi is csendes, csak a sziréna villog a tetején. Amikor rátaláltam anyára, habzott a szája, a szemei kifordultak a helyükből. Szétgomboltam a blúzát, masszíroztam a mellkasát, a mentősök akkor még nem ismertek.

Egymás mellett térdepelünk. A kavicsok felsértik a bőrömet, de nem állok fel, maradok anya mellett. Ez a tenger, ezek tengeri kavicsok, anya kagylókat keres. Világoskék kagylókat, amik foszforeszkálnak, ha lekapcsoljuk a villanyt a szobában. Anya a sovány ujjaival túrja a kavicsokat, én összeszedem az üvegszilánkokat. A homokozóban megvágtam magam, amikor kiraktuk a gyümölcsöket a műanyag mintákból, anya kötötte be a kezemet. Hallgatom, ahogy mellettem szuszog. Az öcsém már nem jön velem, ketten keressük a kagylókat, anya és én. Egymás mellett térdepelünk az udvaron, az emberek kikerülnek bennünket, senki sem szól hozzánk. Nem értem anyát, senki sem tudja, hogyan került bele az összes gyógyszer. Hiába kérdezném, úgysem emlékszik semmire. Térdepelünk, anya cuppog, kagylókat keresünk. Néha felnevet, ilyenkor úgy érzem, csak játszik velünk, aztán a szemébe nézek, és látom rajta, hogy nem, mégsem játszik.

*

Szép itt, a ravatalozó mögött. A sötét falon graffiti, az öcsém fújta fel rá, de nem tudom kibetűzni a szavakat, csupa krikszkraksz. Az öcsém képtelen kimondani ezt a szót, összekavarodnak a betűk a szájában, én viszont sosem téveszttem el, krikszkraksz. Ez az egyik kedvenc szavam, de szeretem még azokat is, hogy alighanem, krinolin, manusz, tanakodás. Most még nem akarok az öcsémre gondolni, most még nem, inkább leülök a ravatalozó lépcsőjére. Sokan félelmetesnek tartják a temetőket, de én szeretek

itt sétálni vagy egyszerűen csak leülni egy padra, és hallgatni a madarakat. Sokszor olyan, mintha a halottak élnének, olyankor érzem, hogy közöttünk járnak, és figyelik, mit csinálunk. Én nem félek, mert érzem, hogy segíteni akarnak nekünk.

Mennyi madár. Szarkák kerülgetnek egy papírzacskót, közel mennek hozzá, tépkedik a csőrükkel, aztán megriadnak valamitől, és távolabb repülnek. Ételmaradék van benne, felismerem a zacskón a pékség logóját. Feketerigók szállnak egyik keresztől a másikra, cserregnek, ugrálnak a kőtömbökön. A kereszték olyanok, mint egy középkori film díszletei, vagy mint a metálós lemezborítók. Megkondul a templom harangja, idáig elhallatszik. Eszembe jut a kapucnis pulóverem a fordított keresztekkel, az este a templomkert előtt. Dorka annyi idős, mint én. Szeretném, ha egyszer barátok lehetnénk. Néha arra gondolok, hogy én ő vagyok, vagy legalábbis hasonlítok hozzá. Nagyon keveset tudok róla, de valamiben biztosan nagyon hasonlítunk egymásra.

Azt a fotót szeretem a legjobban, amelyiken egy vadkacsa úszkál mögöttünk. Csak utólag vettük észre, olyan, mintha kinőtt volna a fejemből, neki meg nyirkos a szakála. Van egy másik is, ahol szépen csillog a víztükrön, de azon elég buta arcot vágok. Ha mosolygok, néha kilóg a számból az egyik fogam hegye. Utálok a kivillanást, de ő azt is szereti bennem. Amikor kinyújtom a nyelvem, az jó, de ő pont becsukja a szemét, és grimaszol. Vannak szelfik a kocsiból, azokon alig látszik valami, elmosódott az arcunk, csak annyi biztos, hogy nevetünk. Sokat nevetek vele, nevetek, és hallgatom azt a mély, reszelős hangot, amivel mintha felhorzsolna, felszakítana bennem mindent, a burkomat, a gátlásaimat. Közel hajol az arcomhoz, érzem a leheletét, a ruhám alá nyúl, az ujjai felfelé táncolnak a combomon, szikrázom, bizsergés fut végig a testemen, én még soha nem éreztem ilyen kívánatosnak magamat. Meztelen vagyok előtte, védtelen, félelmetes, hogy mindent lát. Ez nekem sok. Becsukom a vadkacsás szelfit. A szarkák tépkedik az ételmaradékot, aztán megriadnak, távolabb repülnek, de leszállás után is a papírzacskót bámulják.

*

Amikor először megláttam Laney lábán a vörös magassarkút, éreztem, hogy mindjárt leesik a lépcsőről, de szerencsére Zack elkapta. Amikor kinyitottam a szememet, a kukásfiú állt az ablak előtt, az öcsémrel nevetgél-

tek, összetéptek egy papírlapot. Amikor elolvastam az üzenetet, nem tudtam, mit akar mondani a Rákóczi-kockáról. Lőtt nekem egy hangulatfelvételt, köszönöm. Az erdőben futok, szarvasok üldöznek, vaddisznók. Azt a jelenetet százszor visszatekertük a lányokkal, amikor a medence partján végre megcsókolták egymást. Visszatekerem a felvételt, kimerevítem, felnagyítom, nem hiszem el, amit látok. Az ő fényképei mindig sikerülnek, a hajnali napsugarak megvillannak a hídon. Gyakrabban kellene kijárnom a Dunához, mint régen. A tömzsi, göcsörtös törzsű fák ágairól hullák lógnak, a madarak leszaggatták róluk a ruhát. A szarvasok agancsa nem akad bele a fák ágaiba, a trófea fekete gombszemei csillognak a kocsmában. Dugványozunk az atyával, földes a keze, piszok ragad a körmei alá. Az autó fejjel lefelé áll a szántásban, égnek a lámpái. Ez nem lehet, ez nem lehet. A kórházba jár a lányához, aki talán soha többé nem tér magához. Összeszorul a szívem, ha erre gondolok. Mintha tőle rabolnám az időt. Nem lehetünk együtt, soha nem lehetünk együtt, én ezt nem tehetem, én nem vagyok neki való, én inkább elfutok. Az erdőben futok, lámpák fénye üldöz, lihegek. Újra és újra visszatekerem a felvételt, ez nem lehet, ez nem lehet. Dobog a szívem, ketyeg az óra, zúgnak a monitorok, zsibbad a karom, szédül a fejem, de már nem adom meg magam, nem. Inkább felírok mindent a piros füzetbe. Nekem az a kedvenc jelenetem, amikor a pincében mutatják Laneyt, egy kollázson dolgozik, a kép közepén az édesanyja mosolyog egy fotóról. Pont, pont, vesszőcske, készen van a fejecske. Nyeldekelve nézem, ahogy a hajszálaim szétbomlanak körülöttem a víz alatt. Idegen vagyok a saját életemben, végignézem, mint egy filmet, mint egy álmot. Holnap visszaállítom a kisórát, és azzal minden a helyére kerül. Az oldalamba fordulok, meg-rándul a lábam, hangosan cuppogok, mint anya a vaníliás karikával. Egyszer azt álmodtam, hogy én vagyok anya, és álmomban megbolondultam, és amikor felébredtem, akkor nem tudtam eldönteni, hogy tényleg felébredtem-e, vagy még mindig álmodom. El kellene engednem anyát, az öcsémet, de én mindig csak elfutok. De, de, de. A láposnál, ott is elfutottam, állandóan figyel, elemez, érzem, aludni sem tudok tőle. Érzem, hogy nem engem akar, hogy belém csak kapaszkodik. Erősnek látszik, de gyenge. Kibámulok a sötét ablakon, az utca üres, a kukásfiú sem áll ott. Anyával számoljuk a kondenzcsíkokat az égen, belém karol. Az ujjai végigsiklanak a combomon, nem tudok aludni, pedig a fejem lehanyatlik, és zuhanok. Újra és újra elolvasom az üzenetet, megnyitom a képet. Tudom, hogy nincs Rákóczi-kocka, csak nyelvbottlás volt. Nyelvbottlás. Képtelen vagyok bármit is válaszolni, de érzem, hogy soha nem, hogy soha nem leszek neki elég, neki nem.

Mindig ez a de. Ez nem egy film, ez nem egy képkocka, ez nem egy mendence, ez egy olajos víztócsa. Három törpe beszélget az erdőben, az egyik Serif, a másik Anulu, a harmadik az öcsém. A fülemben dobog a szívem, vizet nyelek, fulladok, a hajszálaim szétbomlanak körülöttem. Rákóczi túrós, hajnali biciklizés, huszonkét kilométer, köszönöm a századik tökéletes fényképet. Mintha ezzel is csak ki akarna oktatni. Nem tudok neki válaszolni. Lementem a fotót, aztán kitörölöm a telefonról a Messengert. Érzem, hogy engem akar, de nem rám van szüksége. Köztünk ez nem lehet, én nem lehetek. Puszi.

Szöllősi Mátyás

SZÉGYENLŐS ÁLMOK

BEETHOVEN

Pontosan tudtam, hogy megfizetek
majd mindenért. Nem volt vita.
Itt nincs helye semmiféle vitának.
A városnak is csak afféle dermedt,
béna arca fordul felém, egyöntetűen
jelezve, hogy a némaságra némaság
a válasz, és hogy egyszerre feltár,
és bezár az. Eleinte csak a légmozgás
zavart. A neszek mindig egymásra
rakódásának már egyértelmű hiánya.
Csökkenés, zsugorodás.
A léptekről leolvasott szinkópának
a nagyon is zavaró döccenése,
amiben semmi harag és semmi béke.
A fények élesebbek. A tapintás hol finomabb,
hol durvább. Van, hogy enyhébb simítás
jelzi azt, aki szeret még, vagy ajtócsapódás,
ahol a nyikorgás egyre tompább közöny,
és csak egy szűk regiszteren hatolhat át
a hang – zárt, egy egészen lecsupaszított
közön. Végül a sziszegés személytelen,
már szinte gúnyos nevetése oldódik ki
egy mozdulatból, amelyben semmi jel
az újjászületésre. Szinuszhang hosszan.
Zúgás. Néma csönd. Két részvét közt
is tetszhalálban. Miközben valami nyirkos
homály terül szét crescendo utánam.

VAN GOGH

Szavakkal körbezárt kép.
Két szeretetlen szív egyetlen
dobbanása a táj homályos-éles
sokszögébe zárva. Padon felejtett
szertelenség. Égő csikk a kézben.
Könyörtelen szemként ragyogva
egy báránnyal szembe tekintetében.
Rés, amin át ki-be jár a szél.
Fölrobbant csillag, amit még
senki se látott. Kivénhedt angyal
egy testi létben. Ajándékká nemesült átok.
Asztal, két szék. Vetetlen ágy.
Álmok hadszíntere nyirkos kis szobában.
Holdfényel összekarcolt ég, hamu.
Kútmélyből menekülő madárraj.
Magány. Tér-Idő. Féktelen vágy milliónyi
szinapszist bejárva. Éj és csönd gyanakvó
kettőse folyton üvöltő verőfényre várva.
Nem-volt mosoly. Tévképzetek. Örök-
szinuszhang réme egy süket fülében.
Állvány és egyben zuhanás ezen
a véget nem érő építkezésén.

WYSTAN H. AUDENRE
EMLÉKEZVE, AKI 1973.
SZEPTEMBER 28.
ÉJSZAKÁJÁN
HUNYT EL¹

Audent mindkettőnk életének egy kései szakaszában ismertem meg – egy olyan életkorban, amikor a fiatalon kötött barátságok könnyed, tartalmas meghittsége már elérhetetlen, hisz nem áll rendelkezésre elegendő az életből, vagy már nem reméljük, hogy volna elegendő idő, amit a másikkal eltölthetnénk. Így hát nagyon jó barátok voltunk, de nem bizalmas barátok. Mi több, volt benne valamiféle, a bizalmaskodást gátló tartózkodás – nem mintha valaha is feszegettem volna ennek határait. Inkább örömet tiszteltem mint a nagy költő szükségszerű titkolózását, aki valószínűleg korán kiképezhette magát arra, hogy ne prózában beszéljen, pontatlanul és véletlenszerűen, olyan dolgokról, amelyeket sokkal kielégítőbben tudott mondani a költészet tömény koncentrátságával. Lehet, hogy a zárkózottság a költő *déformation professionnelle*-je. Auden esetében ez annál is valószínűbbnek tűnt, mivel alkotásainak nagy része teljes egyszerűséggel a beszélt nyelvből fakadt, a mindennapi nyelv fordulataiból – mint a „Hajtsd karomra, édesem, / alvó, védtelen fejed”². Ez a fajta tökéletesség igen ritka; rátalálunk Goethe némely legnagyobb költeményében, és feltehetőleg Puskin legtöbb munkájára is jellemző, mivel ezeket lefordíthatatlanságuk is fémjelzi. Abban a pillanatban, amikor az ilyen verseket kiragadjuk eredeti tartózkodási helyükről, belevesznek a banalitás fellegébe. Itt minden azoktól a „könnyed gesztusoktól” függ, amelyek a „tényeket a prózaiból a poétikusba emelik” – amint Clive James kritikus hangsúlyozta Audenről szóló esszéjében a *Commentary* folyóirat 1973. decemberi számában. Ahol ez a könnyedség megvalósul, hatására varázslatos módon meggyőződünk afelől, hogy a mindennapi beszéd látenszen költői, és hogy a költők tanításától vezérelten fülünk rányílik a nyelv igazi misztériumaira. Éppen Auden egyik versé-

nek a lefordíthatatlansága győzött meg évekkal ezelőtt a nagyszerűségéről. Három német fordító próbált szerencsét, és gyilkolta meg ezáltal egyik kedvenc versemet, a *Ha én tudnám* címűt (*Collected Shorter Poems 1927–1957* c. kötet), amely természetesen építkezik két köznyelvi kifejezésből – „Time will tell” és „I told you so”:³

*Az idő hallgat, én mondom neked,
az idő tudja, minek mi az ára;
ha én tudnám, tudatnám is veled.*

*Ha sírunk, mikor a bohóc nevet,
ha balul fülelünk a zongorára,
az idő hallgat, én mondom neked.*

(...)

*Valahonnét csak fújnak a szelek,
valamiért csak hull a lomb a sárba;
az idő hallgat, én mondom neked.*

(...)

*Ha majd orozslánt ont a zöld berek
s tavasz ragyog patakra, katonára;
hallgat az idő, mondom majd neked?
Ha én tudnám, tudatnám is veled.⁴*

1958 őszén ismerkedtünk össze Audennel, de láttam már előtte a negyvenes évek végén egy kiadó által szervezett estélyen. Habár akkor nem váltottunk egymással egyetlen szót sem, elég jól emlékeztem utána rá – jóképű, jól öltözött, nagyon angol gentleman, barátságos és fesztelen. Nem ismerem rá tíz évvel később, hisz ekkorra már nyomot hagytak arcán azok a híres mély ráncok, mintha csak az élet maga vázolt volna rá egyfajta *arc-képet*, hogy kifejezésre juttassa „a szív láthatatlan tombolását”. Őt hallgatva semmi sem tűnhetett megtevesztőbbnek, mint a megjelenése. Időről időre, amikor – minden jel szerint – nem bírta tovább: amikor nyomorúságos lakása annyira hideg volt, hogy a vízvezetékek már nem működtek, és a sarki italbolt mosdóját kellett használnia; amikor öltönye – senki sem tudta meggyőzni, hogy az embernek legalább két öltönyre van szüksége, hogy az egyiket lehessen a tisztítóba vinni, vagy két pár cipőre, hogy az egyiket javíttatni lehessen: ezen vitáztunk végeérhetetlenül, éveken át – csupa folt volt, vagy annyira kivékonyodott már, hogy nadrágja hirtelen tetőtől talpig

végighasadhatott volna; röviden szólva, amikor a katasztrófa az ember szemé láttára bontakozott ki, Auden tehát ilyenkor belefogott a *Count your blessings*⁵ egy teljességgel idioszinkretikus változatának intonálásába. Mivel sosem beszélt értelmetlenül vagy mondott nyilvánvaló butaságokat – és mivel én mindig tudatában voltam annak, hogy ez egy nagyon nagy költő hangja –, évekbe telt rájönnöm, hogy az ő esetében nem a megjelenés volt a megtevesztő, és hogy végzetes tévedés volt azt, amit az ő életviteléből láttam, a tipikus angol gentleman ártalmatlan excentrikusságának tulajdonítani.

Végre megláttam a szenvedést, és valahogy ködösen felfogtam annak parancsoló szükségét, hogy elrejtse a *Count your blessings* litániája mögé, mégis nehéz volt teljes mértékben megértenem, miért volt ennyire boldogtalan és tehetetlen azokkal az abszurd körülményekkel szemben, amelyek a mindennapi életet annyira elviselhetetlenné tették a számára. Kétségtelen, hogy nem az elismerés hiánya okozta. Meglehetősen híres volt, és ilyesféle becsvágy nála amúgy sem nagyon jöhetett számításba, mivel ő volt a legkevésbé hiú mindazon szerzők közül, akikkel valaha találkoztam – teljesen immunisnak látszott a szokványos hiúság számtalan sebezhetőségével szemben. Nem mintha alázatos lett volna; az ő esetében a magabiztosság volt az, ami megvédte a hízelgessel szemben, és önbizalma az elismertséget és a hírnevet megelőzően működött, sőt, a teljesítményt megelőzően is. Geoffrey Grigson a *Times Literary Supplement*-ben a következő párbeszédéről tudósít a nagyon fiatal Auden és oxfordi oktatója között: „Oktató: És mivel fog foglalkozni, Auden úr, miután elhagyja az egyetemet? Auden: Költő leszek. Oktató: Nos – ebben az esetben nagyon hasznosnak vélheti, hogy angolt hallgatott. Auden: Félreértett. Én nagy költő leszek.”

Önbizalma sosem hagyta el, mert nem a másokkal való összehasonlításból vagy versengés során nyerte; természetes volt – szorosan összefüggő, de nem azonos a nyelvvel való –, ráadásul gyors, kedve szerinti – bánás hatalmas képességével. Ha barátai arra kérték, hogy másnap este hat órára születésnapra köszöntő verset alkosson, biztosak lehettek benne, hogy megkapják; világos, ez csak önbizalomhiány nélkül lehetséges. De még ez sem szállt a fejébe, mivel nem tartott igényt, vagy talán nem is törekedett a végző tökéletességre. Folyamatosan átdolgozta saját verseit, egyetértve Valéryval, hogy egy vers soha nincs kész, csak félbemarad. Más szavakkal, meg volt áldva azzal a ritka magabiztossággal, amelynek nincs szüksége csodálatra és mások jó véleményére, és még állni is tudja a sarat az önkritikával és önvizsgálattal szemben anélkül, hogy az önbizalomhiány csapdájába esne. Ennek semmi köze sincs az arroganciához, de könnyen összetéveszt-

hető vele. Auden sosem viselkedett arrogánsan, kivéve, amikor valamilyen közönségesség provokálta; ilyenkor azzal a meglehetősen nyers gorombasággal védte magát, amely az angol intellektuális élet sajátossága.

Stephen Spender, az őt oly jól ismerő barát hangsúlyozta, hogy „Auden költészetének egész fejlődése során... témája a szeretet volt” – nem Auden volt-e az, akinek megfordult a fejében Descartes „*Cogito ergo sum*”-ját módosítani, az embert „buborék-agyú”-nak nevezve, aki azt mondja, „Szeretnek, hát vagyok”⁶? –, és beszédének végén, amelyet elhunyt barátja emlékére mondott az oxfordi Christ Church kollégiumban, elmesélte, ahogy egyszer egy amerikai felolvasásáról kérdezte Audent: „Arca oly mosolyra derült, hogy átrendeződtek a vonalai, és azt mondta: »Szerettek engem!«” Nem csodáltak, hanem *szerették* őt: úgy gondolom, ebben rejlik mind rendkívüli boldogtalanságának, mind költészete rendkívüli nagyszerűségének – intenzitásának – a kulcsa. Most, a visszaemlékezés szomorú bölcsességével, a viszonzatlan szeretet végtelen válfajai szakértőjének látom őt; közöttük a szeretetnek a csodálattal való dühítő helyettesítése bizonyára fenyegetően terebélyesedett. És eme érzelmek alatt kezdettől fogva lennie kellett bizonyos állati *tristesse*-nek, amelyen semmilyen ráció és semmilyen hit nem tudott úrrá lenni:

*A szív vágyai dugóhúzószerszerek.
A legjobb hát meg sem születni.
A második legjobb pedig a rend.
A tánc rendje: míg lehet, benne lenni.*⁷

Így írt a *Collected Shorter Poems* kötetbeli *Death's Echo* című versben. Abban az időszakban, amikor én ismertem, már nem említette volna többé a legjobbat, oly határozottan választotta a második legjobbat, a formális „rendet”; és az eredmény az lett, amit Chester Kallman igen találóan nevezett „a szigorú fegyelem hívei között a legrendetlenebb gyerekek”. Úgy gondolom, ez a *tristesse* és „A tánc rendje: míg lehet, benne lenni” volt az oka, hogy Audent annyira vonzotta a húszas évek számára szinte otthonossá váló Berlinje, ahol a *carpe diem* sokféle variációjának állandó művelése zajlott. Egyszer „betegségként” hivatkozott a korai „germanizmusfüggőségére”, de ennél sokkal szembetűnőbb és kevésbé könnyen lerázható volt Bertolt Brecht nyilvánvaló hatása, akivel véleményem szerint sokkal több ponton érintkeztek, mint amennyit valaha elismert volna. Az ötvenes évek végén Chester Kallmannel együtt lefordították Brecht *Mahagonny*

városának tündöklése és bukását – a fordítás sosem jelent meg, vélhetőleg szerzői jogi gondok miatt. Mai napig nem ismerek más kielégítő angol Brecht-fordítást.

Pusztán irodalmi vonatkozásban Brecht hatása könnyen végigkövethető Auden balladáiban – idézzük fel például a kései, csodálatos *Ballad of Barnabyt*, az akrobatáról szóló mesét, aki öregkorára istenfélővé válva buk-fencekkel tiszteli meg az Isten anyját; vagy a korai, „Miss Edith Gee / rövid történetét: / Miss Gee a Clevedon utca / nyolcvanháromban élt.”⁸ Ezt a hatást az tette lehetővé, hogy mindketten az első világháború utáni generációhoz tartoztak, melyre jellemző volt a kétségbeesés és a *joie de vivre* különös vegyülete, a konvencionális viselkedési kódok iránti megvetés és a „laza viselkedésre” való hajlam – ez Angliában valószínűleg a sznobizmus maszkjának felöltésében nyert kifejezést, miközben Németországban a gonoszság széles körű színlelésében, valahogy Brecht *Koldusoperájának* szellemében. Berlinben tréfálkoztak ezen a divatos fordított képmutatáson, ahogy az ember mindennel tréfálkozott: „*Er geht böse über den Kurfürstendam*” – ami annyit tesz, hogy „Valószínűleg ez minden gonoszság, amire képes.” 1933 után, azt hiszem, senki sem viccelődött a gonoszsággal kapcsolatban.

Auden esetében, akárcsak a Brechtében, a fordított képmutatás a jóságra és a jó cselekedetre való ellenállhatatlan hajlam elrejtését szolgálta, amelyet mindketten szégyelltek beismerni, hát még hirdetni. Ez valószínűnek tűnik Audennél, mivel végül kereszténnyé lett, de elsőre meghökkentő lehet Brechtről hallani. Mégis, verseinek és drámáinak egy szoros olvasata számomra szinte bizonyítja ezt. Nemcsak olyan darabok jönnek itt szóba, mint *A szecsuanai jólélek* és *A vágóhidak szent Johannája*, de talán meggyőzőbbek az alábbi sorok a *Koldusopera* cinizmusa közepette:

*Ein guter Mensch sein! Ja, wer wär's nicht gern?
Sein Gut den Armen geben, warum nicht?
Wenn alle gut sind, ist Sein Reich nicht fern.
Wer sässe nicht sehr gern in Seinem Licht?*

Hát van, ki jónak lenni nem kíván?
Szétosztani szegények közt a pénzt –
Az Ő országa így jön el talán
Van-e, ki nem óhajtja ezt a fényt?⁹

Ami ezeket a mélységesen apolitikus költőket századunk kaotikus politikai szcénájára vezérelte, nem más, mint a robespierre-i „zèle compatisant”, az erőteljes késztetés a „les malheureux” irányába, ami megkülönböztetendő bármilyen, a közjó érdekében történő cselekvési kényszertől, vagy bármilyen világmegváltó szándéktól.

Auden, aki annyival bölcsőbb volt – bár semmiképp sem okosabb – Brechtnél, korán tudta már, hogy „a költészet nem ér el semmit”¹⁰. Az ő szemében teljes képtelenségnek tűnt, hogy a költő különleges kiváltságokra tartson igényt, vagy azt az engedékenységet követelje a maga irányába, amelyet oly örömmel adunk meg pusztá hálából. Audenben semmi sem volt csodálatra méltóbb teljes józanságánál és a józanságba vetett határozott hiténél; az ő szemében mindenféle őrület a fegyelem hiányát jelentette – „Rakoncátlan, rakoncátlan”, ahogy mondani szokta. Az a fő, hogy ne legyenek illúzióink, és ne fogadjunk el semmilyen gondolatot – elméleti rendszert –, amely elvakítana a valósággal szemben. Szembefordult korai baloldali elveivel, mivel az események (a moszkvai perek, a Hitler–Sztálin-paktum, a spanyol polgárháborúban szerzett tapasztalatok) fényében „tisztességtelennek” bizonyultak – „szégyenletes” módon, amint a *Collected Shorter Poems* című kötetéhez írt előszavában állítja, beszámolva arról, hogyan dobta ki valaha megírt sorait:

... a
történelem annak, akit legyőztek,
mondhatja „kár”, de nem segít, és meg se bocsát.¹¹

Ezt állítani – jegyezte meg – annyi, mint „egyenlőségjelet tenni a jóság és a siker közé”. Tiltakozott, mondván, hogy sosem hitt „ebben a gonosz doktrínában” – kételkedem ebben az állításában, nemcsak azért, mert sorai túl jók, túl precízek ahhoz, hogy pusztán a „retorikai hatékonyság” érdekében jöttek volna létre, hanem azért is, mert ez volt az a doktrína, amelyben mindenki hitt a húszas–harmincas évek során. Aztán más idők jöttek:

Lidércfényű éjszakánk
vad csaholás járja át
(...)
Megszégyenült értelem
ül ma minden emberen¹²

– amikor elég sokáig úgy nézett ki, hogy bekövetkezhet a legrosszabb, és a puszta gonoszság diadalra juthat. A Hitler–Sztálin-paktum a baloldal számára fordulópontot jelentett, az embernek immár mindenestül le kellett mondania a történelembe mint az emberi ügyek legvégső bírójába vetett hitéről.

Az 1940-es években sokan voltak, akik régi elveikkel szembefordultak, de nagyon kevesen voltak azok, akik megértették, mi volt a gond azokkal az elveikkel. Nem *feladták* a történelembe és a sikerbe vetett hitüket: egyszerűen csak vonatot váltottak, hogy úgy mondjam; a Szocializmus és a Kommunizmus vonata tévesnek bizonyult, így átszálltak a Kapitalizmus vagy a Freudizmus vagy egy finomított Marxizmus vonatára, vagy egy olyanra, mely a három egy szofisztikált keverékét képviselte. Auden ehelyett keresztény lett; azaz mindenestül leszállt a Történelem vonatáról. Nem tudom, igaz-e Stephen Spendernek abban, hogy „az ima megfelelt legmélyebb szükségleteinek” – gyanítom, hogy legmélyebb szükséglete egyszerűen az volt, hogy verseket írjon –, de meglehetősen biztos vagyok abban, hogy épelméjűsége, az a nagyszerű józan ítélőképessége, amely bevilágította minden prózai írását (esszéit és könyvrecenzióit), nem kis mértékben volt az ortodoxia védelmező pajzsának köszönhető. Ennek hagyomány szentesítette koherens jelentéssége, amelyet a ráció sem bizonyítani, sem cáfolni nem tud, egy intellektuálisan kielégítő és érzelmileg megfelelően kényelmes menedéket biztosított Audennek – akárcsak Chestertonnak – annak támadásával szemben, amit „szemétnek” nevezett; azaz a kor számtalan ostobaságával szemben.

*

Miközben kronológiai sorrendben újraolvasom Auden költeményeit, és visszaemlékezem rá életének utolsó éveiben, amikor nyomorúsága és boldogtalansága egyre elviselhetlenebbé vált, anélkül azonban, hogy ez a legkevésbé érintette volna a tehetség isteni adományát vagy áldott képességét, egyre bizonyosabbá válik számomra, hogy „költészetbe sebzettebb” volt Yeatsnél is: „bolond Írország a költészetbe sebzett”¹³. Auden részvételre való hajlamossága ellenére, költészetbe sebzettségéhez nem volt szükség a közéleti-politikai körülményekre. Költővé őt a szavakkal való bánásmód rendkívüli képessége és a szavak iránti szeretete tette, de nagy költővé attól a tiltakozás nélküli hajlandóságtól vált, hogy az emberi létezés minden szintjén meghódoljon az „emberi bukás” általi sebezhetőség „átkának” – a

vágyak csalárdságával, a szív hűtlenségével, a világ igazságtalanságával szembeni sebezhetőségnek.

*Lépdelj, költő, menj tovább,
járd be ezt az éjszakát!
Szelíd hangú kürtödön
feltámadhat az öröm.*

*Az átkokat vedd körül
verssövénnnyel; énekül
válassz emberi bukást,
szárnyalást és pusztulást.*

*Ahol a szív sivatag,
indíts gyógyító kutat,
s börtönök szabadjait
dicséretre megtanítsd!⁴*

A dicséret ezeknek a soroknak a kulcsszava; nem a „lehetséges világok legjobbjának” a dicséretéről van szó – mintha a költő (vagy a filozófus) dolga volna Isten teremtésének az igazolása –, hanem olyan dicséretéről, amely szembeszegül mindennel, ami az ember e világi állapotában a leginkább elfogadhatatlan, és saját erejét a sebből szívja: valahogyan megbizonyosodva afelől, akárcsak az ókori Görögország bárdjai, hogy az istenek azért küldenek boldogtalanságot és gonosz dolgokat a halandók fejére, hogy utóbbiak elmondhassák történeteiket, és elénekelhessék énekeiket.

*Találok (mit te nem)
épp elég okot arra,
hogy az égre okádjam
rettegéseim dühét,
látva, itt mi folyik,
s a nevét követeljem
annak, ki vétkes ebben:
az ég csak várna, míg
lélegzetem kifűlna,
hogy ismétlje újra*

*mint legelső ígét
a régi szózatot,
mit fel nem foghatok,
Áldott az élet anyja,
hogy higgyem el hitetlen,
hiszen mi másra lettem,
Békére vagy Haragra?¹⁶*

És a magánember győzelme, hogy a nagy költő hangja sosem némította el a valódi, ép józan ész halk, de átható hangját, amelynek elvesztése oly gyakran válik az isteni adomány árává. Auden sosem engedte meg magának, hogy elveszítse az eszét – azaz, hogy elveszítse az abból fakadó „szárnyalást és pusztulást”:

*A történelem zord nyomását
Nem enyhíthetik metaforák.
„Ó, boldog bánat” – sikoltsa a versed,
Ez a legtöbb, mit sírva énekelhet.¹⁶*

Természetesen nagyon valószínűtlennek tűnik, hogy a fiatal Auden, amikor úgy döntött, hogy *nagy* költő lesz, tudta volna, milyen árat kell majd fizetnie, és teljességgel lehetségesnek gondolom, hogy a végén – amikor nem érzelmeinek intenzitása és nem a dicséretbe való átfarmálásuk adottsága, hanem a szív pusztá fizikai ereje, hogy ezeket elviselje és velük éljen, foszlott szét fokozatosan – az árat túl magasnak ítélte. Mindenesetre mi – a közönsége, olvasói és hallgatói – csak hálát érezhetünk azért, hogy az utolsó pennyig kifizette ezt az árat az angol nyelv örökké tartó dicsőségéért. És barátai talán vigaszt lelhetnek a síron túli szép tréfájában – hogy több okból kifolyólag, amint Spender mondta, „bölcstudattalan énje jó napot választott a meghalásra”. Tudni, hogy „mikor haljunk meg és mikor éljünk” – ez a bölcsesség nem adatik meg a halandóknak, de Wystan – szeretném hinni – elnyerhette, mint a legfőbb jutalmat, amelyet a költészet kegyetlen istenei legengedelmesebb szolgáljuknak adományozhatnak.

CODÄU ANNAMÁRIA fordítása

JEGYZETEK

¹ „W. H. Auden” by Hannah Arendt from THINKING WITHOUT A BANISTER: Essays in Understanding 1953–1975. Copyright © 2018 by the Literary Trust of Hannah Arendt and Jerome Kohn.

² *Altató/Lullaby*, Gergely Ágnes fordítása. Eredetiben: „Lay your sleeping head, my love, Human on my faithless arm.” (A jegyzetek a továbbiakban is a fordító megjegyzései.)

³ Angolul a kezdősor így hangzik: „Time will say nothing but I told you so”. A „time will tell” szó szerint ’majd az idő megmondja’, a kifejezés magyar megfelelője: *Majd elvállik!*, *Idővel kiderül*, az „I told you so” pedig a magyarban: *Előre megmondtam!* Az idézett Orbán Ottó-fordítás mutatja, hogy magyarra is nehezen transzponálható verse a két angol kifejezésből és összekapcsolásukból adódó többértelműség.

⁴ *Ha én tudnám (If I Could Tell You)*, Orbán Ottó fordítása.

⁵ Angol nyelvű hálaadó ének, szövegét 1897-ben írta Johnson Oatman, Jr., zenéjét szerezte Edwin O. Excell.

⁶ *Bukolikák I. Szelek* (Bucolics 1. Winds), Fodor András fordítása.

⁷ Demény Péter fordítása.

⁸ *Miss Gee*, Gergely Ágnes fordítása.

⁹ Vas István fordítása.

¹⁰ *W. B. Yeats emlékére* (In Memory of W. B. Yeats), Hernádi Miklós fordítása.

¹¹ *Spanyolország 1937* (Spain 1937), Nemes Nagy Ágnes fordítása.

¹² *W. B. Yeats emlékére* (In Memory of W. B. Yeats), Hernádi Miklós fordítása.

¹³ *W. B. Yeats emlékére* (In Memory of W. B. Yeats), Hernádi Miklós fordítása.

¹⁴ *W. B. Yeats emlékére* (In Memory of W. B. Yeats), Hernádi Miklós fordítása.

¹⁵ *Öt nemes* (Precious Five), Orbán Ottó fordítása.

¹⁶ *The Truest Poetry is the Most Feigning*, Demény Péter fordítása.

POLCRÓL A TOROKRA

(R. S. TÖRTÉNETE)

1.1

egy hajnali erdő szuszogása
ahol megteremtett a gravitáció
alá fakó zápfogérzékenység mely
felhasználhatja a generációs önbizalomhiányt

és meglazulnak a kifeszített mezők
és alakot vált a megfeszített természet
büszkén mutogatja cisztáit
mint akinek már nem számít
fogából kiesik az amalgámtömés
és a túlevelek megszülik a reggeli rituáléd

egy lélegzetnyi friss levegő ábrándja
egy megörökölt kórrajz mely arra buzdít
hogy magokon és tetveken éhezzen
hisz egészséges vagy, és mégis mennyire beteg
egy száraz bőrű papírsárkány
mely csak addig lát, ameddig a madzag ér
hisz csak a csendeket hallod meg
az őszinte mondatok végén

1.2

fiatal vagyok. pedig pelenkát cserélek, és fürdetek másokat. lehet-
nék felnőtt türelmes húsból, gyorsan cserélődő vérből, falatnyi ál-
dozat. de én mégis fiatal, mióta kijöttem az anyaméhéből. egy reg-
geli furulyaszó, pásztorok lélegzetéből. mely megrémít, míg leér
az erdő aljáig, lenn szétszednek a szelek, de a farkasok nem bán-
tanak, míg el az első fáig. ködökkel fogok lakni, figyelni, ahogy

mosónők vacskolják az alvadt vért gyermekségem ruháiból, hisz én még nem tudok mosni. nem tanított meg sem a kényszer, sem a növekedés ábrándja. testvéremre nem bíztak semmit, ő úgylis rám bírta. pedig kezei nagyobbak, több szót tud, mint én. egy család cernája lettem egy enyhe fércmű elején. kisebbség, ki vigyáz a kicsikre, megmenti a nagyokat a szidástól. kisebbség, mely, ha kell, megkímél mindenkit a felesleges imától. a türelem teremtett, szikadkadt tábortűz felett, üstben. a fájdalom, ami nem létezik, hisz kicsi vagyok, s ami megtörtént sem hiszem. pedig kétféle ember van. ki elfelejti, amit mondanak neki, és aki nem mer felejtetni. apró lelkiismeretekkel kell aludjon, dolgokért, amiket helyette felejtettek el. hisz úgy születtem, mint a gyerekmondókák. senki sem hiszi, hogy vette valaki a fáradságot, hogy lejegyezze őket, mint a koraszülött főnevek mellett az ápolónőket.

1.3

akaszd szögre a bőrd
mint megbízhatatlan narrátor
ki feladott mindent, visszavonult
mert álmában leállt szíve
hisz isten a pohár mellett lakik
és minden pohár alján

a hangod összelomozza a levegőt
mindenki azt játssza, mit elfelejtett
mint napkeltekor a vadállatok
pedig csupa önirónia vagy
egy jólképzett hangszál
mely szépen szól, ha engedik

hisz isten a szeszekben lakik
és csak vasárnap pihen
mint kihányt csirkeaprólék
a székesegyház előtt.

1.4

amikor én tizennégy, akkor ő harminckettő volt. abban a korban, mikor még az ember cukor és tej nélkül issza a kávé, hisz makulátlan folt. amikor csak feketén, mint egy igazi kemény megfelelési kényszer. a különbség pedig sosem a változó. a különbség tizennyolc év, a változóról nem lehet beszélni könnyen. amikor én voltam, akkor ő éppen az ember cukor és tej nélkül, mint akciófilmben a főhős, aki hősi halált halt, akire büszkén emlékezünk egy rendszerben következmény nélkül, mint ék a farostok között. okított, én szorgalmasan tanultam. fiatalságom nem szólt, tanítson, ahogy ő szereti. ez nem lesz hosszú távú, gondoltam. végül is nem történt semmi meghatározó, sem meghatározott. fogtam fel, mint az elme vetélését. utólag helyzetem sem volt. ő nem igyekezett, nekem ez nem volt bosszantó. fiatal voltam, és üres gyomorral álltam a tanulás elé. őt nem bántotta, ha máson teszem próbára a tudást, ami az övé. lassan nőttek ki talpamból a komplexusok, belém petéztek, mint cetbe az élősködők. átfedések nélkül egy évig vetkőztem és öltözött. boldog voltam és büszke, hisz se megkötve, se elengedve, mint a kutya, kit a vacsorával zsarolnak hűségre. álltam egy év után, még mindig fiatalon, este volt, és hideg rázott, ahogyan egy évig. szégyenletesen rövid az út... lavortól a koporsóig.

SÉTATÉR

Kányádi András

KAFFKÁTÓL KAF-IG. A MAGYAR SAKKVERS SZÁZ ÉVE NYOLC LÉPÉSBEN

A sakkjáték tekintetfüggő: a játékosok folyamatosan a táblát nézik, miközben egymást is fürkészik, reménykedő, gyűlölködő vagy éppenséggel kárörvendő pillantásokkal. Profi sakkozók esetében természetesen az idő is meghatározó szerepet játszik, a szó szoros értelmében ketyeg az óra; s ha ez nem lenne elég, érzékeny idegzetű versenyzők esetében egy-egy alattomos légy vagy a rosszul felszerelt neoncső zümmögése szintén végzetes figyelemelvonó tényezőnek bizonyulhat. Talán ezért sem meglepő, hogy a tekintélyes hagyománnyal bíró magyar nyelvű sakk-költészetben *nézni* kulcsfontosságú: alig van vers, ahol ne bukkanna föl valamilyen formában ez a végtelenségig bonyolítható ige. E kis írás célja sem lehet más, mint a hozzávetőleg száz esztendő alatt született magyar verseken végigtekinteni, itt-ott világirodalmi párhuzamokat vonni, és persze rostálni; ennélfogva csak nyolc költő termése kerül terítékre. Szempontjaink változatosak és persze vitathatók, a kiselejtezett szövegek között pedig bizonyára akadnak antológiába kívánkozó darabok – de hát sakkjátszma sincs áldozat nélkül.

(*nézni*)

Komolyság és oktondiság csatája zajlik Kaffka Margit 1906-ban írott, *Sakk-matt* című versében. A szerelmes sakk középkor óta közkedvelt toposztát feldolgozó költemény két versszak ellentétére épül. Idilli környezetben – vadszőlő, kerti lóca, nyári délután – három ember békétlenkedik: egy dühösen varrogató kisasszony, egy „mókás” öregúr, aki nem más, mint a hölgy nagyapja, valamint egy „fölöttébb komoly ifjú”. Utóbbi kettő sakkpartiba merülve méregeti egymást, s a táblán uralkodó állapotok a harc intenzitását

ról árulkodnak: „Fogy a futó, menekül a király, / Itt még a bástya rendületlen áll; / Szökdösve oldalt, jobbra-balra térnek / Az ördögös fehér-fekete mének.”

A sakkozók Vidára emlékeztető, fergeteges, ám biztos kézzel vezényelt csatáját hol egy külső narrátor, hol a lány perspektíváján keresztül látjuk: a játék, melyben „nincs szenvedély, csak ész” előbbi bölcsességét tükrözi, a „tarka ostáblán furcsa bábok” pedig a kisasszony kissé szakszerűtlen megállapítását; az ifjú homlokán megjelenő, az állás komolyságát tanúsító „redő” külső észrevétel, a zárlat következtetése – „beh ócska játék, beh unalmas ember!” – ismét a duzzogó lány kifakadása. Sérelme jogos, sakk helyett udvarlásra vágyik.

A második strófában aztán minden megváltozik. Hetek teltek el az előző jelenetsor óta, a hadirend felbomlott, a figurák összevissza közlekednek: „A király egy csikót vesz üldözőbe, / Paraszt a tornyot ütné agyba-főbe, / S a királyné, rézsút tipegve fogytig, / Az ellenséges fővezérbe botlik.”

Ebben a részben a narrátor tekintete mellé a rokonságé is felzárkózik: „nagyapó nézi hosszan, meglepetten” –, s a tótágas okára hamar fény derül. Ezt a partit már nem a két komoly férfiú vívja; a lány időközben megtanult sakkozni, ő az ifjonc partnere. Az eredmény látványos, bár a színvonal értékelhetetlen, a bábuk „oktalan lézengését” pedig minden kétséget kizáróan „oktondi láz” idézte elő. A korábban hiányolt szenvedély lángol fel, a hajdani gyáva udvarló a „csatatér felett” merész pillantásokat vált a kisasszonnyal, „nyugtalan” kezeik „összeérnek”. A zárlat következtetése – „nincs tartalom a mai ifjúságban!” – a csalódott öregúr duzzogását összegzi. Sérelme jogos, udvarlás helyett sakkozni szeretne.

Kaffka Margit verse egyszerű és hatásos kompozíciója mellett nyelvi-stilisztikai finomságokat is megcsillant. Nemcsak öregek és fiatalok, ész és szenvedély, komolyság és komolytalanság ütköztetésével szembesülünk, a sakkjáték háborús jellegét megragadó poliszémia is elbűvölő: a lány „csak ölt, csak tűz”, az új nemzedék „tüzel”. Vagy ott az általános érvényt kapó, játékos antropomorfizáció: a tipegő királynő az ellenséges vezérbe botlik. És az is figyelemre méltó, hogy az első rész kézimunkázó kisasszonya folyamatos *kifejtésének* eredményeképp a másodikban már az ifjú *bomlik*. Kirké varázslata következtében a harci mének csikóvá szelídülnek.

A *Rózsa regényének* egyik legkiválóbb középkori kommentátora, Évrart de Conty által kifejtett szerelmes sakk lényege: az ifjú nem tud a partira figyelni, megbabonázza kedvese látványa. És persze nem is illik nyernie, hiszen akkor magára haragítaná a hölgyet. Puskin híresen tragikus költője,

Lenszkij kerül hasonló helyzetbe, de a dörmögő, alapjában véve jóindulatú aggastyán alakja sem ismeretlen az olvasók számára: *A vihar* bölcs varázslója szintén aggódva figyelte Mirandáék csodálandó játszmáját.

(összenézni)

Kosztolányi Dezső 1910-ben jelenteti meg a nagy sikerű *A szegény kisgyermek panaszeit*, ebben olvasható *A sakk* című, hatsoros költemény: „Feketesárga tarkaság. / Figyelve áll őrt a sok tarka báb. / Apám órákig bámul, nézi-nézi, / és visszabámul, nézi őt a sakk. / Szivarfüstben beszélget véle hosszan, / mint egy komoly arab.”

Biedermeier életkép, szimbolista csendélet vagy modern *vanitas* Kosztolányi verse? A tablón a századvégi sakk-készlet fekete-sárga színpalettájával vonja magára a figyelmet. A helyiségben – ami valószínűleg dolgozószoba, ahol az apa sakkjátzmákat tanulmányoz – ünnepélyes hangulat uralkodik: csend honol, töprengés, feszült várakozás, az idő is felfüggesztődik. A mozdulatlanságot a duruzsoló jambusokon kívül csak a tekintetek törlik meg: a bábok figyelnek, az apa és a sakk *összenéznek*. A délutáni rítust szivarfüst lengi körül, *causerie de Désiré*, meghitt csevegés bontakozik ki. Varázsigéket mormolhatnak, mert átváltozás történik, a beszélgetőpartnerek egyike komoly arab külsejét ölti magára, bár nem egyértelmű, hogy az apa figurája vagy a bábuk alakulnak át. A gondolkodás és a szivarfüst emberi eredetre vall, de ne feledjük: a sakk keleti játékként rögzült a köztudatban, Ady és Karinthy is *arabus* környezetben képzelték el. A pont csak a vessort zárja le, az átváltozás lehetősége nyitva marad, különösen annak fényében, hogy a „tarka bábok” már korábban is antropomorf készülődéssel – figyelve álltak őrt – keltettek feltűnést. Lehet, hogy az *Ezeregyéjszaka* egyik sakkot kedvelő dzsinnje elevenedik meg, aki szintén képes füstöt fújni, bódító áfiumot. A cinkosságra rácsodálkozó kisgyermek perspektívája érvényesül, minden elképzelhető.

Kosztolányi verse tulajdonképpen a sakkjáték alapvető vizuális jellegzettségét ragadja meg mesterien: a szimmetria elvét. Minden világos bábnak megvan a túlsó parton a maga sötét ellenpárja, a csatasor tükörrendben áll fel a tábla két-két során. Az apa tekintete a sakk-készletben tükröződik, s az állítmány megkettőződése elmélyíti a kölcsönösséget. A *doppeltgänger*, azaz a hasonmás toposza ebben a korban töretlen népszerűségnek örvend, a sakk pedig – öntükröző jellege következtében – ideális terep kibontakoztatásához. Gustav Meyrink, a bécsi író többször is feldolgozta a sakk személyiséget megkettőző hatását: a tükör-effektust keltő játék szimmet-

riája, vagy éppenséggel a tükörben látott sakktábla révén álom és valóság összemosódik. Jóval később Borges szintén hasonló módon gondolkodik: két nevezetes sakkszonettje tér és idő, álom és valóság egymásba játszó, szimmetrikus vizsgálata. Kosztolányi, bár megelégszik hat sorral, saját korábbi novellájára pillant vissza, „a sakkszemű fekete-sárga tarkaságára”, ahol „a bástyák keményen állottak, a futók serényen vigyáztak”. Intratextuális tájkép, magyar ecsettel.

(szétnézni)

Juhász Gyula nagy Napóleon-csodáló volt, a császár számos versében szerepel, mondhatni végigkíséri költői pályafutását – a szerzőnek nem lehetett egyszerű nietzschei übermensch és szocialista egyenlőség eszméje között egyensúlyozni. A szakolcai száműzetés mindenesetre Szent Ilonával ér fel, ekkor születik (1912) *Napoleon* című költeménye. A hétstrófás vers két részre tagolódik, az eggyessel jelölt rész a hosszabb, négy versszakból áll. A nyitány – „rágondolok az óriás elődre” – felidézi a nagy uralkodót, s az emlékezés okára is fény derül: a száműzöttek sorsközössége a közös nevező. A következő három szakasz a császár közismert sakkszenvedélyére épül. Először a játék alapvetően háborús jellege domborul ki: „Szeretnél-e sakkozni téli estvén, / Mikor nem zörren már a holt haraszt / És nézni az ostábla ütközetjén, – / Mint dől ki egy ütessel a paraszt?”

Az ostábla ugyan különbözik a sakktáblától, kevesebb mezővel rendelkezik, ráadásul azok négyzet helyett háromszögletűek, mégsem illik a költőt tudatlansággal vádolni; sokkal inkább a szó etimológiai kifejezőereje befolyásolta, a csontok csataterének képzelete – az *osszarium* egy latin szakos tanártól nem meglepő. Az analógia persze kézenfekvő, a napóleoni háborúk során feláldozott emberek száma többmilliós nagyságrendű, a gyalogság pusztulását pedig a korzikai gyakran közvetlen közelről szemlélhette. A versben azonban már a téli unaloműzésre fanyalodó, száműzött császár látható, s a következő versszak a veszteségeket listázza: „És rágondolni a koldus reményre, / Mely a nagy játék közben elveszett / És gondolni királynőnk természetére, / Mely karcsú, mint e bús játékszerek?”

Marsallbot helyett koldusbot: sikerült a teljes országot tönkretenni, viszsztatérésre nincs kilátás, kísért a „királynőnk” emléke. A többes szám magyar érintettséget sugall, így nem Napóleon hitvesei vagy nagy szerelme (amúgy egyikük sem volt királynő), hanem egyik legádázabb ellenfele, a Pozsonyban megkoronázott, később Pesten szobrot és katonai akadémiát kapó Mária Ludovika est(v)ei alakja sejlik fel. Karcsú termete törekenység-

get sugall, francia ellenfelével folytatott kimerítő küzdelme csak tetézte végzetes tüdőbaját, szomorkodásra pedig épp elég oka volt, hiszen elkobzott birtokai sérelmén túlmenően neki kellett örömanyaként oltár elé vezetnie a leendő császárnét, Mária Lujzát. Gracióz alakjában a költő rögeszméje – az elérhetetlen Anna – is felvillan. A harmadik versszak a pusztítás zárójelene: „És gondolni a sírra, hol halomban / Hevernek mind a sárgák, feketék, / Győzők, bukottak angyali nyugodtan / S a gesztusra, mely nekünk int: Elég!”

A tömegsírban heverők alliteráló látványa ismét a sakkjátékra utal: a fekete-sárga tarkaság a szerző korában divatos sakk-készletet idézi, illetve a játszma végét, amikor minden figurát óhatatlanul besepernek. Ugyanakkor a háborús áldozatok sokszínűségét is érzékelteti, hiszen a császári gárdában szolgáló litvániai tatárok éppúgy elhulltak, mint a Haiti függetlenségéért küzdő felszabadított rabszolgák. Az intő gesztus az újabb többes szám miatt kétértelmű: vonatkozhat a schönbrunni kiáltványra, az osztrák igát lerázni buzdító *proclamatióra*, de a szélesebb körű isteni beavatkozásra is, mely a vérontást megeléglően zabolázza meg az emberiséget.

A második részben látszólag nincs szó sakkról, a halálra való felkészülést mutatja be, a nézni ige versszakonként ismétlődik: „Szeretnél ugye a távolba nézni”; „Meghatva nézni szét az életen?”, végül pedig „Csak nézni sorsunk komor kikötőjét”. A császár hajdani diadalairól készített leltárt, régi térképek fölött töpreng, az utolsó hajót várja. A kiterített mappák azonban a sakktábla térszemléletével mutatnak hasonlóságot, tanulmányozásuk révén a teljes élet (állás) rekonstruálható: a nagybetűs főnevek – Győzelem, Barátság, Gyász – allegorikus sakkfigurák, a „komor kikötő” a túlsó partot jelenti, a királyi játék pedig rendszerint a legfontosabb figura halálával ér véget. A vers kettős tagolása a kihagyás alakzatát hivatott hangsúlyozni: az első részben él még a visszatérés reménye, azaz csak az elbai száműzetés hónapjaira vonatkozik, a második viszont a már végleges, brit szigetre való deportálás éveit sugallja. A toszkán éghajlat hidegebb a trópusinál, télen nagyobb eséllyel zörren a „holt haraszt”, az életen *szétnézni* pedig – költői felismerés – lassan, tűnődve, a vég előtt szokás.

(*visszanézni*)

Hosszú és meglehetősen unalmas a fiatal, Berlinben tanyázó Márai verses játéka, a *Sakk*; nem csoda, a húszéves ifjú a *Menschheitsdämmerung* expresszionista verseinek hatása alatt áll, és bár alapvetően a kötött forma híve, a szabadvers áradása óhatatlanul magával ragadja. A küzdelmes emberi lét

értelmét kereső játszma során – mely a Játékos és Isten között zajlik – megelevenednek a figurák, s a szózuhatag közepette színházi utasítások is felbukkannak. A futó monológja előtt például a következő pontosítás áll: „fölfut a színen”, jó hetvenöt sornyi, szolidaritásra buzdító szónoklat után pedig „leül a tábla szélén, lábát keresztbe fonja, vigyorog”. Ezután a király veszi át a szót, és a származás fontossága mellett érvel: a bíbor az uralkodók megingathatatlan tekintélyét és kiválasztottságát, a vér a közönséges halandók esendőségét és kötelező áldozathozatalát jelenti: „Ki vérben született: az ember / Ki bíborban született: én”. A gunyoros futó válasza meglehetősen kételkedő: „A vér és a bíbor színe: vörös / Az egyik meteor csak s a másik üstökös? / Tarlón foganhat egyik, s a másik bíborágyban / Én hiszek egy nagy homogenitásban.”

Ezek a forradalmi sorok a fiatal Márai Tanácsköztársaság idején tanúsított kommunista-szimpatiaját idézik, a *Vörös Lobogóban* közölt cikkek hangvételét, melynek köszönhetően alighanem bölcs döntés volt a fehér terrorba süllyedő országból német földre távozni. Az is érdekes, ahogy az akkor még respektált klasszikus – Márai aztán a *Naplóban* leszámol Petőfi-vel – kunyhó/palota szociális ellentétét ötvözi az avantgárdra jellemző tudományos-technikai regiszterrel; itt már a Vajda János szimbólumán túllépő Georg Heym városi vitalitása dübörög. A legérdekesebb viszont az ifjú poéta futónak kölcsönzött hite, a társadalmi egyenjogúság hitvallása, melyet az uralkodó osztály szemébe mer vágni. A futó szövege ekkor még a baloldali meggyőződésű polgár fricskájának tűnik.

Fél évszázaddal később a szerző revideálja álláspontját. *A delfin visszanezett* című gyűjteményes verseskötet 1978-ban müncheni magyar kiadójánál jelent meg, és ebben Márai jelentősen lerövidítette a *Sakkot*, melynek alcíme immár „válogatás egy verses játékból”. A futó érkezése ezúttal is színpadias, azonban hosszú monológja egynegyedére rövidül, megszűnik vigyorogni, s a király magyarázatából eltűnik a vér és bíbor példázata. A legfontosabb változtatás viszont a négy soros futó-replikát érinti, egész pontosan a legutolsó sort: „Én hiszek a nagy *accidentalitás*ban.” A határozatlan névelő sugallta hajdani bizonytalanság megszűnt, a társadalmi homogenitás eszméje – a szerző naivitását kigyomláló háborús, illetve emigrációs tapasztalat birtokában – megbukott, a világban fortélyos véletlen igazgat. A Cessolis királytükkrét Omar Khayyam isteni sakkpartijával kombináló verses játékban a visszanezés ulyssesi gesztusa keserű létösszegzést takar.

(*felnézni*)

1958 igen nehéz év Székely János életében, ekkor tartóztatják le édesapját, aki majd csak húszhónapi raboskodás után szabadul, s a költő cserébe küldetéses pártideológiát hirdető versírásra kényszerül. Az ominózus év folyamán született *Öröksakk*, mely kötetben a prágai tavasz után jelent meg, a hatalmi kényszer példázata. A sakkjátékban általában a rosszabb pozícióban álló fél él ezzel a húzással, melynek következtében a parti hivatalosan döntetlennel ér véget. Lényege, hogy a király nem tud kibújni a folyamatos sakk alól, *ad vitam eternam* két mező között ingázik, még akkor is, ha saját hadserege nyeresre áll. Személyes élményt egyetemes léthelyzetté tágítani nem csekély költői feladvány, sikeres megoldása azonban már a verscímiben megmutatkozik: a sakknyelv az „örökös sakk” fogalmát használja, a költő viszont – egyetlen szóba sűrítve – a váratlan lépést az örökévalóság távlatába helyezi. A három, nyolcsoros versszak az epiztemológiai bizonyossághoz vezető utat mutatja be. A sakkpartiról beszámoló lírai ének egyetlen lépés hiányzik a matthoz, de meg kell várnia riadt ellenfele választát: „És akkor sűrke fény villant szemében, / S megnyúlt és felnőtt az egész alak. / Odébb lökött egy ártalmatlan bástyát, / És felnézett, és azt motyogta: sakk.”

Az alamuszi, silány opponens felismeri a látszólag ártalmatlan lépés jelentőségét, és kapituláció helyett egy csapásra nyeregbe kerül. Lidérces átváltozását *felnéző* tekintete nyomatékosítja.

A következő strófa az örökös sakk működését írja le: módszeres, destabilizációs manőver, Zweig bornírt világbajnokának idegölő taktikájával mutat rokonságot. Minden kilépésre újabb sakk következik, a király menekül, de hiába, lőtávolságon belül marad: „Sötétre léptem, mondom, a királlyal, / S vártam, hogy most majd megadja magát. / Ehelyett újra felkapta a bástyát, / És – sakk! és – sakk! – még öt lépésen át.”

A záró versszak előbb a végleges kilépés lehetőségét fontolgatja, majd levonja a kérhetetlen tanulságot. A helyzet menthetetlen: „S nem szűnt azóta bennem az az érzés, / Mely elöntött e töprengés alatt: / Nem, nem lehet már mattomat beadnom, / Mert mindörökre sakkban tartanak.”

A zárlat általános alanya az örök bizonytalanságot érzékelteti, a cél előtti elbukás mindenkori eshetőségére figyelmeztet, ugyanakkor a diktatúrák mechanizmusát, pontosabban a rendszer bástyáját képező zsarolás technikáját példázza. Kilépni csak a „képletes” világból, a sakkjáték univerzumából lehetséges, a valóság könyörtelen. A lét elviselhetetlen determináltságát pergő jambusok sortüze kíséri, a végjáték *par excellence* beckettii.

(kinézni)

Tandori Dezső életművében a sakk igen jelentős helyet foglal el, talán nem túlzás azt állítani, hogy a műfaji elnevezés is hozzá fűződik: *Egy talált tárgy megtisztítása* című, 1973-ban megjelent kötetében olvasható három *sakkvers*, melyek az értelmezőket azóta sem szűnnek foglalkoztatni. Krisztus-mítosztól szerelmes versen át számítógépes programnyelvig szinte minden belefér a trilógiának is nevezett szövegekbe, ahol a meghökkenető címek után a sakkjátékban használt algebrai lejegyzés – vagy épp annak hiánya – következik: „A betlehemi istállóból egy kis jószág kinéz”; „Tájkép, két figurával”; „A gyalog lépésének jelölhetetlensége osztatlan mezőn”. Kétségtelen, hogy mindhárom vers két figura köré szerveződik: az első a huszár nyitólépését (Hc3), a második huszár és gyalog találkozását örökíti meg, és a gyalog huszárra való átváltozásával végződik, az utolsó pedig a sakktábla mezejéről immár elíziumi mezőkre távozott gyalog eltűnését érzékelteti. Figyelmet érdemel a ciklus címe: *Az amatőrség elvesztése*, amely amellet, hogy a profi költővé válás bizonylata, szintén a sakkjátékra való utalásként fogható fel; valamint a könyvborító színét érintő paratextualitás: a „sárga könyv” lesz Tandori legfontosabb kötete. Ebben a kontextusban a középső sakkversben alliteráló H betű sem mellékes: a költő első, „amator” kötete a *Töredék Hamletnek* címet viseli, s a gyalog leütésén hezitáló huszár a dán királyfi vívódását idézi. Igen ám, de a korábbi kötet – a méla címszereplő gyászruhájához illően – fekete borítót kapott, s a kettőt egymás mellé téve fekete-sárga tarkaság áll előttünk. És hát a sakkversek társaságában olvasható az *Egy Kosztolányi-vers*, mely az illusztris előd harminckettedik születésnapját ünneplő költeményét írja át, igaz, nem a sakkjáték, hanem a nap- és holdkelte (világos és sötét) algebrai nyelvére. Kosztolányi verse – ahogy átírata is – szimmetriára épül, ráadásul a harminckettő épp a sakktábla kockáinak felét jelenti (a dantei emberélet felét?), s hogyhogy nem a vers keletkezésekor Tandori is épp annyi idős volt. Talán az sem véletlen, hogy a jubiláló poéta a hatvanötödik mezőről ír később életrajzi sakkverset.

Izgalmas kérdés, hogy a világirodalmat kiválóan ismerő költő kaphatott-e Kosztolányin kívül más külső impulzust a sakkversek ilyen magasfokú paratextuális szervezéséhez, melyben sakklépés, vizualitás és szerialitás egyaránt kiemelt szerepet játszik. Beckett kínálja magát, akinek *Murphy*-jét Tandori fordította magyarra; ott a címszereplő sakkjátézmájának algebrai lejegyzése hiánytalanul szerepel a regényszövegben. De van egy korábbi vers, amely a brit avantgárd kéréséletű, vorticismus nevű irányzatának hí-

res, tézisszerű darabja. Ezra Pound *The Game of Chess* című verséről van szó. A vorticismus formákban gondolkodik, ennek megfelelően a sakkfigurák lépései az ábécé betűit rajzolják ki: a királynő X, a gyalog Y, a „vörös” huszár pedig „falling in strong L’s of colour”, vagyis – kis túlzással – „színell”. A vers alcíme – „theme for a series of pictures” – festőnek szóló felhívás, a *coloratio* az ecsetre hárul. Tandori a színeket illetően a könyvborítók fekete-sárga tarkaságára szorítkozik, trilógiájával pedig teljes mértékben eleget tesz Pound sorozat-igényének. A nyitóvers huszárjának L betűje a poundi formanyelv diadala, a gyalogot körülrongó négy lóugrásból pedig kirakható a költő védjegyévé vált H. A *kinéző* jószág alighanem az avantgárd intermedialis újjászületését hirdeti.

(keresztülnézni)

Bella István *Az arcom visszakérem* című, 1987-ben megjelent kötetében nem riad vissza a neoavantgárd szójátékoktól: „Négy legszebb” ciklusában igen leleményesen dolgozik az írásjelekkel, melynek köszönhetően a jelentésmező látványosan kitágul. A ciklus kétsoros nyitóverse („A legszebb sakkvers”) Petőfi híres, forradalmi jelmondatát aktualizálja, majd a szintén a nagy elődtől származó, *Szeptember végén* anapesztusait azonban felkiáltójelekkel megtörő életbölcesség ijesztő transzpozíciója („A legszebb versor”) következik; a fojtogató környezetben világra jött poéta („A legszebb költő”), illetve az alkoholmámorba menekülő generáció („A legszebb nemzetek”) kételkedést eloszlató bizonyossága teszi teljessé a négytagú szerkezetet. A politikai költészet mindig is szívesen hivatkozik Petőfire, a nyolcvanas évek végén ötvenhat egyre nyíltabban tűnik fel a közbeszédben, évfordulós megemlékezés kapcsán pedig a szabadságvágy morális kényszer.

A legszebb sakkvers tehát a következő: „Szabadság, szerelem! e2 kell nekem”. Bökversnek is beillik, ám annál jóval rétegzettebb. A sakkjátszmák algebrai lejegyzésének értelmében az e2 a fehér király előtt álló gyalog, a klasszikus megnyitás leggyakoribb szereplője. Petőfi verse újévi elhatározás gyümölcse, és lenyűgözően romantikus hierarchiát tükröz: „szerelmemért föláldozom az életet, / szabadságért föláldozom szerelmemet”. Az évfordulós sakkversben épp a radikális áldozathozatal nem szerepel, így az elhallgatás fölerősíti szimbolikus jelentését. Hasonló jellegű utalást T. S. Eliot *Átokföldjének* sakkpartija hordoz a Jakab-kori Thomas Middleton színdarabjának játszóját idéző rész cím jövöltéből: bár a modern költőnél a hatalmi játszma férfi és nő örök küzdelmének jegyében fogant, a háborús káoszra vonatkozó háttere nyilvánvaló.

Bella sakkjelölése a politikamentesség zálogának tűnhet, a szlogenektől idegenkedő és azoktól elforduló, háborítatlan szellemi terepet áhító egyén ironikus rezignációját tartalmazza. Csakhogy egy autoriter rendszerben minden áthallásos, s még azon is el lehet töprengeni, hogy miért pont a király előtti világos parasztra van oly égető szükség a költeményben. Erjedő népköztársaság? Demokratikus hatalomátvétel nyitánya? A beszélő szemszögéből ugyanakkor másféle értelmezés is fölmerülhet: mi van, ha nem a szabadságot szomjazó költővel azonosított lírai én szólal meg? A centrumban levő kulcsfigura megkaparintása, ne adj' isten beszerzése a mindenkori rendszerek hatáskörébe tartozik. A Petőfi-intertextus többletjelentése borgeszi, Pierre Ménard-szerű átírat gyümölcse, nem lehet rajta egyszerűen keresztülnézni.

(elnézni)

Kovács András Ferenc (alias KAF) Kavafisz-átiratai 2006-ban jelentek meg a *Hazatérés Hellaszból* kötetben, ebben olvasható *A Gyalog* című vers. Valójában már két évvel korábban közölte a *Kortárs* folyóirat, a vers alatt szereplő zárójeles keletkezési dátum szerint pedig 1894 júliusában íródott. A heteronímák és átíratok nagymestere bő évtizeddel a Széchenyi maszkjában írt sakkverse után fordul ismét a királyi játék felé, és egy izgalmas transzilván vonással gazdagítja a görög előd szövegét. KAF ugyanis amellett, hogy kibővíti és halmozással, ismétlésekkel, valamint hexameteres beütésekkel az eposz irányába tolja az újjörög gyalog heroikus áldozathozatalát, a román fordítás szövegét hívja segítségül, melyet nemegyszer szinte észrevétlenül beszippant. Kavafisz életműve Elena Lazăr fordításában már 1993-ban napvilágot látott románul (magyarul sajnos máig csonka), néhány tetszetős megoldása pedig jól illeszkedik az átírat archaizáló jellegéhez. Ilyen például a számtalan veszélynek kitett gyalog ellenségeinek felsorolása: „Éles szuronyokkal leskel rá a gyalogság, talpasok üldözik őt, / űzik a castrumi légiósok, / lapos pajzsokkal ütközik meg ő, nehéz, / széles mellvérteknek csapódik, s fut tovább, vagdalkozik.”

A román fordítás rövidebb, két sor mindössze: „Cu baionete ascuțite-l pândesc pedestrașii; / castrele îl izbesc cu platoșele/late”. Az eredeti pedig, szó szerinti (rémes) fordításban: „lándzsákkal dobálják ferdén az útonlevők (πεζόδρομοι)/széles vonalukkal ütözik az erődök (κάστρα)”. A gyalog közlekedők ferdesége alapján az átlósan lépő futókról lehet szó, Kavafisz a szót a középkori (sakk)hírnök, a „kurír” értelmében használja; a hasonló hangalakú román „pedestraș” katonai terminus gyalogságot sugall, ugyanakkor

a „hegyes” (ascuțit) szuronyok a futó formáját is felidézik. A széles homlokzatú erődök nyilván a sakkbástyák, az eredetileg „tábor” jelentésű *castrum* a középkorban vált a várak szinonímájává. A „platoșă” jelentésű páncél persze metonímiaként értendő. KAF archaizálásában azonban nemcsak a középkor képződik meg: talpasok tűnnek fel, s a gyalog magyar sakkjátékban használatos, régies műszava a kuruckort varázsolja elénk, a „castrumi légiósok” lapos (kísért a *plat!*) pajzsai pedig római időkbe transzponálják a paraszti megpróbáltatásokat. A daktilus-betét egyenesen vergiliusi hatást kelt: eposz Kavafisz maszkjában.

A szójátékokat kedvelő, magát – nem teljesen alaptalanul – a nagy alexandriai erdélyi fiának tekintő költő verse jóval több, mint stílusgyakorlat. A gyalog sakktáblán való legnagyobb teljesítménye az átváltozás: az ellenfél alapsorára érve vezérré avanzálhat. A görög versben szereplő „utolsó vonal” (υστερινή γραμμή) román fordítása költői: „cel din urmă liman” – a görög eredetű szó kikötőt (is) jelöl. KAF-nál – hasonlóképp – *végző rév* lesz belőle, melynek következtében az alvilágba való áthajózás kharóni távlata villan fel. A mitológiai sík a vers utolsó sorában válik nyilvánvalóvá: a gyalog az alvilágban köt ki, a „a sakktáblák hádeszi kis árnyai mellé” kerül, cserébe viszont a királynő feltámad. A magyar két szót használ a legütösebb sakkfigura jelölésére: a vezér (ez a hivatalos) és a királynő, a görögben csak királynő létezik. KAF átírata a dupla elnevezést kamatoztatja, a bábuk elkülönülnek: „a vezér kedvét / szolgálva, rögvést megmenekítse a szép királynőt, / váltsa ki végre az úrnőt, ő, a Gyalog, sírjából fölhozván a fényre, s halottaiból a drága / királynőt / föltámasztván.”

Vagyis a gyalog főnöke parancsát teljesíti, esetleg a megözvegyült uralkodó óhajának tesz eleget. A román fordítás újra átszüremlik: „de dragul reginei, ca s-o salveze / ca s-o învie din mormânt”, de sem Kavafisznél, sem a fordításban nincs felsőbb utasítás. A görög versben a feltámadt királynő ráadásul „minket” (μας) – vagyis az emberiséget – fog(ja) megmenteni, s bár Lazár fordításából ez a gondolat látszólag hiányzik, az ige krisztusi felhangot kap. KAF-nál ezzel szemben a görög mítoszok hálója érzékelhető, a szerelmi bánat hangsúlyozása, s ebből fakad a hölgy hiányának fájdalmas ismétlése: a kesergő Admétosz, a vigasztalhatatlan Orfeusz panaszát hallani. Alighanem a magyar kritika kissé *elnézte* a Kavafisz-átiratok alapvető tétjét: a *Hazatérés Hellaszból* kötetben szülőföld és nyelv kettős identitásának játéka húzódik meg, a görög-egyiptomi költő leszármazottja pedig hamisítatlan erdélyi, azaz a magyar és a román kultúra letéteményese. És hogy egy merész, ám revelatív erejű lóugrással rövidre zárjuk irodalomtör-

téneti vizsgálódásainkat: száz év tapasztalata alapján elképzelhető, hogy a sakkversek epicentruma a Partiumban található.

Nemzetközi nagymesterek sakkbibliográfiája: Ady (Endre), Beckett (Samuel), Borges (Jorge Luis), Cessolis (Jacobus), Conty (Évrart), Eliot (Thomas Stearns), Karinthy (Frigyes), Kavafisz (Konsztantinosz), Khayyam (Omar), Meyrink (Gustav), Middleton (Thomas), Pound (Ezra), Puskin (Alekszandr Szergejevics), Shakespeare (William), Vida (Marcus Hieronymus), Zweig (Stephan).

DOKUMENTUM

Szávai János

EURÓPA ÉS TRIANON

Meggyőződésem, hogy lehetett volna másképp. Hogy okosabb politikával nem került volna Magyarország olyan megalázó helyzetbe, mint amilyenbe került, amikor az Apponyi Albert vezette delegáció aláírta Versaillesban, a Trianon palotában az ország területének kétharmadát elcsatoló békeszerződést. Szent István a római kereszténység választásával egyértelműen a Nyugathoz kötötte a magyarságot. A történelem fordulataiban azonban ezt a kötődést folyton-folyvást megkérdőjelezték. De belülről is megszólaltak olykor olyan hangok, melyek a keleti eredetet emlegették, kelet felé fordulást szorgalmaztak, keleti nyitást javasoltak.

A magyarságnak önmagáról kialakított képénél nem kevésbé fontos a magyarság külföldi képe, az, ahogyan országunkat nyugaton vagy keleten látják. Ez a kép ezer év óta folyton változik. A tizedik század nyugaton portyázó lovas magyarjait, akik 933-ban Augsburgnál, azután 955-ben Merseburgnál alulmaradtak a nyugati páncélos lovasokkal szemben, igazából zsákmányra éhes rablóbandának tekintették. Szent Istvánnal fordult a kocka, a római kereszténység választása, majd a dinasztikus házasságok, mint például bajor Gizella frigye az első magyar királlyal, jóval kedvezőbbre rajzolták át a képet.

Ennek megfelelően alakultak a középkorban a magyar–francia kapcsolatok is. A honfoglalástól a huszadik század végéig öt nagy korszakot különböztetnék meg e tekintetben. A természetesen s nagyon jól alakuló középkori kapcsolatok után Mohács következett, s azután az érintkezés majdnem teljes megszűnése. A szabadságharc és a kiegyezés után, ha a politikában nem is, de a kultúra területén újból reményteljes évtizedek következtek. Ennek vetett véget a világháború, majd Trianon. Az újabb és egyértelműen kedvező fordulat 1989–1990-ben következett be, ennek szimbolikus, de egyúttal konkrét jelzése az 1991-ben megkötött barátsági szerződés, az első a két nemzet történetében.

Az első középkori kapcsolatok egyháziak. Levélváltás a pécsi és a chartres-i püspök között 1020-ban, ugyancsak levélváltás Szent István és Odilon, Cluny főapátja között 1031-ben, majd bencések, ciszterciák, azután premontrai szerzetesek letelepülése Magyarországon a 11. századtól fogva. S ami vele jár, építkezések. Maguk a ciszterciek nem kevesebb mint tíz apátságot alapítottak az országban. Jelentősek a dinasztikus kapcsolatok is. II. András, aki 1217-ben csatlakozott a szentföldre tartó hadakhoz, francia feleséget választott, Yolande Courtenay-t, III. Béla pedig, aki kétszer nősült, mindkétszer francia nőt vett el, Anne Chatillont, majd Marguerite de Capet-t. Másrészt, Gábrriel Asztrik könyvéből tudjuk, a 13. századtól kezdve egészen Mohácsig egy egész sor magyar tanult a párizsi Sorbonneon – csak 1494 és 1524 között negyvennégyen –, s az ott végzettek többsége vezető pozícióba került, amikor hazatért. Mohács, André Malraux mondja ki nyomatékosan, nemcsak magyar, hanem európai tragédia is volt. Van Mohács előtt és van Mohács után. Csekély vigasz, hogy Mohács nyomában egy újabb sztereotípiát jelent meg: a keletről nyomuló hódítókkal szembe szálló Magyarországot a kereszténység védőpajzsaként tisztelték Nyugat-Európában.

A török hódoltság, majd a Habsburg uralkodók megválasztása lehetlenné tette a politikai kapcsolatokat. A menekülő Rákóczi ugyan befogadta a francia uralkodó, de pártfogója, XIV. Lajos halála után a fejedelem Törökországba kényszerült. A reformkor nagyjai lelkes olvasói voltak Guizot, Michelet és Tocqueville műveinek, de politikai kapcsolatok nem jöhettek létre. Így hiába küldi Kossuth Lajos Párizsba egyik legközelebbi hívét, Teleki Lászlót, mivel a franciák nem ismerték el kormányát, nem követnek, csak külön megbízottnak tekintik.

De 1848–49 mégis nagy hatással volt a franciákra. Rendkívül előnyös kép alakult ki Magyarországról 1848–49 után; általános volt, mondhatni, a Habsburgokkal ujjat húzni merő magyarok iránt érzett rokonszenv. Ezért lehetett elképesztően népszerű író Franciaországban Jókai Mór, ezért válhatott kiemelkedő népszerűségű festővé Munkácsy Mihály. A századvégen, a századfordulón azonban lassan módosulni kezdett ez a minden tekintetben kedvező kép. Az ezredfordulót fényesen megünneplő ország mintha megfeledkezett volna arról, hogy lakosságának közel a fele nem magyar. A kiegyezésből kimaradt csehek, az Erdélyben mind számosabb románok mozgolódásának legfőbb színtere Párizs, amely ebben az időben – amint egy francia történész frappánsan megfogalmazta – a közép-európai népek kulturális fővárosa. A magyaroké is, amint Ady, Rippl-Rónai, Czöbel, Illyés,

Márai példája mutatja, de a magyar politikai osztály nem észlelte a széljárás lassú megfordulását.

Franciaországban a vezető történészek véleményformálók is egyben, tanítványaik sokszor vezető külpolitikai pozícióba kerülnek, álláspontjuk meghatározó fontosságú lehet bizonyos helyzetekben. Az elzászi Louis Eisenmann az osztrák–magyar monarchiáról írta 1904-ben megvédett nagydoktori disszertációját. A francia egyetemi rendszerben egy ilyen disszertáció többéves elmélyült munkát jelent, s egy nagy terjedelmű, ebben az esetben több mint hatszáz oldalas munkát. A németet anyanyelvi szinten beszélő Eisenmann csehül és magyarul is megtanult, hogy minél több forrásmunkát áttekinthessen, s így a háború kitörésekor már kétségkívül ő volt a közép-európai téma legjelentősebb francia szakértője. Többször járt Magyarországon, s a magyar történészek közül az akkoriban vezető szerepet játszó, pozitívista Marczali Henriket tekintette mesterének.

A huszadik század elejétől fogva Kont Ignác tartott a Sorbonne-on magyar irodalmi előadásokat. Hivatalos minisztériumi kiküldött is volt ugyanakkor, ő folyósította az ösztöndíjat a Párizsban tanuló magyar diákoknak. Szabó Dezső számol be róla önéletírásában, az *Életeimben*, hogy Kontnak az egyetemen nem volt különösebb sikere, a téma, amiről előadott: Petőfi forradalmi költészete, aligha érdekelte a francia hallgatókat. Így óráit szinte kizárólag azok a magyar diákok látogatták, írja némileg rosszmájúan maga is ösztöndíjasként Párizsban tanuló Szabó, akik tőle vették föl járandóságukat. 1912-ben, Kont halála után Louis Eisenmann folytatta a magyar egyetemi előadásokat. De Eisenmann a háború kitörésekor egyértelműen a csehek oldalára állt, amiben alighanem nagy része volt a magyar Kultuszminisztérium ügyetlenkedésének. Semmit sem tettek azért, hogy Eisenmannt megnyerjék, holott valószínűleg lett volna rá esély. Az Eötvös Collegiummal szorosan együttműködő École Normale Supérieure tanáraként rokon-szenvezett ugyanis a magyarokkal. A Tours-ban ösztöndíjas Gyergyai Albert, akit a világháború kitörésekor a hatóságok Franciaországban tanuló több társával együtt egy atlanti-óceáni szigetre internáltak, arról számol be 1917 januárjában az Eötvös Collegium igazgatójának küldött levelében, hogy az École Normale Supérieure két tanára, Coulet és Eisenmann hathatós közbenjárásának köszönhetően, ő és magyar társai, hogy viszonylag kedvezően bántak velük a táborban. Gyergyai levelezett Eisenmannal, aki segített a magyaroknak, holott akkor már egyértelműen a csehek ügyét támogatta. Vagyis hathatósan hozzájárult ahhoz, hogy a trianoni békeszerződés olyan legyen, amilyen lett végül, hogy a diktátum számos magyarlakta területet is

az utódállamoknak juttatott, hogy a magyar ajkú lakosság egyharmada az új határokon kívül rekedt.

Tudjuk, hogy Eduard Benes, aki a világháború éveiben Párizsban lakott, minden délután benn ült a vezető francia napilap, a *Le Temps* szerkesztőségében, és újságíró barátaival együtt elemezte a napi eseményeket. Nyilvánvalóan a magyarság szempontjából kedvezőtlen módon. A francia külügyminisztériumban ebben az időben formálódott meg a kisantant gondolata. Az emberi jogok eszméi, melyek az uralkodó ideológiát nagyban meghatározták, egy teljességgel másféle békeszerződést sugallhattak volna. Igaz, az önrendelkezésnek mint alapeszmének a középpontba állítása mindenképp megkövetelte a kisantant államok létrehozását. De nem úgy, ahogyan a békeszerződés értelmében történt, az eredeti eszme szerint a magyaroklakta területeknek meg kellett volna maradniuk magyar területeknek. De az eszmék fokozatosan háttérbe szorultak, így a határok megrajzolásakor a pusztá hatalmi érdekek, a póre gazdasági szempontok döntöttek. Az a néhány diplomata – többek közt Maurice Paléologue –, aki a magyarok számára méltányosabb megoldást szeretett volna, háttérbe szorult, nem hallgatták meg őket, így végül a keményvonalasok durva terve vált valóra a békeszerződések megfogalmazásakor.

A Trianon utáni Magyarország külpolitikáját így szükségképpen a revízió vágya s a revízió lehetetlensége vezette, ami végül a Trianonnál is gyászosabb, ezúttal a Szovjetunió által diktált 1947-es párizsi békeszerződéshez vezetett. 1990-ben, amikor megkezdődött az első világháború után kialakult határrendszer fellazulása, nem kerülhettük el a magyar határok kérdésének a felvetését sem. Mitterrand elnök, aki tisztában volt a közép-európai régió problémáival, egy 1991-es konferencián kijelentette, hogy „Trianon igazságtalan volt, de most a határok átrendezése éppolyan igazságtalan volna”.

A francia történelemszemléletet sokáig a németellenesség határozta meg. Három háborúban voltak ellenfelek a franciák s a németek. Maupassant írásaiból, többek közt a híres *Gömböcből* tudjuk, hogy az 1870-es vereség és a porosz megszállás milyen mély indulatokat keltett a lakosság szinte minden rétegében. Elzász és Lotaringia elvesztése nyomán a revizionizmus uralkodó eszmévé vált az első világháború előtti években. A leegyszerűsítő propagandában Magyarország mint a Habsburg Birodalom része s így a németek szövetségese jelent meg. Kosztolányi Dezső remek novellájában, a *Cseregdí Bandi Párizsban 1910-ben* címűben a Párizsba utazó joghallgató képtelen elmagyarázni az útlevelét ellenőrző határőrnek, hogy ő nem osztrák, hanem magyar; az előítélet aligha legyőzhető. Amint egy másik, nem

irodalmi példa is mutatja. Yves de Daruvár francia anya és magyar apa gyermeke. Daruvár részt vett az Ellenállásban, de Gaulle híveként harcolt Észak-Afrikában, utóbb Leclerc tábornok segédtsíjteként Párizs felszabadításában is fontos szerepet játszott. 1945 után pedig magas rangú közhivatalnokként, egy ideig gyarmati kormányzóként szolgálta Franciaországot. Nehéz élete volt, az apa hamar elhagyta családját, így a gyermek Daruvár az 1920-as évek elején anyjával együtt Franciaországba került. Az iskolában, ahogyan nekem mesélte, hamar kellemetlen csúfnevet kapott; osztálytársai autruche-nek, azaz strucznak nevezték, de nem külső megjelenése, hanem származása okán: az autruche szó az 'osztrák', franciául autrichien eltorzítása. Hiába magyarázta, akárcsak Cseregi, hogy ő nem osztrák, hanem magyar, a csúfolódók szerint a kettő közt nincsen különbség, osztrák–magyar egyre megy.

Kivétel csak a kultúra, a szellem világa jelentett. Illyés Gyula bejáratos a szürrealisták társaságába, közülük többeket barátjának mondhat. André Malraux, ugyancsak Illyés ifjúkori kapcsolata az európai civilizáció problémáit tárgyaló könyvében hosszan elemzi Mohács tragédiáját; tudja pontosan, mit jelentett az a tragikus csata Európa számára. Ott vannak a képzőművészek, Munkácsy Mihálytól egészen Vasarelyig és tovább, azután a muzsikusok, Reményi Józseftől egészen Végh Sándorig, s ott van mindezekelőtt Bartók Béla, akinek az elismerése, elfogadottsága, nagysága összekapcsolódik Magyarország elismerésével.

A második világháború után megkezdődik a német–francia közeledés. Az elzászi származású Robert Schuman erőfeszítései beindítják azt a folyamatot, amely azután Konrad Adenauer és Charles de Gaulle révén valóságos szövetséggé teszi Franciaországot és a Német Szövetségi Köztársaságot. Az alakuló új Európa motorja ez a szövetség, a személyek cserélődnek, de Gaulle után Pompidou, majd Giscard d'Estaing, utána Mitterrand, a másik oldalon pedig Brandt, utána Schmidt, majd Helmut Kohl, de az együttműködés marad. Ami azt is lehetővé teszi, hogy a demokráciához visszatérő Magyarország végre a politikai szférában is olyan szintre emelheti a kapcsolatokat, mint amilyen az addig a szellemi szférában volt.

De az a trauma, amit Trianon jelentett, minden új nemzedékkel újra és újra feléled. Egy fontos magyar politikus, amikor először járt Párizsban, arra kért, ez már 1997-ben történt, hogy kísérem el Versailles-ba: azért megünnepeljük el oda, magyarázta, hogy végre lehugyozhassa a Trianon-palotát. Vajon Jean-Paul Sartre gesztusa ihlette meg? Sartre ugyanis elment Bretagne-ba, hogy ott lehugyozza a vén reakciós, ahogyan ő nevezte, Chateaubriand

sírját. Sartre élettársa, Simone de Beauvoir meséli el emlékezésének második kötetében a bizarr jelenetet. Sartre-nak aztán utánczó is akadtak: Eduardo Labarca, chilei író a legnagyobb dél-amerikai író, Jorge Luis Borges sírjánál könnyített magán. Mert hogy Borges szóba állt, mondja Labarca, a véres kezű chilei diktátorral, Pinochettel. A kultikus szerző, Boris Vian pedig *Köpök majd a sírotokra* címet adta egyik népszerű regényének.

Versailles-ba végül nem mentünk el. Az infantilis gesztus elmaradt. De tehetne vajon egy ilyen gesztusnál többet egy magyar politikus? Gondolom, tehetne. De ahhoz több türelemre, több megfontoltságra, több gondolkodásra volna szükség. A történelem ismeretére. Olyanféle tudásra, amely végre nem az extra Hungariam non est vita si est vita non est ita folyton csődöt mondó premisszájából kiindulva építi föl magát. Amely képes egy reális koncepció kidolgozására.

Demény Péter

FESZÜLTSG
ÉS SZÍNVONALHALMAI TAMÁS: *HŰSÉG A VÁLTOZÁSHOZ. BERTÓK LÁSZLÓ
KÖLTŐI VILÁGA. INTERKULTURÁLIS KUTATÁSOK KFT.-JÉNEK
IKU-TÁRA, Bp., 2019.*

A *Fogság* sikere idején Spiró György azt nyilatkozta, hogy a posztmodern szöveggyárt már megunta az olvasó, követhető történetekre vágyik. Az állítása nyilván nem lehetett ilyen nyers, az értelme azonban ez volt.

Ugyanez figyelhető meg mutatis mutandis Halmai Tamás Bertók-monográfiája kapcsán. A Balázs Géza Interkulturális Kutatások Kft.-jének IKU-tár sorozatában megjelent könyv apró fejezetekből áll, úgy követi végig az egyik legérdekesebb kortárs magyar költő életművét. Az amúgy is kis formátumú kötetben ezek a rövid fejezetek úgy hatnak, mintha diafilmeket készítenénk egy napról. Halmai nem emlegeti a mai irodalomelmélet sztárjait, értekezése hangsúlyozottan nem tudományos, inkább olvasóbarát: az esszéhez közelebb áll, mint a tanulmányhoz.

Ugyanakkor Halmai mindent tud a vizsgált életműről. Miközben sok olvashatatlan irodalomértelmezés esetén az a gyanúnk támad, hogy a mű mindössze példaanyagot szolgáltat, egyfajta ürügyet a vizsgálatához, mely előre leszögezett elveket követ (lásd Radnóti Sándor pamflethangon „előadott” tanulmányát Kulcsár Szabó Ernő Esterházy-könyvéről – A posztmodern zsandár, *Holmi*, 1998/5.), Halmainál éppen ellenkezőleg, kizárólag a művekre figyel a felkészült olvasó. Így kétség sem férhet hozzá, hogy azt, amit megállapít, a Bertók-szövegtengerből hozza fel.

Bertók László költői világa – szól az alcím, de az esszé utal a tárgyalt életmű más kamráira is, például az *Így élt Vörösmarty Mihályra* (Móra, Bp., 1977) vagy a *Tények és tanúk* sorozatban megjelent *Priuszra* (Magvető, Bp., 2016). Így, filológus tekintetével mindent belátva beszél a talán legfontosabbról, s az irodalomkritikában mindenképpen legkiemelkedőbből: Bertók köl-

tészetéről. Feltárja a kapcsolódásokat és hatásokat Nemes Nagytól Csorba Győzőn át Kemény Istvánig, felrajzol tehát egy egész ívet, melynek Bertók az egyik láncszeme, szereplője. Hosszan és gyakran idéz, a száz oldalnál alig hosszabb könyvecske nagy részét ezek az idézetek alkotják. Ez is rokonszenves: ha már megkíséreljük elmagyarázni a rózsa illatát, mutassuk meg magát a rózsát is minél gyakrabban.

„Tartalmi súllyal s tartalmas tétellel” – írja egy zárójelben (17.), és a szókapcsolat az egész bertóki életműre érvényes. Akármilyen változásai voltak ugyanis az időben – és voltak csakugyan, a szonettekétől a „háromkákön” át a szabadversekig –, bármilyen módon kapcsolódott a posztmodernhez –, és már a töredékesség vagy a morzsalékosság is oda kapcsolja –, ez az életmű mindig gondosan válogatta a szavakat, hitt bennük, hitt abban, hogy az értelmetlenség, az értelem boldog elvesztése pillanatában is *van* még értelem, a könnyűség korában is lehet súlyról beszélni. Ilyen módon a *Hűség a változáshoz* címben a két szó egyaránt fontos: miközben Bertók soha nem hagyta, hogy eredményei göghöz és bezáruláshoz vezessenek, a nyelvben való hitből sem ábrándult ki soha, ismét bizonyítva a pascali gondolatot, miszerint bizonyos alkotóknál a hit a kétely dolga. A töredezett szonettekben éppúgy, mint az elliptikus szabadversekben, a szó *jelentett* valamit, és a mondat, a sor jelentése sem úgy volt kétséges, hogy *eleve* nincs értelme. Ezek a minőségek mindig is fontosaknak bizonyultak az elemzett életműben, és talán ez a feszültség – „klasszikus” lélek egy posztmodern világban – is vezetett a színvonalhoz.

Halmai Tamás remekül és közérthetően megmutatja mindezt. Inkább az a kérdés, hogy mindent fel kell-e áldozni az érthetőség kedvéért. A „tömören, olvasmányosan” parancsa nagyon átrendezi az arányokat. Nehéz ezt mennyiségileg megfogalmazni, nehéz megadni, hogy hány oldalon túl lendülne át egy-egy gondolatmenet, az olvasó olykor mégis azzal az érzéssel küszködik, hogy túl hamar lezárul. Az idézetek néha már az értelmezés *helyett* állnak, például a *Három az ötödiken* elemzésekor. A kötetről kötetre haladás időnként megfosztja a monográfia szerzőjét az „átlátás”, a perspektíva lehetőségétől. A szilánk mégis érdekesebb akkor, ha látjuk, honnan pattant ki.

Halmai Tamás már több költői életművet áttekintett Takács Zsuzsától Rába Györgyig és Gergely Ágnestől Fodor Ákosig. A Bertók-könyvecske a legutóbbi ebben a sorban, s általa az értelmező is hűséges ahhoz, ami mindig más módon.

Király Noémi

A TRAUMA ANATÓMIÁJA ÉS AUTONÓMIÁJA

FISCHER BOTOND: *TAVASZ LESZ, CORINA*. ERDÉLYI HÍRADÓ –
FIATAL ÍRÓK SZÖVETSÉGE, KOLOZSVÁR – BUDAPEST, 2018.

A *Tavaszi lesz, Corina* Fischer Botond első novelláskötete, amely 2018-ban jelent meg, öt évvel az *Alsógolgota* című debütáló verseskötet után. Az újabb kötet olyan, több szempontból változatos rövidprózák összessége, amelyek mélyén ott húzódik az őszinte, lecsupaszított, a maga természetességében egyszerű és egyszeri emberi tudat, amelyet a környezete formál, és identitásának különböző összetevőit meghatározza. A szerző jó probléma-érzékenységgel ábrázol egyéneken keresztül társadalmi problémákat, az egyén és társadalom ünnepeit, traumáit, hiedelmeit és komplexusait mutatva fel.

A kötet két nagyobb egységből áll, mindkettőnek a címadója egy-egy novella. Az első rész, *Anya a zsebben*, a múlthoz viszonyul, főként gyermekek szubjektív élményeinek ábrázolása által. Alkoholista szülők, túl korán felnőttként kezelt gyermekek, identásminták átadása és tanulhatósága körül forognak a fő problémafelvetések. A második nagyobb, és indokoltan jól elkülönülő egység, a *Black Hole Sun* a jelenhez közelít, majd attól is eltávolodik – egy jövőkép is megjelenik ugyanis. Mindkét részt egyaránt jellemzi a szubjektivitás. Legtöbbször egyes szám első személyű az elbeszélő, ami az olvasó olyan bevonódását, együttérzését, akár önmagára ismerését váltja ki, ami a befogadásélményt erősen intenzívvé teszi. Sokszor saját valóságunkra, környezetünk valóságára, traumáinkra, dilemmáinkra ismerünk.

Habár a szereplők gyakran különböző nyelvi regiszterekből szólalnak meg, ez sem teszi szétartóvá a kötet novelláit, a sokszínűség ugyanúgy hozzátartozik a mindennapi élethez, mint a nyelvi, vallási és egyéb identitást meghatározó tényezők és ezek sokszínűsége. És habár nem lineárisan halad a novellákon belül sem a történetmesélés, legtöbbször asszociációk sorozatának váltakozása, időbeli ugrálás jellemző, mégis teljesen érthetővé,

koherenssé válnak, mert jól kivehetők a gondolatok hirtelen váltakozása közötti összefüggések, a szereplők megnyilvánulásainak tudat alatti működései. A címadó novella ilyen szempontból is izgalmas. Nemcsak kétféle nézőpont és idősíki találkozik, hanem két műfaj is. Az elbeszélésen belül Corina levelét olvashatjuk részletekben, amilyen sorrendben és kontextusban az elbeszélő beépíti azt a történetbe.

Több műfaj is jelen van tehát a kötetben, a rövid elbeszélések mégis egy közös pont köré csoportosulnak. Van valamilyen súlypont, valami mély szomorúság, ami köré tömörülnek, és ami körül forognak: a lélek mélysége és az erre ráakódó, környezet által meghatározott identitás komponensei, a társadalmi és történelmi meghatározottság visszatérő konfliktusforrást képeznek.

A kötetben a maga természetességében keveredik szent és profán, vallási és népszokás, a gyermekkori traumái és a jelen, ahogy mindez az egyén tudatában lecsapódik, egésszé áll össze, és egyszerre van jelen. Ezért lehetnek hitelesek ezek az ábrázolások. Egyaránt beavatástörténet ilyen szempontból a konfirmáció, az elsőáldozás, a pionírrá avatás, a pap első miséje, vagy amikor a kis Hansi elsőként kap vasárnap a húslevesből. Így marad meg egyazon emléktömbben a karácsony, a disznóvágás és a Ceaușescu-házaspár menekülése. Az a naiv őszinteség, amellyel ezt megjeleníti, olyan mélylélektani szálát mozgat meg a maga leplezetlenségében, egyszerű, hétköznapi szereplők által, aminek elemi őszinteségével az olvasónak is szembesülnie kell. „...van egy tó. A vize vagy áttetsző kék, vagy sárosan barna, attól függ, ki nézi,” ahogy a *Házi feladat*ban megjelenik.

Nem csupán a Wasserhaza, a ződasszonyok és más mítoszok, anekdoták, meseszerű elemek használata az, ami a mítoszt idézi meg, hanem vannak olyan szövegek, amelyek köznapi helyzetekben is továbbírják a népi elbeszélésmódokat, például a balladai homályra emlékeztető technikával írja le Kreiter Mihály megölését a *Dies Irae*ben.

Különösen érdekes, ahogy a könyv a különböző identitáselemeket, a vallási és nyelvi aspektusokat egymás mellé helyezi, és ahogy ezeket a külső és belső konfliktusokat ábrázolja. Olyan tereket választ, ahol fontos és előtérbe kerül a nyelvi és vallási hovatartozás kérdése, ahol ezek a konfliktusok jól kiéleződnek és jól ütköztethetők, ilyenek a templom és a kocsmák. Az emberek nemcsak egymással, hanem környezetükkel való kapcsolatukban is megjelennek. A lép lecsapolása, a kóbor kutyák többszöri megjelenése, különböző állatok elfogyasztása az ember kitüntetett pozícióját

cióját hangsúlyozzák, tehát nem csak egymással szemben érzetik felsőbbrendűségüket valamilyen értékesebbnek hitt jellemző alapján.

A szövegek jól kommunikálnak egymás között a szereplők és a direkt idézetek által, ugyanakkor bizonyos fogalmakhoz is társít bizonyos konnotációkat. Például a húsleves másodszori előfordulásakor már tudjuk, hogy az kétféleképpen készülhet.

A könyv második felének visszatérő motívuma a tűzbehányás. Ez a rész közelebb áll a jelenünk valóságához, ugyanakkor filozofikusabb, elvontabb hangvételű. A nyelvi regiszter is ezekhez áll közel, az itt szereplő felnőttek lehetnének akár az első rész gyermekeinek más idősíkbeli megfelelői. Ezek is egy összetartó egységet képeznek, de úgy vélem, a kötet első felének koncepciója sokkal jobban kidolgozott.

Összességében elmondható, hogy Fischer Botond olyan összetetten, több szempontból próbálta körbejárni a jelenkor emberének lelki formálódását, felnőtté válását, egyéni és társadalmi traumáit, amennyire összetetten és tisztán csak apró részletekből alakulhat ki a teljes kép. Ezek a részek egyazon súlypont körül forognak, ami a megmagyarázhatatlan mélység, a lélek, a tudatalatti, amire ráakodik a történelmi és társadalmi környezet meghatározottságának súlya. Az ezekből származó konfliktusok azok, amelyek a szereplők viselkedését és jövőjét meghatározzák.

Wystan H. Auden

(1907 – 1973)

ALTATÓ

Hajtsd karomra, édesem,
alvó, védtelen fejed.
Idő és láz égeti
gyermeteg szépségedet,
és a földnek a gyerek
tiszavirág-életű –
ám karjaimban hajnalig
lélegezzon egy virág,
vétkes és halálra-szánt,
de mindlétig gyönyörű.

Lélek s test határtalan:
a szeretőkre, akiket
megbűvölt lankáira dönt
a jólismert önkívület,
Vénusz látomást szakaszt,
csillag-összetartozást,
együtt-izzást és reményt,
míg sziklák és jégmezők
elvont képe rezgi föl
a remete gyönyörét.

Hűség, biztonság, ahogy
kong az éjfél, elriad,
mint ha elzúg a harang;
mennyi divatos bolond
fontoskodik és nyafog:

mindenért fizetni kell,
az összes vészjel erre int,
ám ezen az éjszakán
egy nézés, egy suttogás,
még egy csók se vesszen el.

Szépség, álom, perc halott.
Fújjon a hajnali szél
álmodó fejed köré
olyan édes pirkadást,
melyben áld a szív s a szem,
a múltó világ elég,
szomjas délben nyugszanak
az önkénytelen erők,
s bántó éjen őriződ
minden földi szerelem.

GERGELY ÁGNES fordítása

NÉVJEGY

Izzik a földi lakás jala,
halmik - a letben alá'ullti,
vad vakolat-darabokban
redli magát a vilá'g is.

Lorás Andrá's Feuer

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982